

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Eva Giliauskienė

6-7 metų pirmos klasės mokinių prisitaikymo proceso mokykloje veiksniai

Magistro darbas

Edukacinės ir vaiko psichologijos studijų programa

Darbo vadovė:

Doc. dr. Sigita Girdzijauskienė

Vilnius, 2018

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS	8
1.1 Vaikų mokyklinio ugdymo pradžia.....	8
1.1.1. Amžiaus vaidmuo pradedant edukaciją.....	8
1.1.2. Brandumo mokyklai samprata.....	11
1.2. Pirmokų adaptacija mokykloje	14
1.2.1. Adaptacijos samprata ir rūšys.....	14
1.2.2. Adaptacijos psichologiniai veiksniai	17
1.2.3. Vaiko aplinkos poveikis adaptacijai	20
1.2.3.1. Šeimos įtaka.....	21
1.2.3.2. Santykis su mokytoju	23
1.2.3.3. Santykis su bendraklasiais	25
1.2.4. Adaptacijos mokykloje poveikis	26
1.3. Tyrimo problema	28
2. TYRIMO METODIKA	30
2.1. Tyrimo dalyviai	30
2.2. Tyrimo instrumentai	30
2.3. Tyrimo eiga	33
2.4. Duomenų apdorojimas.....	33
3. REZULTATAI	34
3.1. Pirmos klasės mokinių adaptacijos lygis mokslo metų pradžioje ir pabaigoje	34
3.2. Šešiamečių ir septynmečių mokinių adaptacijos palyginimas	37
3.3. Šešiamečių ir septynmečių per mokslo metus patiriamų sunkumų vidurkių palyginimas.....	40
3.4. Tėvų ir mokytojų tarpusavio sąveika pirmoko adaptacijos kontekste.....	41

3.5. Adaptacijos skalių prognozavimas pagal vaiko aplinkos veiksnius.....	43
4. REZULTATŲ APTARIMAS	44
5. IŠVADOS.....	49
LITERATŪRA.....	50
PRIEDAI	55
1 priedas. Informuoto sutikimo forma.....	55
2 priedas. Tėvams pateikiamos skalės ir anketa.....	56
3 priedas. Mokytojams pateikiama skalė ir stebėjimo kortelė.....	61
4 priedas. Vaikams pateikiama skalė.....	66
5 priedas. Instrumentų patikimumo ir validumo patikrinimas	67
6 priedas. Kiti tyrimo rezultatai.....	75

SANTRAUKA

6-7 metų pirmos klasės mokinių prisitaikymo proceso mokykloje veiksniai

Eva Giliauskienė

Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2018 m.

Mokyklinį ugdymą Lietuvoje vaikai pradeda 7 metų, tačiau gali ir anksčiau, jei tik psichologų yra įvertinti kaip brandūs mokyklai. Lieka neaišku ar mokymosi eigoje išryškėja skirtumai tarp jaunesnių ir vyresnių klasės moksleivių, ypač prisitaikymo laikotarpiu. Todėl šio darbo tikslas yra išanalizuoti pirmos klasės mokinių adaptacijos proceso mokykloje veiksnius atsižvelgiant į jų amžių. Tyrime dalyvo mokyklose atrinkti: 129 mokiniai (69 mergaičių (53,5%) ir 60 berniukų (46,5%); vaikų amžius: 6-7 metai, vid. 6,97), 129 tėvai ir 10 mokytojų. Mokinių prisitaikymas buvo vertinamas: 1. Vaiko elgesio klausimynu - sutrumpinta versija tėvams; 2. Vaiko funkcionavimo mokykloje įvertinimo skale – sutrumpinta versija tėvams; 3. Anketa – informacijai apie vaiko aplinką; 4. Mokinių adaptacijos stebėjimo kortele mokytojams; 5. Mokinio – mokytojo santykio skale – sutrumpinta versija; 6. Nominale skale vaikams. Longitudinio tyrimo matavimai atlikti du kartus: mokslo metų pradžioje ir pabaigoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad: visų vaikų socialinis – emocinis funkcionavimas ir pažangumas yra geresni mokslo metų pabaigoje; mokslo metų pabaigoje mokytojų ir šešiamečių mokinių santykis yra artimesnis lyginant su septynmečiais. Be to, palyginus su šešiamečiais, tėvai geriau įvertino septynmečių socialinį – emocinį funkcionavimą, jų mokyklinį pažangumą. Taip pat paaiškėjo, kad tėvų ir mokytojo bendradarbiaujantys santykiai gerina pirmoko prisitaikymą.

Raktiniai žodžiai: mokyklinis ugdymas, brandumas mokyklai, adaptacija, šešiamečiai, septynmečiai, mokslo metų pradžia, mokslo metų pabaiga

SUMMARY

School Adaptation Process Factors of 6-7 Year Old 1st Grade Students

Eva Giliauskienė

Vilnius: Vilnius University, 2018.

Children start going to school in Lithuania from 7 years old, however it is possible to start in the younger age if only psychologists assess them as mature enough for school. It is unknown whether some differences exist between younger and older students during the first year of school, especially in time of the adaptation period. Therefore, the aim of this paper is to analyze the factors of the first grade pupils' adaptation in the school according to their age. The study involved: 129 pupils (69 girls (53.5%) and 60 boys (46.5%), children aged 6-7 years, average 6.97), 129 parents and 10 teachers. Pupils' adaptation was assessed with: 1. Child behavior questionnaire – a shortened version for parents; 2. The scale of the assessment of the child's functioning at school - a shortened version for parents; 3. Questionnaire - information about the child's environment; 4. Students' adaptation observation card for teachers; 5. Student-teacher relationship scale - shortened version; 6. Nominal scale for children. Longitudinal research was based on measurements performed twice a year: at the beginning and at the end of the school year. The results showed that: the social-emotional functioning and progress of all children are better at the end of the school year; at the end of the school year, the relation of teachers and six-year-old pupils were closer rather than seven-year-old pupils'. In addition, compared with six-year-olds, parents have better evaluated the seven-year-old students' social-emotional functioning and their school performance. It also turned out that parent-teacher relationship can improve better adaptation of the child.

Keywords: school education, adaptation, six-year-old, seven-year-old, the beginning of the school year, the end of the school year.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Mokyklinio ugdymo pradžia - pagal pradinio ugdymo programą vaikas privalo pradėti ugdytis, kai jam tais kalendoriniais metais sueina 7 metai. Išimtiniais atvejais į I klasę vaiką galima leisti vieneriais metais anksčiau, jeigu jis yra brandus ir priešmokyklinio ugdymo grupę lankė nuo 5 metų (*Lietuvos Švietimo ir Mokslo Ministerija*).

Brandumas mokyklai – vaiko intelektinė (pažintiniai, kalbiniai gebėjimai ir kt.), socialinė ir emocinė branda (Vaiko brandumo mokyklai įvertinimas. Antrasis leidimas, 2015).

Mokyklinė adaptacija - procesas, kurio metu vaikas pripranta prie mokyklos tvarkos ir reikalavimų, prie naujos jam aplinkos ir naujų gyvenimo sąlygų (Kosenkova, 2008).

Mokyklinė dezadaptacija - visuma požymių, kylančių dėl socialinio, psichologinio ir psichofiziologinio vaiko statuso ir mokymosi situacijos reikalavimų neatitikimo (Markelytė, 2007).

PRATARMĖ

Šiandieninėje visuomenėje visi vaikai nustatytu amžiumi pradeda lankyti mokyklą, ten įgauna naujų įgūdžių, žinių ir kompetencijų. Mokyklos slenksčio peržengimas labai svarbus įvykis ne tik ugdymui, bet ir raidos požiūriu. Nauja mokyklos aplinka kelia naujus iššūkius, kurie reikšmingai prisideda prie jau vykstančio raidos proceso. Vaikas pradeda mokyklą su ankstesnių patirčių, įgytų įgūdžių ir savo įpročių bagažu. Tai, savo ruožtu, nustato jo pasirengimo mokymuisi lygį bei tam tikru laipsniu sąlygoja jo mokymosi pasiekimus šiame edukacijos etape (Czub et. al., 2014).

Žengiant į pirmą klasę, visi vaikai pereina adaptacinį laikotarpį, net ir tie, kurie būna tam gerai pasiruošę. Mokymasis kaip planinga, organizuota, privaloma veikla reikalauja gebėjimo nuslopinti situacines impulsyvias reakcijas, ilgesnį laiką susikaupus atlikti mokytojo skirtas ne visada vaikui patrauklias užduotis, todėl ne visi vaikai vienodai ir lengvai prisitaiko prie naujos veiklos sąlygų (Zambacevičienė ir Stanaitienė, 2001). Mokslininkai jau seniai susidomėjo šiuo svarbiu mokyklinukui periodu – mokykline adaptacija. Šiais laikais rasime nemažai mokslinių darbų, skirtų vaikų adaptacijos problemoms tirti ir nagrinėti adaptacijos mokykloje veiksnius (Czub et. al., 2014; Grinienė, 1990; Zambacevičienė ir Stanaitienė, 2001; Daignault & Hébert, 2009; Monkevičienė, 2003; McFarlane et. al., 2010, Kosenkova, 2008 ir kt.). Tačiau, anot Burvytės ir Ralio (2011), pirmaklasių adaptavimosi mokykloje problemos iki šiol nėra tinkamai įvertintos, išanalizuotos, nėra skiriama pakankamai dėmesio vaikų harmoningos asmenybės ugdymui ikimokykliniu laikotarpiu, nors visa tai prognozuoja pirmoko sėkmingą funkcionavimą mokykloje, jo psichologinę gerovę. Barkauskaitės ir Mišeikytės (2006) tyrimas parodė, jog sunki adaptacija lemia mokinių požiūrį į mokyklą, mokymąsi, taip pat daro įtaką vaikų psichinei ir fizinei sveikatai. Kiti teigia, kad tai, kaip vaikai sugeba valdyti perėjimą į pirmą klasę turi ilgalaikį poveikį jų prisitaikymui mokykloje, vystymuisi, mokymuisi ne tik pradžioje, bet ir ateityje (Correia & Marques-Pinto, 2016). Todėl svarbu ir toliau nagrinėti pirmoko adaptacijos mokykloje ypatumus, kurie gali prognozuoti vaiko tolesnio mokymosi ir funkcionavimo mokyklos bendruomenėje, sėkmę.

Taip pat svarbu atsižvelgti į amžiaus, kuriame vaikas pradeda edukaciją, vaidmenį. Pastaraisiais metais klausimas, kokiame amžiuje vaikas turėtų pradėti privalomąjį ugdymą, kelia diskusijas tiek moksliniame, tiek visuomenės interesų kontekste. Ankstesnis (Lietuvos atveju - negu septyneri metai) vaiko siuntimas į mokyklą dažniausiai pastebimas kaip galimybė anksčiau pradėti mokslus (Czub et. al., 2014). Tėvai turi galimybę nuspręsti, ar leisti savo vaiką į pirmą klasę šešerių metų, ar visgi palaukti, kol jam sukaks septyneri. Kita vertus, pravartu užduoti klausimą, ar mokyklos aplinka tikrai yra tinkama vieta bet kokio amžiaus vaikams? Ar ankstesnis, lyginant su kitais vaikais, vaiko siuntimas į mokyklą neatims iš jo tam tikrų svarbių patyrimų? Ar jaunesnis pirmokas sugebės

sėkmingai adaptuotis į mokyklos aplinką? Į šiuos ir kitus klausimus bus bandoma atsakyti šiame darbe. Tuo pačiu svarbu pabrėžti, kad šešiamėčio ar septynmečio funkcionavimas mokykloje yra sąlygojamas ne tik jo pažintinių gebėjimų ir intelekto, bet ir socialinių bei emocinių kompetencijų, o tai savo ruožtu gali lemti jo adaptaciją mokykloje ir motyvaciją mokytis, kas pasekoje paveiks jo pasiekimų lygį (Koźniewska, Matuszewski, & Zwierzynska, 2014).

Taigi, iš viso to pastebime, kad gilinantis į vaiko ugdymo pradžios etapą, svarbu yra atkreipti dėmesį į vaiko amžių, jo brandumą mokyklai bei sėkmingos adaptacijos svarbą. Literatūroje aptinkama mažai tyrimų, kurie aprėptų visus šiuos komponentus ir analizuotų adaptaciją tokiaame kontekste. Todėl šio darbo problema yra išsiaiškinti kaip skiriasi pirmokų šešiamėčių ir septynmečių adaptacija mokykloje atsižvelgiant į jų pažintinius, socialinius ir emocinius gebėjimus.

1. ĮVADAS

1.1. Vaikų mokyklinio ugdymo pradžia

1.1.1. Amžiaus vaidmuo pradedant edukaciją

Dažnai diskutuojama kokio amžiaus vaiką geriausiai leisti į mokyklą. Yra nemažai tyrimų, kurie analizuoja amžiaus reikšmę edukacijos pradžioje (Cascio, Schanzenbach, 2007; Sharp, George, Sargent, O'Donnell, & Heron, 2009). Vieni pasisako už ugdymo pradžios ankstinimą, kiti teigia priešingai. Šiame darbe norima akcentuoti vaiko amžiaus vaidmenį pradedant mokyklinį ugdymą, todėl šiame skyriuje bus aptarti įvairių mokslininkų argumentai šiuo klausimu, analizuojama Lietuvos Respublikos padėtis kitų Europos šalių kontekste.

Nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. įteisintas privalomas ugdymas pagal priešmokyklinio ugdymo programą vaikams, kuriems tais kalendoriniais metais sueina 6 metai. XVII LR Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyta iki 2020 m. ankstinti priešmokyklinį ugdymą – jis taptų privalomas vaikams nuo 5 metų, o į pirmą klasę vaikai eitų nuo 6 metų (Įsakymas dėl švietimo ir mokslo ministro 2013 m. lapkričio 21 d. Įsakymo nr. V-1106 „Dėl priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo, 2018). Toks sprendimas sukėlė plačias diskusijas visuomenėje. Pedagogai, tėvai ir kiti švietimo specialistai pateikia svarius argumentus už ir prieš ugdymo ankstinimą. Lietuva nėra pirmoji šalis, kuri išskėlė šį klausimą.

Vaikai Europoje dažniausiai pradeda privalomąjį mokymąsi mokykloje tarp penkerių ir septynerių metų (vienintelė išimtis yra Šiaurės Airija, kur privalomasis ugdymas prasideda nuo ketverių metų). Tuo pačiu daugiau nei pusė Europos šalių edukaciją pradeda nuo šešerių metų amžiaus, kas yra priimta ir ne Europai priklausančiose šalyse (pvz. Japonijoje, Kanadoje, Naujojoje Zelandijoje, Australijoje). Vėliausiai į mokyklą keliauja vaikai iš Rytų Europos (tame tarpe ir Lietuvos vaikai) ir dviejų Skandinavijos šalių (Švedija, Suomija), o anksčiausiai – Britų salų gyventojų vaikai (*Compulsory age of starting school in European countries - www.nfer.ac.uk*).

Stebint įvairių šalių mokyklos pradžios amžiaus pokyčius, ryškėja tendencija ankstinti mokyklinuko edukaciją. Kelios Europos šalys įvedė pakeitimus įstatymuose, kuriose paankstino privalomosios edukacijos pradžios amžių. 1989 metais Šiaurės Airijoje buvo nuspręsta sumažinti privalomojo švietimo pradžios amžių nuo penkerių iki ketverių metų. Nuo septynerių iki šešerių metų amžiaus ugdymo pradžia buvo sumažinta 2003 metais Rumunijoje, 2008 metais – Danijoje, 2014 metais – Lenkijoje. Įdomu tai, kad nėra šalies, kuri pavėlintų edukacijos pradžios amžių, tačiau yra nemažai tokių šalių, kurie ją paankstina ir tokį sprendimą išlaiko.

Kitas aspektas, kuris verčia diskutuoti apie mokyklinukų ankstesnį ugdymą, tai amžiaus skirtumas, kuris atsiranda klasėje tarp vaikų tais atvejais, kai į pirmą klasę žengia vaikas anksčiau nei kiti. Yra tyrimų, kurie analizuoja kokius sunkumus gali patirti vaikas, kuris nueina į mokyklą anksčiau

laiko. Šešerių metų vaikams būna sunku prisitaikyti struktūruotoje aplinkoje (Czajkowska, 2007). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikui būdingas nevalingas dėmesys, kurio jis dar nemoka suvaldyti (Koźniewska et al., 2014), todėl vaiką paprastai traukia viskas, kas nauja, ryšku, spalvinga ir įdomu. Dėmesio nesutelkimas gali kelti sunkumų klasėje tiek jaunesniam vaikui, tiek mokytojui. Be to, pasak Zambacevičienės (2006), mokymosi procese vaikui tenka įsidėmėti ir išmokti tai, kas tuo momentu vaiko gali visiškai nedominti. Tokiais atvejais jaunesniam mokiniui yra sunkiau prisiversti dirbti, jam trūksta savireguliacijos. Pradinukai taip pat yra emocionalūs: pirmokai gali nemokėti valdyti savo jausmų bei kontroliuoti jų išorinės raiškos, ypatingai jaunesni (McFarlane et. al., 2010), o tai gali sukelti sunkumų bendraujant tiek su mokytojais, tiek su bendraamžiais. Tuo tarpu stebint britų vaikus pastebima, kad tarp mokyklinukų, kurie yra jauniausi klasėje, dažniau pasitaiko problemos susijusios su psichikos sveikata, kas gali būti susiję su stresu ir žemais mokyklos pasiekimais (Cascio, Schanzenbach, 2007). Šis atradimas papildo kitų tyrėjų rezultatus, rodančius, kad anksti pradėtas švietimas gali turėti neigiamą poveikį savigarbai, motyvacijai mokytis ir gali kelti vaikui papildomą stresą (Sylva & Nabuco, 1996, cit. iš Jankowska, Bogdanowicz, & Jonak, 2014). Apibendrinant, šešiamečiams, kurie yra jaunesni nei dauguma jų klasės draugų, gali kilti įvairių sunkumų mokykloje, tokių kaip dėmesio išlaikymo, savireguliacijos, emocijų kontrolės, žemos savigarbos, motyvacijos mokytis ir streso įveikos.

Be viso to, šešerių metų amžiaus vaikams svarbų vaidmenį gyvenime vis dar vaidina žaidimas. Kaip teigia Ebbeck, Saidon, Rajalachime ir Teo (2013), šešerių metų vaikams reikia nemažai fizinės iškrovos, judėjimo ir laisvo žaidimo. Jie taip pat akcentuoja, kad tiems, kas anksčiau nuėjo į mokyklą, vaikystė gali baigtis pernelyg greitai, jei jie neturės galimybės atlikti tam tikrų pasirinkimų ir išreiški save žaidimuose pirmuosius pradinės mokyklos metus. Daugelis mokslininkų rašo apie būtinybę įtraukti žaidimą į ankstyvojo mokymosi programas ir kad tai yra naudinga vaikams (Moyles 1994; Ebbeck ir Waniganayake 2010; cit. iš Ebbeck et. al., 2013). Ebbeck ir kiti (2013) netgi siūlo įvesti ankstyvojo vaikų ugdymo apibrėžimą, kuris būtų naudojamas pradinėse klasėse aprėpiant vaikus iki 8 metų amžiaus. Tačiau ne visi su tuo sutinka. Gutkina (2010) pastebėjo, kad kai vaikai nueina į mokyklą anksčiau nei jiems sueina septyneri metai, mokytojas yra priverstas dirbti su jais tik žaidybine forma, o tai savo ruožtu neatneša pageidaujamo rezultato. Ji teigia, kad tuomet vaikas negali nei pilnavertiškai atsiduoti žaidimui, nei pilnavertiškai mokytis. Be to, anot Gutkina (2010), tai formuoja klaidingą požiūrį apie mokyklą. Ji tampa ne ta vieta, kurioje rimtai dirbama, o tai savo įtaką vėlesniam požiūriui į mokymąsi. Taigi, pastebime, kad požiūris į ugdymą pasitelkiant žaidimus yra dvilypis: vieni jį palaiko ir propaguoja, kiti stengiasi jo išvengti.

Nors ir stebimos įvairios problemos, kuomet klasėje atsiranda jaunesnių moksleivių, visgi ne visuomet jos paveikia darbą klasėje. Pavyzdys, kaip galima klasėje dirbti su netolygaus amžiaus mokiniais ir dėl jo atsirandančiais skirtumais, gali būti švietimo politika Suomijoje ir

Danijoje (Bédard & Dhuey, 2006; Sykes, Bell, & Rodeiro, 2009). Tai vienintelės šalys Europoje, kur nepastebimas joks poveikis, kylantis dėl amžiaus skirtumų klasėje. Suomijoje vaikai pradeda mokyklą būdami septynerių metų, taigi ši šalis priklauso tai grupei, kurių vaikai edukaciją pradeda vėliausiai. Be to, pirmoje klasėje ten akcentuojami žaidimai ir asmeninis tobulėjimas. Tuo pačiu Suomija yra ta šalis, kurioje mokiniai reguliariai nuo 2000 metų pasiekia aukščiausius balus matematikos, skaitymo, teksto interpretavimo bei gamtos mokslų srityse pagal Tarptautinės mokinių vertinimo programą (*Programme for International Student Assessment; PISA*). Tuo tarpu Danijoje vaikai pradeda lankyti mokyklą nuo šešerių metų amžiaus, tačiau iki šešiolikos metų yra stipriai apribojamas mokinių diferencijavimas pagal jų sugebėjimus pasitelkiant galutinius įvertinimo ar atrankos testus. Be to, šioje šalyje ypač daug dėmesio skiriama individualiam požiūriui į mokinį, akcentuojant jo stipriąsias ir silpnąsias puses. Taigi, pastebime, kad pasirenkant atitinkamas strategijas, darbo technikas bei formuojant palankų vaikui požiūrį į mokymąsi, galima išvengti tam tikrų problemų, kylančių dėl pirmokų amžiaus skirtumų.

Anksčiau buvo aptarti sunkumai, kurie kyla šešiametėms atėjus į mokyklą. Svarbu taip pat aptarti kitą medalio pusę – ar septynmetėms įsilieti į švietimo sistemą yra lengviau? Sharp ir kiti (2009) išsiaiškino, kad geresnių mokymosi rezultatų pasiekia vyresni vaikai (pvz. gimę žiemą palyginus su vasarą gimusiais vaikais), kas gali būti sietina su jų geresniu brandumu. Dėl šios priežasties jie geba įsisavinti sudėtingesnes žinias, gauna informatyvesnį grįžtamąjį ryšį iš mokytojų. Ši tendencija, nors ir silpnėja su amžiumi, pastebima net iki pagrindinio ugdymo pabaigos (Sharp et al., 2009). Šie mokslininkai taip pat pastebėjo, kad skirtumai tarp vyresnių ir jaunesnių tos pačios klasės mokinių pasireiškia įvairių įgūdžių diapozone: matematikos, skaitymo, tarimo, rašymo, bendrųjų žinių. Tačiau tokio pobūdžio tyrimo rezultatai nėra vienareikšmiai. Pavyzdžiui, Gutman ir Feinstein (2008) nepastebėjo jokių reikšmingų skirtumų tarp vyresnių ir jaunesnių moksleivių matematikos, skaitymo ir rašymo įgūdžių. Tuo tarpu kiti nustatė, kad septynmetėms jau turėtų būti pakankamai brandūs pradėti privalomąjį ugdymą (Kozńiewska, Matuszewski, Zwierzynska, 2014). Be to, kito tyrimo autoriai tvirtina, kad vaikai, kurie klasėje priklauso vyresniųjų grupei, rečiau kartoja klasę (Cascio, Schanzenbach, 2007). Be viso to, Gutkina (2010) pastebi, kad septynmetėms lengviau pradėti mokyklinį ugdymą dėl jų brandesnių poreikių. Ji teigia, kad, jeigu vaikas turėjo galimybę pilnavertiškai užsiimti žaidybine veikla, ugdomi ir lavinami žaidimo funkcija išsikvojama apie 7 gyvenimo metus. Panašiu laikotarpiu atsiranda naujas vaikų poreikis – užsiimti rimta, socialiai pripažinta veikla. Būtent nuo šio amžiaus vaikas geba sąmoningiau kontroliuoti savo elgesį, atsiranda elgesio motyvų pavaldumas ir todėl jam žymiai lengviau laikytis mokyklos taisyklių, priprasti prie jos rutinos, t.y. pirmoko adaptacija tampa lengvesnė (Gutkina, 2010). Taigi, pastebime, jog mokslininkų darbuose tvirtinama, kad septynmetėms gali būti lengviau mokytis, įsisavinti žinias ir įvairius įgūdžius (tačiau tokie rezultatai nėra vienareikšmiai) bei lengviau adaptuotis.

Pastebėjome, kad vaiko amžius pradedant edukaciją iš tiesų vaidina svarbų vaidmenį. Tačiau taip pat svarbu suprasti, kad visgi ne skaičius yra pagrindinis vaiko mokymosi ir adaptavimosi sėkmės prediktorius, bet tai, kas slypi už jo - brandumas mokyklai, turimas potencialas. Daug veiksmų, lemiančių vaiko sėkmingą mokymąsi ir funkcionavimą mokykloje, nepriklauso nuo vaiko ar tėvų dedamų pastangų, tačiau yra nulemti vaiko asmenybės, raidos ypatumų ir jo brandumo mokyklai lygio. Apie „suaugimą“ iki mokinio vaidmens kalba Gutkina (2010). Ji teigia, kad jeigu vaikas turi savyje vidinę mokinio poziciją, jis sąmoningai dalyvaus mokymosi procese, net jeigu mokomas dalykas ne visada jam yra patrauklus. Tuo pačiu mokytojoms nebus būtina mokymosi procesą įvairinti žaidybine veikla, nes tokio mokinio mokymąsi ves pažinimo ir socialiniai mokymosi motyvai, kurie suaktyvina vaiko sąmoningą tikslų siekimą. Kiti tyrėjai taip pat pastebi vaiko vidinį norą įgauti mokinio statusą. Pavyzdžiui, Monkevicienė (2003) išskyrė keletą motyvų, skatinančių vaiką domėtis mokykla. Vienas jų - vaiko noras įgauti kitokį socialinį statusą. Tokiu vaiko noru vadovaujantis, tėvai neretai nusprendžia, kad jų atžala jau yra pasiruošusi pradėti mokymąsi mokykloje ir nori, kad jų vaikai keliautų į pirmą klasę anksčiau laiko (t.y. penkerių ar šešerių metų). Tačiau neretai toks vaiko noras gali būti apgaulingas. Jaunesnio amžiaus vaikui mokyklinuko pareigos gali sukelti iššūkius, kuriuos įvykdyti jam nepakaktų išteklių. Todėl norint išvengti galimų komplikacijų, svarbu numatyti kaip vaikui gali sektis mokykloje ir įvertinti jo brandumą mokyklai.

1.1.2. Brandumo mokyklai samprata

Kas yra brandumas mokyklai? Mokslininkai ir praktikai į tai žvelgia per skirtingą gebėjimų prizmę, tačiau juose galima išžvelgti bendrų vardiklių. Pirminiai brandumo mokyklai apibrėžimai nurodo pažintinių gebėjimų rinkinį, kurį vaikai turėjo įgyti prieš pradėdami mokytis (pvz. Brenner, Scott 1971, cit. iš Correia, Marques-Pinto, 2016). Vėliau atsirado kur kas platesnė koncepcija, apimanti ne tik kognityvines, bet ir fizines bei socialines kompetencijas (Pandis, 2001). Monkevičienė (2003) išskiria tris pagrindinius brandumo mokyklai komponentus: socialinis emocinis brandumas (tai savęs suvokimas, savigarba, savikontrolė, bendravimas, bendradarbiavimas, atsakomybė), intelektinė branda (tai aktyvus domėjimasis pasauliu, gera atmintis, loginio mąstymo pradmenys, išlavėjusi kalba, gebėjimas įsivaizduoti, bandymas kurti) bei nuostata ir pasirengimas tapti mokiniu (tai nusiteikimas eiti į mokyklą, domėjimasis knygomis, pasirengimas rašymui, elementarūs matematiniai vaizdiniai). Tuo tarpu L. Jovaiša (1993) brandumą mokyklai apibūdina kaip tokį vaiko dvasinio ir fizinio subrendimo lygį, kai vaikas jau gali lankyti mokyklą, laikytis nustatyto režimo ir mokytis pagal nustatytą mokymo ir auklėjimo programą (cit. iš Zambacevičienė ir Stanaitienė, 2001). Frydrychovič ir kiti (2006) išskiria tokius brandumo mokyklai rodiklius: geras mokomosios medžiagos įsisavinimas, geri pažintiniai gebėjimai, motorinis efektyvumas,

savarankiškumas, nekonfliktiškumas ir socialinis aktyvumas. Noel (2010) akcentavo vaiko socialinius-emocinius įgūdžius (įskaitant gebėjimą bendrauti su nepažįstamais vaikais ir suaugusiaisiais, atsiskirti nuo globėjų, prisiimti atsakomybę už save, laikyti nurodymų, komunikuoti apie savo poreikius). Įvairūs autoriai nurodo kiek skirtingus vaiko brandos mokyklai kriterijus, tačiau kėlė bendrus reikalavimus vaiko fiziniam, psichologiniam ir socialiniam subrendimui. Svarbu pabrėžti, kad tam tikti stebėjimai ir tyrimai (Gutkina, 2010) nurodo, kad tokio išsivystymo lygį vaikas pasiekia paprastai ne anksčiau kaip septyneri metai.

Prieš pradėdant nagrinėti brandumo mokyklai veiksnius ir jų reikšmę priešmokyklinio amžiaus vaikui, svarbu apžvelgti Lietuvoje brandumą mokyklai reglamentuojančius dokumentus. Vaiko brandumo įvertinimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. spalio 29 d. įsakymas „Vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašas“. Vaikams, norintiems pradėti lankyti pirmąją klasę, kai tais kalendoriniais metais jiems dar nesueina 7 metai, arba norintiems pradėti lankyti priešmokyklinę grupę, kai tais kalendoriniais metais jiems dar nesueina 6 metai, pagal Lietuvos įstatymus turi būti atliktas vaiko brandumo mokyklai įvertinimas. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras 2005 metais parengė Pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams skirtą „Vaikų brandumo mokyklai įvertinimo metodiką“, kuri matuoja vaiko pažintinius gebėjimus, socialines, emocines funkcijas bei vaiko elgesio ypatumus. Nuo 2018 m. vasario 1 d. vaiko brandumo vertinimas tapo neprivalomas, kai tėvai pageidauja ugdyti 6 metų dar neturintį vaiką pagal priešmokyklinio ugdymo programą (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo nr. I-1489 8, 9 ir 47 straipsnių pakeitimo įstatymas, 2017). Tarnybos specialistams nustačius, kad vaikas nėra pakankamai pasirengęs ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą, galutinį sprendimą dėl vaiko ugdymosi priešmokyklinėje grupėje priima tėvai.

Klausimas, ar tėvai yra geriausi savo vaiko ekspertai ir ar gali nuspręsti dėl jo ugdymo pradėjimo, diskutuotinas. Objektivumo stoka, kurią neišvengiamai primeta tėvų vaidmuo, gali trukdyti priimti tinkamiausią vaikui sprendimą. Kita vertus – jie geriau nei kas kitas pažįsta savo vaiką. Tačiau, kad ir kaip nuspręstų tėvai, visame perėjimo nuo priešmokyklinio ugdymo į mokyklą laikotarpyje vaikas neturėtų būti paliekamas be tinkamo palaikymo. Tą akcentavo ir Ebbeck ir kiti (2013), kurie teigia, kad perėjimo į mokyklą sklandumas priklauso ne tik nuo vaiko, bet ir nuo jo tėvų ir pačios mokyklos. Pasirengęs mokyklai turėtų būti ne tik pats vaikas. Tai – bendra visų svarbių vaikui suaugusių atsakomybė (Ebbeck et. al., 2013), nes jie turėtų padėti vaikui pasirengti mokyklai. Kaip išskiria Li-Grining, Votruba-Drzal, Maldonado-Carren ir Haas (2010) dar darželinio laikotarpio vaikas turėtų būti mokomas atlikti darbą savarankiškai, laikytis griežto grafiko, įgyti raštingumo ir matematikos gebėjimų. Anot autorių, tai užtikrina vaiko tinkamą pasirengimą mokyklai. Tuo tarpu Gutkina (2010) teigia, jog norint tinkamai paruošti būsimą pirmoką, svarbu suteikti jam galimybę

užsiimti laisva žaidybine veikla, tuo pačiu papildant vaiko užimtumą pažintine, tyrinėjimo, rankdarbių kūrimo veikla. Taip pat svarbu užtikrinti vaiko pilnavertį bendravimą su suaugusiais ir su jo bendraamžiais. Apibendrinant, pastebima, kad atsiranda suvokimas brandumą mokyklai interpretuoti plačiaja prasme, įtraukiant ir vaiko tėvus, ir mokytojus, kurie turėtų padėti vaikui pasiruošti perėjimui iš darželio į mokyklą.

Nors aukščiau buvo rašoma, kad svarbu vaiką dar darželyje ruošti atejimui į mokyklą, visgi lieka neaišku, koks vaikas galiausiai gali būti laikomas subrendusiu. Kelių tyrimų apžvalga (Czub et. al., 2014) pastebi, kad vaikų darželio auklėtojos mano, jog vaikas būna pasirengęs pradėti mokyklą, kai yra fiziškai sveikas, gerai maitinasi, sugeba žodžiu pranešti apie savo poreikius, norus ir mintis bei yra teigiamai nusiteikęs naujoms veikloms. Įdomu tai, kad darželio mokytojai neminėjo gebėjimų skaičiuoti, skaityti ar rašyti, priešingai nei tėvai, kurie pasirengimą mokyklai suvokė būtent per šių gebėjimų prizmę (Rimm-Kaufman, 2004). Be to, anot Milašauskienės, Zambacevičienės ir Dapkevičienės (2008), mokyklai brandus tas vaikas, kurio savivoka, savęs vertinimas, emocijų, savikontrolės, pažinimo ir kiti procesai yra pasiekę susiformavimo lygmenį, o pasiekimai (mokymosi pradžia reikalingos žinios, gebėjimai) yra atitinkamos apimties bei kokybės. Taip pat Monkevičienė (2003) apibrėžia pasiruošusį mokyklai vaiką. Jos teigimu, turi būti atitinkamas vaiko fizinis, intelektinis, socialinis bei praktinis subrendimo lygis, kuris sudaro pamatus sėkmingai ugdytis pagal bendrąją programą pradinėje mokykloje bei prisitaikyti prie mokyklos gyvenimo. Apibendrinant, pastebime, kad daugelis autorių subrendusį mokyklai vaiką apibrėžia per fizinių, pažintinių, socialinių bei emocinių kompetencijų prizmę.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, su vaiko brandumu mokyklai susijęs tam tikrų kompetencijų turėjimas. Kokių? Anot Koźniewska ir kitų (2014), pirmokui reikalingos šios kompetencijos: gebėjimas įgyti ir taikyti žinias, savarankiškumo ir tam tikros nepriklausomybės siekimas, bendravimas su bendraamžiais, sugebėjimas pakeisti savo veiklos formą nuo žaidimo iki mokymosi. Be to, kaip teigia Burvytė ir Ralys (2011), vaikas, gebantis įvertinti situaciją ir atitinkamu elgesiu sureaguoti, nesutrikdydamas vidinės pusiausvyros, yra išsiugdęs savo adaptacines galimybes ikimokykliniu laikotarpiu ir sėkmingai pasirengęs mokytis pirmoje klasėje. Tuo tarpu McIntyre, Blacher ir Baker (2006) pabrėžia intelekto vaidmenį. Šių autorių tyrimo rezultatai parodė, kad vaikai su aukštesniu intelektu turi mažiau elgesio problemų, geriau adaptuojasi, turi teigiamą santykį su mokytojais lyginant su vaikais, kurių intelekto lygis žemesnis. Todėl Rudzinskienės (2015) siūlymas sumažinti mokiniams akademinis reikalavimus adaptacijos metu (tyrimas atskleidė, kad tai turi ryškią teigiamą įtaką) būtų iš tiesų naudingas, o ypač tiems vaikams, kurių intelektualiniai gebėjimai žemesni. Tuo tarpu kiti mokslininkai išskiria dar vieną svarbią pirmoko kompetenciją - savireguliaciją. Graziano, Slavec, Hart, Garcia, Pelham (2014) teigia, kad tai labais svarbus gebėjimas, kuris padės pirmokui sureguliuoti savo dėmesį, elgesį ir emocijas. Jiems paantrina ir

Gutkina (2010), kuri taip pat pabrėžia vaiko gebėjimą reguliuoti savo elgesį bei darbą pagal paskirtas jam užduotis. Tačiau ji teigia, kad įgytos kompetencijos nėra tokios svarbios kaip psichologinis vaiko pasiruošimas mokyklai. Svarbu, kad vaikas sąmoningai įsitrauktų į sisteminių mokymąsi. Taigi, pastebime, brandžiu mokyklai vaiku laikomas tas, kuris yra savarankiškas, turi gerą elgesio bei dėmesio savireguliaciją, geba sąmoningai mokytis.

Vaiko brandumas mokyklai siejamas su jo sėkminga adaptacija. Esama tyrimų, kurie atskleidžia šių faktorių sąsajas. Zambacevičienės ir Stanaitienės (2001) tyrimas patvirtino šią prielaidą ir išsiaiškino, kad įvairūs veiksniai, tame tarpe ir vaikų brandumas mokyklai, buvo vieni iš svarbiausių adaptaciją lėmusių veiksnių. Tą patį teigia ir Correia ir Marques-Pinto (2016), kurie vaiko brandumą mokyklai glaudžiai sieja su prisitaikymu mokykloje. Kiti pateikia panašias išvadas ir išskiria atskirus brandumo mokyklai komponentus (socialinius, emocinius, kongityvinius gebėjimus). 70 tyrimų metaanalizė parodė, kad pirmokų pažintiniai gebėjimai ir socialinės – emocinės kompetencijos geriausiai prognozuoja mokymosi rezultatus ir sėkmingą funkcionavimą mokykloje (Pianta, 2001). Tuo tarpu Zambacevičienė ir Stanaitienė (2001) pastebi, kad vaikų prisitaikymas mokykloje labiausiai priklauso nuo jų socialinio ir emocinio brandumo. Be to, Ozer (2016) tyrimas atskleidė, kad mokyklos pasirengimas ir prisitaikymas joje yra susiję su įvairiais kintamaisiais, tame tarpe su socialinėmis - emocinėmis kompetencijomis, su kognityviniais kintamaisiais ir kt., kurie, be abejo, yra sudedamosios brandumo mokyklai dalys. Taigi, galime daryti išvadą, kad pirmokų brandumas mokyklai vaidina svarbų vaidmenį ir yra siejamas su mokinio prisitaikymu joje.

1.2. Pirmokų adaptacija mokykloje

1.2.1. Adaptacijos samprata ir rūšys

Įvairių krypčių mokslai adaptaciją traktuoja skirtingai. Pavyzdžiui, biologijoje adaptacija (lot. *adaptacio* – prisitaikymas, priderinimas) suprantama kaip organizmo ir jo organų formos, sandaros bei funkcijų prisitaikymas prie aplinkos (Zambacevičienė, ir Stanaitienė, 2001). Biologine prasme adaptacija vadinami tie organizmo struktūros ir elgesio pakitimai, kurie įgalina jį išgyventi (Kasinskaitė, 2009). Tuo tarpu socialine adaptacija laikomas aktyvus individo prisitaikymas prie besikeičiančios aplinkos, kintamų gyvenimo sąlygų (Leonavičius, 1993). Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne adaptacija aiškinama kaip organizmo ar individo prisitaikymas prie aplinkos sąlygų ir reikalavimų. Taigi, pastebime, kad ir biologai, ir sociologai išskiria panašius adaptacijos veiksnius: aplinkos pokytį ir individo prisitaikymą prie jų.

Psichologijos mokslas adaptacijos apibrėžimą perėmė iš biologų. Psichologijos žodyne adaptacija yra pristatoma kaip organizmo prisitaikymas, t.y. jo sandaros ir funkcijų pasikeitimas,

pakitus aplinkai (cit. iš Zambacevičienė ir Stanaitienė, 2001). Psichologinėje literatūroje dar išskiriama bendroji, socialinė ir asmeninė adaptacija (Brizuela & Garcia – Sellers, 1999). Bendroji adaptacija suprantama kaip besiklostančių santykių su fizine aplinka sistema. Socialinė adaptacija dažniausiai apibūdinama kaip harmoningų, kooperacinių santykių su socialine aplinka nustatymas. Asmeninė adaptacija apibūdinama kaip savo paties suvokimas, vidinių konfliktų nebuvimas. Tuo tarpu Ebbeck ir kiti (2013) pažymi, kad adaptacijos procesas vyksta kuomet pasikeičia žmogaus kultūrinė aplinka arba statusas (pvz. vaikas tampa mokiniu). Tai gali reikšti, kad paliekamas kažkas, kas anksčiau kūrė žmogaus tapatybę. Anot autoriaus, tai dažnai siejama su savo komforto zonos palikimu ir susidūrimu su tam tikra nežinomybe (su nauja vieta, kultūra, su naujomis taisyklėmis, žmonėmis, vaidmenimis ir kt.). Ebbeck ir kiti (2013) pabrėžia, kad toks perėjimo ir prisitaikymo laikotarpis gali būti sklandus, tačiau taip pat gali būti sudėtingas ir sukeliantis stresą. Dar kiti adaptaciją apibūdina kaip vaiko gebėjimą kurti ir palaikyti subalansuotus santykius tarp jo paties tapatumo ir aplinkos (Selimhocaoglu, 2009). Vaikus, kurie turi šį gebėjimą, autoriai siūlo vadinti „prisitaikiusiais“, o kuriems sunku sukurti, plėsti ir išlaikyti subalansuotą santykį tarp savęs ir aplinkos reikalavimų, jie siūlo vadinti „neprisitaikiusiais“. Taigi, matome, kad psichologiniu požiūriu adaptacija apibūdinama iš įvairių fizinės, socialinės, individualios aplinkos perspektyvų, tuo pačiu pabrėžiamas subalansuotas santykis tarp šių aplinkų.

Svarbu taip pat apžvelgti kaip adaptacija apibūdinama pedagoginiu požiūriu. Grinienė (1984) skirsto adaptaciją į tris kategorijas: lengva, vidutinio sunkumo, sunki. Anot jos adaptacijos laikotarpis gali trukti 12 savaičių, o kartais ir visą mokymosi pradinėse klasėse laikotarpį. Prisitaikymo laikotarpis gali praeiti nesutrikdydamas normalios organizmo būsenos, bet gali atsirasti ir vaiko sveikatos problemų, kurie pasireikštų šalia blogo mokymosi, netinkamo elgesio, neigiamų emocijų dominavimo. Be to, edukacinėje psichologijoje adaptacijos terminas pateikiamas remiantis Piaget teorija, kuri teigia, kad adaptacija - tai naujų sąvokų, naujos patirties prijungimas prie jau turimų pažinimo struktūrų (schemų) procesas, apimantis tarpusavy susijusius akomodacijos ir asimiliacijos procesus (Gage & Berliner, 1992). Taikliai apibrėžiančią adaptacijos mokykloje sąvoką pateikia Kosenkova (2008), kuri teigia, kad mokyklos adaptacija yra procesas, kurio metu vaikas pripranta prie mokyklos tvarkos ir reikalavimų, prie naujos jam aplinkos ir naujų gyvenimo sąlygų. Kiti pastebi, kad perėjimas iš darželio į mokyklą reikalauja adaptacinio periodo, kuris laikomas sėkmingu, jeigu vaikas mėgsta mokyklą ir palaipsniui gerina savo akademinis įgūdžius (Correia & Marques-Pinto, 2016). Taigi, pastebime, kad mokyklinė adaptacija yra apibrėžiama per vaiko gebėjimą priprasti prie naujų sąlygų, gebėjimą keisti, jei taip reikalauja naujoji aplinka. Tačiau taip pat pabrėžiama vaiko savijauta šiuo svarbiu periodu.

Literatūroje taip pat aptinkamas mokyklinio adaptacinio periodo skirstymas į fazes. Grinienė (1984) išskiria tris fiziologines adaptacijos fazes:

1) Ūmi, arba orientacinio prisitaikymo fazė (trunka apie 4 savaites);

Ūmioje fazėje mokinio organizmas smarkiai persitvarko. Nors smegenų veikla lėtesnė, darbingumas mažesnis, kitos organizmo sistemos dirba intensyviau. Darbingumo rodikliai šioje fazėje yra žemi. Mokiniai dar negeba dirbti greitai, tiksliai, produktyviai. Taip pat nėra nusistovėjęs darbingumo ritmas. Taigi, ūmioje adaptacijos fazėje regimas visų organizmo sistemų poslinkis, kuris reikalingas tam, kad vaikas galėtų gyventi ir dirbti taip, kaip reikalauja mokykla.

2) Dalinio prisitaikymo fazė (trunka iki 9 savaitės);

Šioje fazėje jau nusistovi atitinkamas organizmo veiklos lygis ir ritmas. Mokiniai jau dirba gana intensyviai bei produktyviai. Jų protiniam darbingumui būdingas tam tikras dienos ir savaitės ritmas. Mokinių darbas dar nėra toks tikslus, nors jie jau dirba gana greitai, visgi klaidų nepavyksta išvengti. Kartais šioje fazėje išryškėja anksčiau nepastebėti sveikatos sutrikimai, fizinės ar psichinės raidos atsilikimas.

3) Reliatyvaus stabilumo fazė (trunka iki 12 – 18 savaitės);

Šiai fazei būdingas nusistovėjęs organizmo veiklos lygis. Mokiniai dirba pagal savo amžių – greitai ir tiksliai. Susiformuoja tam tikras dienos ir savaitės darbo ritmas. Grininė atkreipia dėmesį į tai, jog šioje fazėje gali būti pavojinga perkrauti vaikus darbais, nes galimas vaikų protinio darbingumo lygio ir ritmo sutrikimas.

Šadrakov (cit. iš Kasinskaitė, 2009) adaptacijos procesą skirsto į keturis etapus, pagrįstus mokinio atliekamomis veiklomis:

- 1) Naujoko pasiruošimas;
- 2) Susipažinimas su pareigomis;
- 3) Aktyvi adaptacija;
- 4) Veikimas.

Galime pastebėti, kad šis autorius akcentuoja individo pasirengimą, susipažinimą su nauju darbu ir aktyvumą adaptacijos procese. Anot jo, aktyvumas priklauso nuo individualios motyvacijos, patirties ir kompetencijos konkrečiam darbui

Kaip jau pastebėjome, adaptacijos procesą sudaro įvairūs komponentai. Literatūroje dažnai aptinkami mokslininkų išskirti psichologiniai pirmoko adaptacijos veiksniai. Būtent juos apžvelgsime kitame skyriuje.

1.2.2. Adaptacijos psichologiniai veiksniai

Prieš analizuojant adaptacijos psichologinius veiksnius, verta prisiminti svarbią vietą šiame laikotarpyje užimančią faktorių – vaiko, pasiruošusio keliauti į mokyklą, raidos etapą. Pasak E. H. Eriksono (1950), psichosocialinės raidos teorijos kūrėjo, vaikas, kuris sėkmingai įveikia kiekvieno amžiaus tarpsnio keliamus uždavinius, yra pasirengęs priimti artėjančio amžiaus tarpsnio asmenybės raidos iššūkius. Todėl svarbu, kad būsimas pirmokas būtų įveikęs būdingą vaikams nuo 3 iki 6 m. iniciatyvumo – kaltės stadiją, kuomet vaikas daug žaidžia, bando daryti, imasi iniciatyvos, mokosi tikslo siekimo, formuojasi jo tikslingumas. Priešingu atveju, slopinant vaiką, susiduriama su kaltės krize, kur vaikas nugalinamas. Įveikęs šią krizę, vaikas būna pasiruošęs priimti naujos stadijos keliamus iššūkius, t.y. 7-12 metų vaikams būdingos meistriškumo – menkavertiškumo stadijos uždavinius. Tuo laikotarpiu vaikas intensyviai mokosi, siekia būti kompetentingu, formuojasi suvokimas "man sekasi". Pavykus - stiprėja meistriškumo jausmas ir savo vertės pajutimas, priešingu atveju atsiranda menkavertiškumo jausmas. Kiti mano, kad apie brandumą mokyklai neverta kalbėti anksčiau nei 7 metai, kol dar neįvyko Vygotskio (1984) aprašyta raidos krizė, kurios metu įvyksta visų vaiko psichinių funkcijų intelektualizacija. Tai yra susiję su kokybiniais pasikeitimais socialinių santykių, veiklos ir pažintinių gebėjimų sferose. Vygotskis manė, kad vaikas turi būti pasiekęs pakankamą subrendimo lygį, kad galėtų mokytis tam tikrų dalykų. Taigi, matome, kad skirtingi teoretikai apie raidos ypatumus kalba skirtingai, tačiau vieningai išskiria kritinį vaiko raidoje periodą, kuris įvyksta apie 7 gyvenimo metus.

Šiame darbe, analizuodama psichologinius adaptacijos veiksnius, apsistoju ties savireguliacija (dėmesio, elgesio bei emocijų), vaiko baime ir nerimu, asmeninėmis vaiko charakteristikomis, kurie turi didžiausią įtaką vaiko adaptacijai pirmoje klasėje.

Savęs reguliavimas – gebėjimas, kurio mokomasi visos vaikystės laikotarpiu ir netgi vėliau. Neabejojama dėl savireguliacijos įgūdžių svarbos vaiko pažintinei, socialinei ir kognityviai raidai (Braidokienė ir Jusienė, 2012). Pastarosios autorės savireguliaciją apibrėžia kaip individo gebėjimus, kurie leidžia valdyti ir moduluoti elgesį, emocijas, dėmesį prisitaikant prie vidinių ir aplinkos reikalavimų. Iš šios sampratos matome, kad savireguliacija ir adaptacija yra labai susijos sąvokos. Kiti taip pat pritaria ir teigia, kad savireguliacija yra glaudžiai susijusi su socialiniais gebėjimais, kurie turi lemiamą poveikį sėkmingai mokinio adaptacijai (McIntyre et al., 2006). Tuo tarpu Burvytė ir Ralys (2011) teigia, kad vienas iš esminių adaptacijos lemiamų veiksnių yra elgesys ir gebėjimas jį reguliuoti, keisti. Vieni vaikai geba kontroliuoti savo elgesį, prisitaikydami naujoje mokyklos aplinkoje ir tuo pačiu nepatirdami adaptavimosi sunkumų, o kitiems vaikams sunkiau sekasi keisti ir reguliuoti iki šiol įprastą elgesį, todėl jie patiria prisitaikymo problemų. Kiti tyrimai taip pat atskleidžia reikšmingus ryšius tarp savireguliacijos stokos ir įvairių sunkumų: impulsyvumo,

agresyvaus elgesio, dėmesio ir aktyvumo sutrikimo (Olson et al., 1999, cit. iš Breidokienė ir Jusienė, 2012). Tuo tarpu Graziano ir kiti (2014) pastebėjo, kad individualūs savireguliacijos įgūdžių skirtumai veda prie skirtingo vaikų adaptyviojo funkcionavimo. Taigi, matome, kad savireguliacijos gebėjimai yra siejami su socialiniais vaiko gebėjimais ir jo prisitaikymu naujoje aplinkoje. Tuo pačiu jos trūkumas sukuria vaikui papildomų iššūkių.

Savireguliaciniai procesai ypač svarbūs reguliuojant emocijas. Pirmoko adaptacija mokykloje yra neatsiejama nuo įvairių emocijų spektro patyrimo. Kosenkova (2008) pabrėžia, kad visiems vaikams adaptacinis laikotarpis mokykloje pasižymi emocijų patyrimų intensyvumu, kuris gali tarnauti kaip adaptacijos laikotarpio trukmės indikatorius. Mokyklinuko emocinė būseną gali keistis plačiame diapozone: nuo intensyviai teigiamų patyrimų iki neigiamų. Kartu Kosenkova (2008) pažymi, kad gerai išsivysčiusi emocijų savireguliacija palengvina vaikui emocinio krūvio įveikimą, būdingą prisitaikymo prie mokyklos laikotarpiui. Kitų mokslininkų atliktas tyrimas atskleidė, kad emocijų reguliacijos gebėjimai, kurie yra išmokstami, yra svarbūs socialinės bei emocinės adaptacijos mokykloje veiksniai (Lopes, Mestre, Guil, Kremenitzer, & Salovey, 2012). Jie teigia, kad mokiniai, kuriems trūksta emocijų savireguliacijos, negeba efektyviai kontroliuoti savo emocijų reakcijų, impulsyvaus elgesio ir dėl to susiduria su sunkumais prisitaikant prie mokyklos, darbo ir socialinės aplinkos. Tuo tarpu sėkmingas emocijų valdymas gali prisidėti prie geresnių akademinų pasiekimų, padeda suvaldyti mokinių nerimą prieš žinių patikrinimą, susikoncentruoti ties užduotimi, aiškiai mąstyti ir leidžia būti pripažintam bendraamžių. Taigi, matome, kad emocijų savireguliacija yra labai svarbus vaikui veiksnys adaptaciniu laikotarpiu ir tolesniems mokymosi pasiekimams bei įveikiant įvairius iššūkius.

Kalbant apie emocijų mokyklinės adaptacijos foną, norisi išskirti kai kurias emocijas ir aptarti jas plačiau. Ne vieno tyrėjo darbuose skiriamas dėmesys vaiko baimei ir nerimui, kurie atsiranda su mokykla susijusiose situacijose. Esama tyrimų, kurie patvirtina, kad adaptacijos metu mokinyš jaučia baimę, nerimą, diskomfortą, o kaip teigia Brazdeikienė, Pilipavičius ir Stasiuvienė (2004), tokia savijauta mažina intelektinės veiklos galimybes, darbingumą, iniciatyvumą, apsunkina vaiko bendravimą su kitais žmonėmis. Czajkowska (2007) teigimu, šios emocijos gali vyrauti adaptaciniu periodu tuomet, kai vaikas nelankė darželio, mažai bendravo su vienmečiais, yra uždaras, bijo naujos aplinkos. Mokyklinį nerimą galima apibūdinti kaip vaiko emocinę būseną, kylančią dėl realaus ar įsivaizduojamo pavojaus, susijusio su mokykla. Mokyklinį nerimą vaikams gali sukelti išsiskyrimo, svetimų žmonių, svetimos naujos vietos, bendravimo ar neigiamo įvertinimo baimės (Norkuvienė ir Slušnienė, 2016). Pastarosios autorės taip pat pažymi, kad vaiko nerimas dėl mokyklos gali pasireikšti įvairiaisiais požymiais: skausmais, nesugebėjimu susikaupti, nenoru eiti į mokyklą, padidėjusiu agresyvumu, nervingumu, liūdnumu. Tuo tarpu Kosenkovos (2008) tyrimas parodė, kad mokyklos situacijos keliamas vaikams nerimas ir susirūpinimas dažnai būna susiję su santykiais su

bendraamžiais. Taigi, pastebime, kad vaikų nerimas ir baimė gali atsirasti dėl labai įvairių priežasčių ir yra būdinga ypač mokyklinės adaptacijos laikotarpiu.

Mokslininkai ir praktikai bando atsakyti į klausimą, kodėl vieni vaikai adaptuojasi sunkiai, o kitų adaptacija – lengva. Rudzinskienė (2015) atrado, kad adaptacijos sėkmė priklauso nuo kai kurių asmenybės savybių: savimi pasitikintys, drąsūs mokiniai paprastai prie naujovių prisitaiko lengviau. Be to, dar vienas adaptaciją lemiantis faktorius, kaip teigia Petrova (cit. iš Rudzinskienė, 2015), yra savirealizacijos veiksnys, kuris padeda formuoti mokinio tapatumą ir atrasti save mokyklos aplinkoje. Jis aprėpia visą eilę asmenybės charakterio savybių, kurios sąlygoja sėkmingą, aktyvią asmenybės sąveiką su socialine aplinka. Save realizuojantys mokiniai geriau prisitaiko prie besikeičiančių aplinkos reikalavimų; esant įvairioms situacijoms, jie sugeba aktyviai keisti savo elgesį. Kiti taip pat patvirtino, kad svarbų vaidmenį pirmoko adaptacijoje vaidina vaiko charakterio bruožai, temperamentas. Zambacevičienės ir Stanaitienės (2001) tyrimo metu buvo nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp pirmos klasės mokinių adaptacijos sėkmės ir temperamento. Kiti autoriai pažymi, kad sėkmingai adaptacijai svarbūs mokinio streso įveikos mechanizmai, jo atsparumas ir jautrumas (McIntyre et al., 2006). Vaiko asmeninės savybės gali trukdyti jam sėkmingai adaptuotis, o gali ir atvirkščiai – padėti. Viena svarbesnių savybių, kuri gali būti naudinga vaikui adaptaciniu periodu, yra jo savarankiškumas.

Savarankiškumas – tvirtos, nepriklausomos, savimi pasitikinčios asmenybės bruožas. Kiekviename amžiuje savarankiškumas atrodo kitaip. Svarbu, kad pirmoko savarankiškumas atitiktų realius jo gebėjimus ir nebūtų nei per mažas, nei pernelyg didelis. Remiantis T. Helbrügės ir J. H. fon Vimpfeno (1998) tyrimais, galima pasakyti, kad nesavarankiški, uždari ir smulkmeniški vaikai neįgyja įvairialypių adaptavimosi savybių, kurios padėtų sėkmingai tenkinti savo poreikius mokykloje (cit. iš Burvytė ir Ralys, 2011). Kiti išskyrė savarankiškumo ir socialinių įgūdžių sąsajas. Pastebėta, kad vaikams, kuriems trūksta savarankiškumo, sunku patiems susikurti klasėje palankius sau santykius (Cappella et al., 2013). Tuo tarpu Markelytė (2007) pastebi, kad vaikų adaptavimasis mokykloje sietinas su jų savarankiškumo ugdymu. Vaikui pradėjus mokytis, kartu su pažinimo ir emociniais procesais formuojasi jo savarankiškumas, kurių ypatumai sąlygoja sėkmingą adaptaciją. Taigi, pastebime, kad savarankiškumas gali turėti tam tikrą poveikį sėkmingai pirmoko adaptacijai.

Taigi, apterėme, kokie vaiko savireguliacijos mechanizmai, gebėjimai, emocijos ir individualūs bruožai turi ryšį su jo prisitaikymo prie mokyklos periodu. Visa tai yra susiję su pačiu mokiniu ir jo asmenybe. Tačiau svarbu taip pat aptarti tai, kas daro įtaką vaiko mokyklinei adaptacijai ir tuo pačiu nepriklauso nuo paties vaiko. Tokiu veiksniu galime išskirti pirmoko aplinką: tiek fizinę, tiek socialinę.

1.2.3. Vaiko aplinkos poveikis adaptacijai

Šiame skyriuje bus aptarta vaiko šeimos, mokytojų ir santykių su bendraklasiais reikšmė pirmoko adaptacijai. Tačiau, prieš pradėdant analizuoti šiuos faktorius, svarbu apžvelgti ir fizinės aplinkos, kuri sudaro pagrindą įvairių kompetencijų formavimuisi, poveikį. Mokslininkai pastebi, kad aplinka, kurioje vaikas dažniausiai leido laiką ikimokykliniu periodu, neabejotinai susijusi su jo gebėjimais sėkmingai prisitaikyti. Čajkovska (2007) teigia, kad vaikas gali patirti daug nerimo, bijoti naujos aplinkos tuomet, kai jis nelankė darželio, mažai bendravo su vienmečiais. Darželio lankymas formuoja ne tik socialinius gebėjimus, bet taip pat yra svarbus dėl rutinos ir darbo režimo, kurie struktūruoja vaiko aplinką. Tą pastebėjo Rudzinskienė (2015), kuri teigia, kad moksleiviai adaptuojasi lengviau, kai tinkamai sutvarkytas jų darbo ir poilsio režimas, kai jie racionaliai maitinasi, pakankamai juda. Tačiau, kaip paaiškėjo, ne tik darželio lankymas turi reikšmę pirmoko prisitaikymui, bet ir, pavyzdžiui, jo gyvenamoji vieta. Šiek tiek lengviau adaptavosi vaikai, kurie gyveno didesniame mieste ir lankė priešmokyklinę grupę (Valiukienė ir Zambacevičienė, 2005), o tai susiję su jų didesne galimybe ugdyti tam tikras kompetencijas. Taigi, pastebime, kad tyrimų autoriai išskiria įvairius vaiko aplinkos veiksnius, kurie skirtingai formuoja vaiko kompetencijas.

Rašoma, kad socialinis – ekonominis faktorius taip pat turi prognostinių vaiko adaptacijos elementų. Tą patvirtina tyrimas, kurį atliko Manly, Lynch, Oshri, Herzog ir Wortel (2013). Jie, gilindamiesi į vaikų iš asocialių ir neturtingų šeimų gyvenimo aspektus, atrado, kad da-
nai tokie vaikai būna apleisti. Tuo pačiu jie pastebėjo, kad vaikų apleistumas buvo susijęs su daugybe menko adaptacijos prie mokyklos rodiklių. Ieškant tokios tendencijos priežasčių, buvo atrasta, kad apleisti vaikai turi ankstyvojo vystymosi problemų, įskaitant pažinimo veiklos ir emocijų reguliacijos trūkumus. Manly ir kiti (2013) nustatė kokius veiksnius adaptacijos laikotarpiu kėlė didžiausių iššūkių apleistiems vaikams. Tai buvo nurodytų instrukcijų nesilaikymas, elgesio valdymo sunkumai bei prasti mokymosi rezultatai. Tačiau buvo ir tokių tyrėjų, kurie teigė, kad socialinis ir ekonominis faktorius neturi jokios reikšmės mokyklinuko adaptacijai. Selimhocaoglu (2009) nusprendė palyginti skirtingo statuso mokinius jų adaptacijos problemų, elgesio, emocijų ir kitų sutrikimų kontekste. Jis nustatė, kad tarp žemo, vidutinio ir aukšto socialinio bei ekonominio lygio mokinių nebuvo reikšmingų skirtumų. Taigi, pastebime, kad socialinio – ekonomio faktoriaus poveikis adaptacijai nėra iki galio aiškus, tyrimai rodo nevienareikšmius rezultatus.

1.2.3.1. Šeimos įtaka

Iš aukščiau aptartų faktų galima suprasti kad pirmoko adaptaciją nulemia daugelis veiksnių, tame tarpe ir vaiko aplinka, kurioje jis gyvena. Ne ką mažiau svarbūs žmonės, su kuriais gyvena vaikas. Vieni svarbiausių žmonių vaiko gyvenime yra jo šeimos nariai: tiek tėvai, tiek sesės ar broliai. Mokslinėje literatūroje didelis dėmesys skiriamas šeimai, kuri gali turėti poveikį mokinio prisitaikymui mokykloje. Pavyzdžiui, pastebėta, kad vyresnių brolių ar sesių turėjimas gali turėti poveikį sėkmingai pirmoko adaptacijai (Noel, 2010). Autorius tokią tendenciją aiškina tuo, jog sesių ir brolių, kurie jau lanko mokyklą, pavyzdys supažindina busimą pirmoką su mokyklos gyvenimo ypatumais ir nuteikia jį artėjančioms permainoms. Tačiau dažniausiai literatūroje išskiriami šie šeimos aspektai: tėvų santykis su vaiku, tėvų požiūris į vaiką/mokytojus/mokyklą; vaiko daugialypis ugdymas, krizės ir kitos šeimos ypatybės.

Santykis su vaiku. Tėvų kuriamas santykis su vaiku ir to santykio pobūdis neabejotinai yra susijęs su vaiko gebėjimu prisitaikyti naujoje aplinkoje. Kaip teigia Markelytė (2007), svarbus veiksnys, nulemiantis vaiko adaptaciją, yra laikas, kurį tėvai praleidžia drauge su savo vaikais (kai kartu atlieka įvairius darbus, ilsisi ir pan.). Kiti autoriai taip pat patvirtina šį faktą ir nurodo, jog šio laiko trukmė koreliuoja su gera vaiko savijauta bei lengvesne adaptacija mokykloje (Kosenkova, 2008). Ne ką mažiau svarbi ir tokio santykio kokybė. Norkuvienė ir Slušnienė (2016) teigia, kad tėvų elgesys su vaiku, auklėjimo priemonės, tėvų meilė, pagarba vaikui ir kt. lemia vaiko įpročių, charakterio bruožų, pažinimo ypatumų, nerimo įveikos būdų formavimąsi. Tuo pačiu Norkuvienė ir Slušnienė (2016) prieina išvados, kad sėkmingą pirmoko adaptaciją lemia nuoširdūs ir draugiški santykiai tarp vaikų ir tėvų. Kaip pastebi ir kiti tyrėjai, tėvų šiltas ir palaikantis santykis su vaiku asocijuojamas su mokinio mažesniais drovumo, koncentracijos problemų, bendraamžių atmetimo ir agresijos įverčiais (McFarlane et al., 2010), o tai savaiame siejasi su lengvesne mokykline adaptacija. Kiti tyrimai taip pat pritaria šiam teiginiui ir pažymi, kad kuo labiau tėvai rūpinasi savo vaiku namuose ir mokykloje, tuo didesnė jo sėkmingos adaptacijos mokykloje tikimybė (Burvytė, 2003). Tačiau jeigu tėvų ir vaiko santykis nėra stiprus ir palaikantis, tai gali vesti prie neigiamų pasekmių. Pastebėta, kad mokyklinė dezadaptacija yra būdinga mokiniams, kurių tėvai yra rigidiški ir šaltai bendraujantys (Jankowska et al., 2014). Tuo tarpu Jasoria, Gupta ir Singhvi (2014) atliktas tyrimas parodė, kad silpnas vaiko ir jo tėvų santykis neigiamai koreliuoja su emociniu vaikų brandumu. Be to, Zambacevičienė ir Stanaitienė (2001) nustatė statistiškai reikšmingą ryšį tarp pirmos klasės vaikų adaptacijos ir tėvų požiūrio į vaiką: lengviausiai adaptavosi vaikai, kurių šeimose vyravo tolerantiškas požiūris į vaiko nesėkmes, o sunkiausiai - perdėtai globojami vaikai. Perdėtą vaiko globą taip pat neigiamai vertina ir Norkuvienė su Slušniene (2016). Jos teigia, kad rūpinimasis vaikais yra būtinas, tačiau kai kurios motinos ir tėvai tai daro perdėtai uoliai ir savo nerimą dėl įvairių smulkmenų

perduoda savo vaikams. Matome, kad tėvų santykis su vaiku ir požiūris į vaiką nulemia mokinio prisitaikymo gebėjimus.

Požiūris į mokytoją ir mokyklą. Nemenką vaidmenį vaidina ir tėvų nusiteikimas mokyklos atžvilgiu. Rodriguez-Gutierrez, Martin –Quintana ir Cruz-Sosa (2016) atliktas tyrimas nustatė, kad jeigu tėvai remia mokyklą ir pozityviai nuteikia vaiką jos atžvilgiu, tai didina vaiko psichologinę gerovę. Tuo tarpu Noel (2010) pastebėjo, kad tėvai, kurie perteikia savo vaikams teigiamas mokymosi vertybes, remia švietimo įstaigos vaidmenį bei pozityviai vertina mokytoją, padeda vaikui sklandžiau įsilieti į mokyklos gyvenimą. Tą patvirtina ir Norkuvienė su Slušniene (2016), kurios teigia, kad sėkmingą pirmoko adaptaciją lemia vaiko nuteikimas mokyklai šeimoje. Jos pastebi, kad tinkamas tėvų elgesys ir nusiteikimas, rengiant vaiką į mokyklą, padeda pirmokui greičiau pritapti ir nuteikia formuoti sklandų mokytojo ir mokinių bendravimą. Tokie vaikai nebijo mokytojo, pasitiki juo. Tuo pačiu autorės pastebi, kad vaiko pasitikėjimas savimi, jo darbštumas bei aktyvumas dažnai priklauso nuo to, kaip tėvai jį skatina, remia ir padeda įveikti sunkias situacijas. Taigi, pastebime, kad tėvų požiūris į mokytoją ar mokyklą formuoja paties vaiko požiūrį į šiuos dalykus.

Vaiko ugdymas šeimoje. Ne tik tėvų santykis su vaiku ir požiūris į vaiką ar mokyklą padeda vaikui sklandžiai prisitaikyti. Vaiko ugdymo vaidmuo taip pat yra svarbus. Tačiau čia kalbama ne apie akademinį gebėjimų lavinimą, o apie vaiko mokymąsi valdyti savo elgesį, būti atspariam trikdžiams ir kt. Akcentuojamas įvairialypis vaiko ugdymas. Burvytė ir Ralys (2011) teigia, kad šeima yra pagrindas, sudarantis sąlygas vaikams išsiugdyti atsparumo trikdžiams, atsparumo socialiniams pokyčiams bei ugdanti adaptavimosi įgūdžių, kurie ypač reikalingi prisitaikant mokykloje. Tuo tarpu Markelytės (2007) tyrimo duomenys pažymi, kad sveikose ir darniose šeimose, kuriose didesnis dėmesys skiriamas vaiko ugdymui ir vystymuisi plačiame kontekste, vaikai lengviau prisitaiko prie mokyklos sąlygų. Kitas tyrėjas, Ozer (2016) pastebėjo, kad vaikų lavinimas šeimoje yra susijęs su geresne vaiko elgesio reguliacija. Tie patys autoriai teigia, kad labiau išsilavinę tėvai bendraudami su vaikais naudoja daugiau paaiškinimų, jų žodynas yra platesnis, o tai atsiliepia vaikų gebėjimui bendrauti su kitais. Be to, Noel (2010) pažymi, kad svarbu yra vaikui suteikti kuo daugiau įvairios patirties, rodyti ir aiškinti šio pasaulio subtilybes vaikui prieinama kalba. Tai, jo nuomone, išplečia vaiko požiūrį į pasaulį bei gerina jo prisitaikymo gebėjimus. Pastebime, kad vaiko lavinimas ir ugdymas šeimos kontekste gali turėti teigiamų pasekmių vaiko prisitaikymui mokykloje.

Šeimos krizės. Krizės, kurios įvyksta vaiko gyvenime ar jo šeimoje, neabejotinai daro poveikį mokinio emocinei būsenai, kuri, savo ruožtu, atsiliepia ir jo mokyklinei adaptacijai. Correia ir Marques-Pinto (2016) teigia, kad mokyklinei adaptacijai gali turėti poveikį tėvų patiriamas stresas, kuris gali būti siejamas su patiriama krize. Viena tokių krizių, kurios gali įvykti vaiko gyvenime – tėvų skyrybos. Neretai skyrybos stipriai paveikia vaiko charakterį, lemia net kai kurias asmenybės

savybes, sutrikdo sveikatą, padidina vaiko jautrumą, nervingumą, sutrikdo jo prisitaikymą mokykloje (Markelytė, 2007). Skyrybos bei pakartotinos tėvų vedybos, palieka ilgalaikes pasekmes vaikų sveikatai ir savijautai, įskaitant prisitaikymo sunkumus (Hetherington, 1992, cit. iš Markelytė, 2007). Mokinio adaptacija gali būti sutrikdyta ir dėl kitokių krizių. Svarbų vaidmenį vaiko prisitaikymui mokykloje vaidina įvairūs gyvenimo stresoriai (netektis, trauminiai įvykiai ir kt.), kurie gali paveikti pradinuko psichologinę būseną adaptacijos laikotarpiu (Daignault & Hébert, 2009). Iš viso to matome, kad daugelis kitų veiksnių gali turėti poveikį pirmoko adaptacijai, tačiau vienas svarbesnių dalykų, kuris gali stipriai paveikti adaptaciją ir išmušti vaiką iš vėžių, tai įvairios vaiko gyvenime atsitinkančios krizės.

Taigi, pastebime, kad šeima ir jos gyvenimo ypatumai yra ypatingai reikšmingi vaikų adaptacijos procesui (stiprus, palaikantis, rūpestingas santykis su vaiku jo ugdymas plačiąja prasme; tėvų požiūris į mokinį, mokytojus ir mokyklą; vyresnių brolių ar sesių turėjimas; kitos šeimos ypatybės ir vaiko gyvenime įvykstančios krizės).

1.2.3.2. Santykis su mokytoju

Ne tik šeima turi poveikį mokyklinuko prisitaikymui. Mokytojai, kurie tampa pirmoko vedliu į mokyklos gyvenimą, taip pat turi svarbų vaidmenį. Svarbu išsiaiškinti, kuo yra grindžiamas mokytojo vaidmens reikšmingumas pirmoko adaptacijai ir kokie yra jo veiksniai.

Mokslinėje literatūroje didelis dėmesys skiriamas mokinio ir mokytojo santykio kokybei. Tačiau svarbu pabrėžti, kad ir anksčiau sukurti santykiai, pvz. su darželio auklėtoja, turi tam tikrą poveikį vaiko prisitaikymo gebėjimams. Tai patvirtina Correia ir Marques-Pinto (2016) atliktas tyrimas, po kurio paaiškėjo, kad pirmoko adaptacijai turi reikšmę ne tik mokytojo – mokinio santykis, bet dar ir tarp ikimokyklinio ugdymo auklėtojos ir į pirmą klasę besiruošiančio vaiko santykio kokybė, kuri gali veikti kaip elgesio, akademinų rezultatų ir adaptacijos mokyklos pradžioje prediktorius. Tą patį pastebėjo ir Lopes su kitais bendraautoriais (2012). Jie teigia, kad mokytojo - mokinio santykio kokybė yra kritinis adaptacijos mokykloje komponentas. Santykio, kurį sukuria mokinys su mokytoju arba jo globėju, pobūdis numato emocinį vaiko brandumą, kuris padeda prisitaikyti prie įvairių pokyčių ar perėjimų visos vaikystės laikotarpiu (Ebbeck et. al., 2013). Tuo pačiu kyla klausimas: koks tai turėtų būti santykis? Pastebėta, kad pirmokai sėkmingai adaptuojasi naujoje mokykloje, įveikia neigiamus mokyklos keitimo poveikius, kai mokytojų elgsena pasižymi tokiais savybėmis: mokytojai domisi, rūpinasi mokiniais, išklauso, aktyviai įtraukia juos į mokymo procesą, mokiniai jaučiasi mokytojų palaikomi, gauna individualią pagalbą (Barber & Olsen, 2004). Palermo, Hanish, Martin, Fabes ir Reiser (2007) ištyrė, kokį vaidmenį mokytojų ir vaiko santykio pobūdis (artimas, priklausomas ar konfliktiškas) turi vaiko ikimokykliniame amžiuje akademiniam

pasirengimui. Rezultatai parodė, kad glaudus ryšys tarp mokytojo ir priešmokyklinuko turi sąsają su prosocialiu vaiko elgesiu ir su jo akademinu pasirengimu. Taigi, pastebime, kad mokinio ir mokytojo santykio pobūdis daro poveikį vaiko emociniam brandumui, prosocialiam elgesiui, geresniam mokymosi rezultatams ir lengvesnei mokyklinei adaptacijai.

Kitas aspektas, susijęs su mokytojo poveikiu pirmoko prisitaikymui, yra mokytojo susiformavęs požiūris į vaiką. Poderienė ir Janonytė (2006) nustatė, kad pedagogo įtaka adaptacijos procese turi didelę reikšmę: būtinas pagarbus mokytojo požiūris į kiekvieną mokinį, jo mintis, jausmus, darbo tempą, taip pat ir kai kurių užduočių neatlikimą nereikalaujant pasiaiškinimo (tai ypač svarbu adaptacinio periodo metu). Tuo tarpu netolerantiškas požiūris į vaiką gali turėti savo pasekmes. Graziano ir kiti (2014) pastebėjo, kad mokytojai yra mažiau tolerantiški vaikų, turinčių emocijų reguliacijos bei elgesio problemų, atžvilgiu, o tai savaime veda prie negatyvaus mokytojo - mokinio santykio. Tai gali trukdyti vaikui sklandžiai adaptuotis. Ebbeck ir kiti (2013) pastebėjo, kad mokytojai dažniausiai buvo draugiški su vaikais, tačiau niekino neklaužadas. Be to, mokytojo požiūris į vaiko įdedamas pastangas yra ne ką mažiau reikšmingas vaiko prisitaikymui mokykloje. Yra pastebėta, kad itin teigiamą įtaką mokinių adaptacijai daro mokytojų rūpinimasis mokiniais ir jų pastangų vertinimas (Strobino & Salvaterra, 2000). Mokytojai vertina jų pastangas, išklauso, aktyviai įtraukia juos į mokymo procesą, mokiniai jaučiasi mokytojų palaikomi, gauna individualią pagalbą, o tai savaime palengvina prisitaikymo procesą (Barber & Olsen, 2004). Apibendrinant, mokytojų požiūris į vaiką, jo pastangas yra svarbus pirmoko adaptacijai ir gali ją palengvinti.

Ne ką mažiau svarbus yra ir mokytojo santykis su vaiko tėvais. Noel (2010) pažymi, kad tėvų santykis su mokykla ir jos darbuotojais yra reikšmingas tinkamam vaiko (nepriklausomai nuo jo asmeninių charakteristikų) pasirengimui į mokyklą bei jo prisitaikymui joje. Tėvų nuomone, tinkamam vaiko pasirengimui mokyklai ir jo socializacijai turi įtakos ne tik aukštas mokytojų profesionalumas, šilti santykiai su mokiniais, bet ir kontakto su tėvais palaikymas, tėvų informavimas. Kiti taip pat pastebėjo, kad teigiamas bendravimas tarp mokytojų ir tėvų yra būtinas siekiant mokinių emocinio brandumo (Ebbeck et. al., 2013). Tuo tarpu dalijimasis tuo, kas vyksta namuose, padeda mokytojams suprasti kiekvieno vaiko patyrimą ir geriau suprasti jo sunkumus, mokymosi ypatybes. Kituose tyrimuose gautas panašus efektas. Brizuela ir Garcia – Sellers (1999) nustatė, kad tarp veiksmų, darančių įtaką vaikų prisitaikymui prie mokyklos, yra tęstinumas tarp namų ir šeimos kultūrų, bendravimas tarp mokytojų ir tėvų. Svarbus ir supratimas, kad vaiko mokykliniai pasiekimai yra veikiami šeimos ir tai, kad vaiko mokyklinis patyrimas „atnešamas“ į šeimos gyvenimą. Be to, Brizuela ir Garcia – Sellers (1999) sukūrė konceptualų modelį, kuris iliustruoja tėvų ir mokytojų bendradarbiavimą vaiko adaptacijos procese ir kuris aprašo keturias galimas adaptacijos būsenas. Skirtingose būsenose vyrauja skirtinga šeimos ir mokyklos tarpusavio sąveika. Dezadaptacijos būsenoje – šeimos ir mokyklos aplinka visiškai skirtinga,

nebendradarbiaujanti. Perėjimo būsenoje vaikas atmeta tėvų kultūrinio paveldo dalių, stengiasi prisitaikyti mokykloje, tačiau patiria dėl to emocinius sunkumus. Adaptavimosi būsenoje vaikas bando reaguoti į šeimos vertybes ir vienu metu atitikti mokyklos normas (pats mokosi valdyti ir suderinti mokyklos ir šeimos kultūras, be paramos). Paskutinėje, adaptavimosi su parama būsenoje, tarp mokyklos ir šeimos, atsiranda tęstinumas: mokykla ir šeima sukuria persidengiančias vertybes ir tikslus, remia ir palengvina vaikui perėjimą į mokyklą. Taigi, matome, kad įvairūs autoriai skirtingai aprašo mokytojų ir tėvų bendradarbiavimą, tačiau visi sutinka, kad tai yra svarbus veiksnys vaiko adaptacijos procese.

1.2.3.4. Santykiai su bendraklasiais

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, mokinį supantys žmonės, t.y. jo tėvai ir mokytojai, vaidina svarbų vaidmenį jo prisitaikymui mokykloje. Tačiau lieka neaišku kokia reikšmė tame procese atitenka žmonėms, kurie atsiduria toje pačioje situacijoje, kaip ir vaikas. Tai - pirmoko bendraamžiai klasėje. Nors mokslinėje literatūroje nėra plačiai tiriami pirmoko santykiai su bendraamžiais mokyklos kontekste, visgi kai kurie atradimai padaryti.

Santykiai, susiję su vaiko bendraklasiais ir noras tuos santykius užmegzti ir išlaikyti, gali kelti mokiniui įvairių emocijų spektrą: ir džiaugsmą, ir liūdesį, ir pyktį, ir kt. Kosenkova (2008) pastebėjo, kad mokyklos situacijos, kurios susijusios su santykiais su bendraklasiais, kelia vaikams nerimą ir susirūpinimą. Kitos neigiamos emocijos gali būti susijusios su vaiko saugumu mokykloje. Kaip rašė Horney (2004), normaliam vaiko vystymuisi svarbiausiai patenkinti jo saugumo poreikį. Tuo pačiu Lekavičienė ir kiti (2007) pastebėjo, kad jei tarpasmeniniuose vaiko santykiuose su bendraamžiais trūksta saugumo jausmo, tai kelia jiems nerimą. Patiriamas nerimas ir saugumo jausmo nebuvimas, patys savaime, gali trukdyti vaikui prisitaikyti mokykloje. Tačiau bendravimas su draugais kelia vaikams ne tik nerigiamus jausmus. Atliktas tyrimas parodė, kad mokykloje bendravimas su bendraklasiais dažnai reiškia pozityvių emocijų patyrimą, o kartais ir tokių emocijų ugdymą (Lopes et al., 2012). Jie teigia, kad mokyklose, kuriose skatinamos teigiamos emocijos ir slopinamos neigiamos, vyksta sklandesnė socializacija, vaikai išmoksta valdyti savo emocijas. Tačiau kyla klausimas, ar neigiamų emocijų slopinimas, o ne tinkamas jų išgyvenimas, neturi kitų, vaiko psichologinę gerovę veikiančių pasekmių? Gutman ir Feinstein (2008) tyrimas parodė, kad geri santykiai su bendraamžiais padeda vaikui greičiau adaptuotis ir pasijusti saugiai naujose, nepažįstamose situacijose. Taigi, pastebime, kad santykiai su bendraamžiais ir būdingos šiems santykiams emocijos gali tiek padėti, tiek trukdyti vaikui greičiau adaptuotis mokykloje.

Santykiai su bendraamžiais veikia ne tik pirmoko emocinę būseną, bet ir jo mokymąsi. Mokydamiesi vaikai mokosi bendradarbiauti tarpusavyje, o tai kartais padeda jiems geriau suprasti

uždavinio sąlygas (kuomet vaikai tarpusavyje aiškina sąlygas jiems suprantama kalba), padeda sutelkti dėmesį pamokos metu (nepaisant to, kad kartais kalbasi tarpusavyje) (Li-Grining et al., 2010). Kiti autoriai išanalizavę klasės tarpusavio santykius, pastebėjo, kad mokymosi rezultatus veikia sukuriamos klasėje normos, kurios yra propaguojamos bendraamžių grupėje (Gutman & Feinstein, 2008). Normos būna sukuriamos tiek socialiniu, tiek akademinu pagrindu: tai prosocialaus, agresyvaus elgesio, grupės pasiekimų ir motyvacijos normos. Jos veikia vaiko suvokimą apie mokymąsi, gali paveikti įdedamas vaiko pastangas. Taigi, iš viso to matome, kad bendravimas su bendraklasiais gali turėti įtakos mokinio uždavinių supratimui bei motyvacijai, pastangoms mokytis.

1.2.4. Adaptacijos mokykloje poveikis

Vieniems vaikams adaptacinis laikotarpis praeina lengvai ir greitai, kitiems sukelia tam tikrų sunkumų. Adaptavimosi sunkumai dar gali būti įvardijami kaip dezadaptacija. Bendrai tariant, mokyklinė dezadaptacija suprantama kaip visuma požymių, kylančių dėl socialinio, psichologinio ir psichofiziologinio vaiko statuso ir mokymosi situacijos reikalavimų neatitikimo (Markelytė, 2007). Kiti dezadaptaciją analizuoja pedagoginiu aspektu, kurios esmė sietina su atpratimu nuo vienu (įprastinių gyvenimo sąlygų) ir pripratimu prie kitų gyvenimo sąlygų bei sunkumais, kylančiais šio proceso metu (Burvytė ir Ralys, 2011). Vertinant mokyklinę dezadaptaciją, teigtina, kad pastaroji nėra patologinė, o psichologinė ir pedagoginė problema. Jos metu gali kilti konfliktinės santykių situacijos: tarp vaiko - tėvų, vaiko ir jo bendraamžių, vaiko ir jo mokytojo bei vaiko ir savęs vertinimo (Šamardina, 2000). Taigi, svarbu aptarti kuo pasižymi dezadaptacija mokykloje ir kokį poveikį ji gali turėti vaiko gyvenimui. Tuo pačiu verta išanalizuoti ir tai, kuo naudingas yra vaikui sėkmingas adaptacijos laikotarpio įveikimas.

Svarbu yra žinoti kaip atpažinti dezadaptaciją ir suprasti jos atsiradimo priežastis. Anot Šamardinos (2000), mokyklinę dezadaptaciją sukelia šie veiksniai: greitas gyvenimo tempas, dideli mokyklos reikalavimai, gyvenimo stereotipų, gyvenimo stiliaus pasikeitimai. Be to, Barber ir Olsen (2004) siūlo suskirstyti adaptacinius sunkumus į tris kategorijas: akademinus (didesnis mokymo krūvis, aukšti mokymosi standartai, blogi pažymiai), psichologinius (daug streso, nerimo, depresijos požymiai, vienišumo išgyvenimas) bei socialinius (sudėtingi santykiai, mokykliniai konfliktai) (Rudzinskienė, 2015). Taigi, matome, kad mokinio dezadaptacija pasireiškia skirtingose gyvenimo sferose.

Tuo tarpu požymiai, kuriais pasižymi vaiko dezadaptacija, dažnai skirstomi į vidinius ir išorinius (Bergman, Magnusson, 1983). Vidiniai požymiai tapatinami su vaiko emocine būseną, o išoriniai - vaiko interakcija su išoriniu pasauliu (akademiniai pasiekimai, elgesys, socialinis aktyvumas ir kt.). Vidinė dezadaptacija, anot kai kurių autorių, pasireiškia padidėjusiu

nerimastingumu, vyraujančiomis neigiamomis emocijomis, nelaimingumo jausmu, žemu savęs vertinimu (Bergman, Magnusson, 1983). Kiti išskiria vaikų jaučiamą baimę, nerimą, diskomfortą, vienišumą, nebesitikišumą savo artimais žmonėmis (Marcinkus, 2003). Tuo tarpu Markelytė (2007) teigia, kad dezadaptacija pasireiškia baimėmis, nerimastingumu, padidintu jautrumu, priešišku, apatija. Dar kiti teigia, kad sunkų adaptavimąsi paprastai nurodo nerimas, mokyklinių veiklų vengimas (Correia & Marques-Pinto, 2016). Apie nerimą, patiriamą stresą, vienišumo jausmą adaptaciniu periodu kalbėjo ir Rupšienė su Kučinskiene (2006). Taigi, matome, kad vidiniai dezadaptacijos požymiai atspindi neigiamos emocinės būsenos dominavimą. Kaip kai kurie autoriai pastebėjo, vidiniai dezadaptacijos požymiai dažnai veda prie išorinių (Lopes et al., 2012).

Apie išorinius sunkaus prisitaikymo mokykloje požymius taip pat kalbėjo ne vienas mokslininkas. Žemas pažangumas ir mokymosi motyvacija, bendraamžių atstūmimas, elgesio problemos – tai vaiko išoriniai dezadaptacijos požymiai (Bergman & Magnusson, 1983). Šie autoriai taip pat pažymi, kad sunkią vaiko adaptaciją nurodo sutrikusi savireguliacija: vaikams sunku tinkamai organizuoti savo veiklą (sunku apsispręsti dėl ko nors, planuoti veiksmus, darbą kantriai atlikti iki galo, įveikti kliūtis ir pan.). Tuo tarpu Markelytė (2007) teigia, kad vaikų dezadaptacija pasireiškia sunkumais bendraujant su bendraamžiais, atsisakymu lankyti mokyklą, Apibendrinant galima teigti, kad vaikų dezadaptacijos požymiai būna susiję su sutrikusiais santykiais su kitais, neigiamų emocijų išgyvenimu, sunkumais laikantis taisyklių bei sutrikusiu savęs reguliavimu.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, galime pastebėti, kad atlikti tyrimai išskiria teigiamą poveikį, kurį nulemia sėkminga pirmoko adaptacija ir neigiamą, kuomet vaikui būdingi dezadaptacijos požymiai. Vieni autoriai pažymi, kad lengva mokyklos adaptacija formuoja pozityvų nusiteikimą ir teigiamą mokyklos vertinimą, o tai paveikia vaiko psichologinę gerovę, savęs realizavimą ir mokymosi pasiekimus ateityje (Rupšienė ir Kučinskiene, 2006). Tuo tarpu Li-Grining ir kiti (2010) savo tyrime sudarė mokiniams individualaus augimo modelį ir stebėjo jų išankstinį požiūrį į mokymąsi, ištvermingumą, dėmesingumą, emocijų regulavimą adaptacijos sėkmingumą ir mokymosi pasiekimus. Tyrimo rezultatai parodė, kad yra tam tikras ryšys tarp išankstinio mokinio požiūrio į mokymąsi, adaptacijos sėkmingumo ir mokymosi rezultatų (skaitymo ir skaičiavimo srityse). Kuo sklandesnė buvo pirmoko adaptacija, tuo geresni buvo jo pasiekimai mokykloje. Be to, Lopes ir kiti (2012) taip pat pastebėjo, kad lengva pirmoko adaptacija yra sietina su jo teigiamomis emocijomis, o tai yra svarbus indiktorius vaiko psichologinei gerovei. Taigi, vaiko sėkminga adaptacija yra svarbi tolesniam mokinio funkcionavimui mokykloje, jo mokymosi pasiekimams, psichologinei gerovei. Visa tai sukelia ilgalaikes pasekmes vaiko gyvenime.

Tuo tarpu adaptacijos problemos, kitaip tariant – dezadaptacija, gali neigiamai paveikti vaiko gyvenimą. Lopes ir kiti (2012) pastebėjo, kad dažnai vidiniai dezaptacijos požymiai veda prie: nesubalansuotos emocinės būsenos, paveikia vaiko kompleksinį informacijos apdorojimą, racionalų

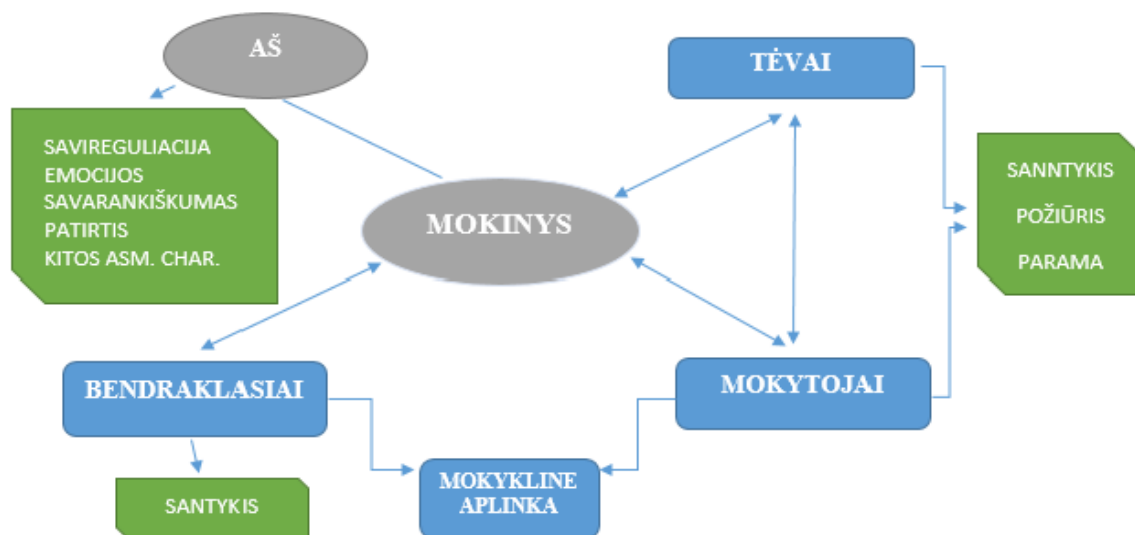
sprendimų priėmimą ir socialinę sąveiką. Tai gali nulemti mokinio mokymosi, bendravimo, emocinius sunkumus ateityje. Kiti pastebėjo, kad dėl vidinių dezadaptacijos požymių atsiranda mokinio ir mokytojo sutrikusi tarpusavio sąveika, pasireiškia prisitaikymo prie ugdymo įstaigoje nustatytų taisyklių ir tvarkos problemos, bendravimo įgūdžių ir savarankiškumo stoka (Marcinkus, 2003). Apie apsunkinto prisitaikymo vidinių požymių poveikį kalbėjo ir Rupšienė su Kučinskiene (2006). Jos teigė, kad tokia emocinė būseną gali turėti ilgalaikes pasėkmes, tokias kaip depresija ar sutrikęs savęs suvokimas. Tuo tarpu kiti pastebėjo, kad adaptacijos problemos formuoja neigiamą požiūrį į mokyklą, kuris ilgai paveikia mokinio motyvaciją mokytis (Correia & Marques-Pinto, 2016). Barber ir Olsen (2004) dezadaptacijos poveikį nustatė akademinėi ir socialinei sritims. Jie teigia, kad akademinėje srityje mokiniams, kurie turi prisitaikymo problemų, ateityje sunkiau įveikia didesnę mokslų apkrovą, sunkiau prisitaiko prie aukštesnių mokymosi standartų, yra silpniau paveikiamas skatinimo mokytis. Apibendrinant, matome, kad apsunkinta mokinio adaptacija gali turėti neigiamą poveikį tiek akademinėje, tiek socialinėje ir emocinėje vaiko gyvenimo srityse.

1.3. Tyrimo problema

Visi vaikai, kurie psichologų įvertinami kaip brandūs mokyklai, gali lankyti mokyklą, dalyvauti jos gyvenime kaip lygiaverčiai jos nariai. Tačiau mažai žinoma kaip sekasi tokiems vaikams, kai jie peržengia mokyklos slenkstį. Jei vaikai buvo gerai pasiruošę mokyklai, jų adaptacinis laikotarpis gali praeiti lengvai (vaikas geba greitai prisitaikyti prie naujų darbo taisyklių, užmezga gerus santykius su bendraamžiais ir mokytoja, vyrauja teigiamos emocijos). Jei visgi paaiškėja, kad pirmoje klasėje atsiduria vaikai, kurie psichologine ir socialine prasme yra nesubrendę mokyklai, jiems kyla įvairūs sunkumai, kurie trukdo adaptuotis. Tuomet vaikui gali būti sunku priprasti prie pasikeitusios aplinkos, jis patiria problemų mokymosi procese, užmezgant santykius su bendraamžiais ar mokytoja, jo emocijos dažniausiai prislėgtos ir kelia jam įtampą. Todėl šiame darbe į vaiko subrendimą mokyklai žvelgsime per adaptacijos mokyklai prizmę. Nors Lietuvoje pirmos klasės mokinių adaptacija buvo tiriama įvairių aspektų kontekste, tačiau dar nebuvo tokio tyrimo, kuris gilintųsi į amžiaus skirtumus adaptavimosi procese. Stokojama tokio pobūdžio tyrimų, duomenų, metodų, rekomendacijų, reikalingų prisitaikymo mokykloje sunkumams įveikti.

Remiantis išanalizuota mokslinė literatūra, šiame darbe bandoma sudaryti hipotetinį pirmos klasės moksleivių adaptacijos modelį. Modelio pagrindą sudaro Gailienės (2013) išskirti adaptacijos proceso pagrindinių veiksnių šaltiniai – šeimos nariai, mokytojai ir bendraklasiai. Įvedus tam tikrus pakitimus, buvo sukurtas naujas, integruojantis Brizuela ir Garcia – Sellers (1999) bei Gailienės (2013) sukurtų modelių idėjas ir kiek kitokius faktorius išskiriantis modelis. Naujame, hipotetiniame pirmos klasės moksleivių adaptacijos modelyje (žr. 1 pav.), išskiriama mokinio ir tėvų,

mokytojų, bendraklasių tarpusavio sąveika bei santykis su savimi. Atsižvelgus į teorinį pagrindą išskiriami konkretūs šių sąveikų komponentai. Be to, remiantis Brizuela ir Garcia – Sellers (1999) sukurtu modeliu pabrėžiama tėvų ir mokytojų sąveika, ko pritrūksta, pavyzdžiui, Gailienės (2013) modelyje.

1 pav. Hipotetinis pirmos klasės moksleivių adaptacijos modelis

Yra manoma, kad ateityje vaikai, kurie sunkiai prisitaikė mokykloje, taps asmenimis, turinčiais psichologinių problemų (Selimhocaoglu, 2009). Todėl svarbu ir akivaizdu, kad vaikų psichologinių sunkumų numatymas vyktų jau ankstyvame amžiuje, šiuo atveju - nuo pradinės mokyklos pražios (Oswald, 2001; Sugai, Horner, 2002, cit. iš Selimhocaoglu, 2009). Taigi, šio darbo **tikslas** yra išanalizuoti pirmos klasės mokinių adaptacijos proceso mokykloje veiksniai atsižvelgiant į jų amžių. Šiam tikslui pasiekti bus pasirinktas **longitudinis tyrimas**, kuris leis įvertinti pirmokų adaptacijos procese vykstančius pokyčius, kurių nebūtų pastebėta, ištyrus vaikus tik vieną kartą. Šiuo darbu taip pat bus bandoma atsakyti į šiuos **klausimus**: kaip atrodo pirmokų adaptacija mokslo metų pradžioje ir jo pabaigoje? Kaip skiriasi adaptacija lyginant skirtingo amžiaus (6,7 metų) vaikus? Ar jaunesni vaikai patiria daugiau sunkumų? Kokie veiksniai pirmokų adaptacijoje sukelia visiems vaikams daugiausiai sunkumų? Kokia yra tėvų ir mokytojų tarpusavio sąveika pirmoko adaptacijos kontekste? Kokie vaiko aplinkos veiksniai yra reikšmingi jo prisitaikymui mokykloje?

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo Vilniaus ir Vilniaus rajono 5 mokyklų (Vilniaus Vladislavo Sirokomlės Gimnazijos, Mickūnų Gimnazijos, Jono Pauliaus II Progimnazijos, Vilniaus darželio – mokyklos Šaltinėlio, Riešės Pagrindinės Mokyklos) pirmos klasės moksleiviai, jų tėvai ir mokytojai. Taikyta netikimybinė patogioji atranka dėl tiriamųjų prieinamumo šiose mokyklose. Visose mokyklose mokomoji kalba – lenkų. Iš viso buvo išdalinta 190 anketų pirmame etape ir 153 anketos antrame etape. 153 tėvai pasirašė informuotus sutikimus dėl jų vaikų dalyvavimo tyrime. Pirmojo etapo metu iš viso buvo surinkta 146 anketos iš tėvų, 10 anketų (informacija pateikta apie 153 vaikus) iš mokytojų ir 143 iš vaikų. Ištyrus pakartotinai, iš tėvų grįžo 137 anketų, iš mokytojų – 10, iš vaikų – 133. Galutinė imtis, atmetus netinkamas (tiriamųjų sugadintas) anketas – 129 mokiniai, 129 tėvai ir 10 mokytojų. Iš jų 69 mergaičių (53,5%) ir 60 berniukų (46,5%). Tiriamų vaikų amžius: 6-7 metai (bendras amžiaus vidurkis – 6,97; šešiamečių amžiaus vidurkis – 6,49, septynmečių amžiaus vidurkis – 7,12). Daugumos tiriamųjų gimtoji kalba – lenkų (99,2%).

2.2. Tyrimo instrumentai

Tyrimė buvo naudojami instrumentai, pateikiami vaikams, mokytojams bei tėvams lenkų kalba.

Tėvams buvo pateikiami:

1) Vaiko elgesio klausimynas - sutrumpinta versija tėvams (*Kwestionariusz Zachowań Dziecka – Wersja Skrócona dla Rodziców*) (žr. 2 priedą)

Klausimyno autoriais yra Żylicz, Rycielski ir Waclawiak. Sukurtas ir pristatytas 2007 metais, tačiau nepublikuotas. Leidimas gautas naudoti originalo kalba, modifikuoti ir naudoti tik šio tyrimo tikslais. Šis klausimynas sukurtas įvertinti vaiko socialinį - emocinį funkcionavimą. Vaiko elgesio klausimynas (sutrumpinta versija tėvams) susideda iš 14 klausimų, kurie yra skirstomi į 4 skales: aktyvumas (4 teiginiai), dėmesingumas (3 teiginiai), socialiniai įgūdžiai (4 teiginiai) ir pasitikėjimas savimi (3 teiginiai). Tėvai vertina kiekvieną teiginį 5 balų sistema (1 – ne, niekada, 2 - retai, 3 - kartais, 4 - dažnai, 5 – taip, visada). Klausimyno autorių patikrintas skalių patikimumo Cronbacho α koeficientai varijuoja nuo 0,63 iki 0,82. Jų atlikta faktorinė analizė išskyrė 3 faktorius, kurie paaiškino 48,61 % dispersijos. Šiame tyrime skalės vidinio suderintumo α koeficientas lygus 0,75. Principinių komponentų faktorių analizė su Varimax sukiniu parodė, kad duomenys tinka faktorių analizei: KMO = 0,69, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,005$. Faktorių analizės rezultatai leidžia teigti, kad

klausimyno teiginiai sudaro keturis faktorius (kaip ir nurodo klausimyno autoriai) ir paaiškina 54 proc. duomenų sklaidos. Teiginių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,43 iki 0,79 (žr. 5 priedą).

2) Vaiko funkcionavimo mokykloje įvertinimo skalė – sutrumpinta versija (*Skala oceny funkcjonowania dziecka w szkole – wersja skrócona*) (žr. 2 priedą)

Šios skalės autoriai - Brzezińska, Kaliszewska, Matejczuk ir Urbańska (2010). Leidimas gautas naudoti originalo kalba, modifikuoti ir naudoti tik šio tyrimo tikslais. Šią skalę sudaro dvi subskalės: adaptacijos mokykloje bei mokyklos pažangumo. Pirmoji subskalė susideda iš 10 teiginių, kuriais tėvai 5 balų sistema (1 – ne, niekada, 2 - retai, 3 - dažnai, 4 – taip, visada) vertina vaiko emocinę savijautą mokykloje (3 teiginiai), jo santykį su bendraamžiais (3 teiginiai), santykį su mokytoja (1 teiginys), dalinimąsi mokykliniais pasiekimais (3 teiginiai). Kuo didesnis subskalės įvertis, tuo tėvai pozityviau vertina vaiko funkcionavimą ir adaptaciją mokykloje. Šiame tyrime pirmos subskalės patikimumo koeficientas lygus 0,72. Tuo tarpu antroji subskalė susideda iš 12 teiginių, kuriais tėvai 4 balų sistema (1 – tikrai ne, 2 – daugiau ne, 3 – daugiau taip, 4 - tikrai taip) vertina vaiko iniciatyvumą (3 teiginiai), savarankiškumą (2 teiginiai), gebėjimą sutelkti dėmesį (2 teiginiai), kontroliuoti savo elgesį (2 teiginiai), socialinį nuovokumą (3 teiginiai). Kuo didesnis šios subskalės įvertis, tuo palankiau yra vertinamas vaiko mokyklinis pažangumas. Autorių įvertintas antrosios subskalės patikimumas Cronbacho α koeficientas lygus 0,89, šiame tyrime jis panašus - 0,82. Principinių komponentų faktorių analizė parodė, kad duomenys tinka faktorių analizei (adaptacijos subskalės KMO = 0,7, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,005$, pažangumo subskalės KMO = 0,75). Faktorių analizės rezultatai rodo, kad ir pirmos, ir antros subskalės teiginiai sudaro tris faktorius (kitaip nei nurodo autoriai) ir paaiškina 60 proc. (adaptacijos subskalės) ir 54 proc. (pažangumo subskalės) duomenų išsibarstymo. Teiginių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,46 iki 0,92 (žr. 5 priedą).

3) Anketa – informacijai apie vaiko aplinką (žr. 2 priedą)

Tyrimo autorės sudaryta anketa tėvams. Anketa sudaro 21 atviri ir uždari klausimai. Jais siekiama išsiaiškinti: vaiko lytį ir amžių, ar vaikui buvo atliekamas Vaiko Brandumo Mokyklai Įvertinimas, tėvų išsilavinimą, brolių/sesiu turėjimą (2 klausimai), gimtąją kalbą, kokia kalba buvo kalbama darželyje, vaiko darželio lankymo trukmę, jo prisitaikymo darželyje įvertinimą, priešmokyklinės grupės lankymo vietą, prisitaikymo priešmokyklinėje grupėje įvertinimą, prisitaikymo pirmoje klasėje įvertinimą, adaptacijos pirmoje klasėje trukmę, vaiko įsitraukimą į mokyklinę veiklą, tėvų santykį su mokytoja (2 klausimai), įsitraukimą į neformaliojo ugdymo veiklą (2 klausimai).

Mokytojams buvo pateikiami:

4) Mokinių adaptacijos mokykloje stebėjimo kortelė mokytojams (žr. 3 priedą)

Psichologės Tatjanos Vojtechovič sukurta stebėjimo kortelė mokytojams, kuria įvertinamas kiekvieno klasės mokinio adaptacijos mokykloje lygis. Leidimas gautas išversti į lenkų kalbą, modifikuoti ir naudoti tik šio tyrimo tikslais. Adaptacijos rodikliai skirstomi į šešias subkales: mokyklinės veiklos efektyvumas, žinių įsisavinimas/pažangumas, mokyklinių elgesio normų laikymasis, aktyvumas pertraukų metu, santykiai su bendraamžiais, emocinė savijauta. Kiekviena subskalė įvertinama 5 balų sistema (kiekvienam balui pateikiami pagalbiniai mokinio apibūdinimai). Visų šešių subskalių bendra suma (nuo 0 iki 30 balų) nurodo bendrą mokinio adaptacijos lygį. Šiame tyrime įvertintas instrumento patikimumas Cronbacho α koeficientu yra 0,75. Faktorių analizė parodė, kad duomenys jai tinka (KMO = 0,74, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,005$). Faktorių analizės rezultatai rodo, kad šios skalės teiginiai sudaro du faktorius ir paaiškina 67 proc. duomenų išsibarstymo. Teiginių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,44 iki 0,9 (žr. 5 priedą).

5) Mokinio – Mokytojo Santykio Skalė – Trumpoji Versija (*The Student–Teacher Relationship Scale – Short Form*, toliau – STRS-SF) (žr. 3 priedą)

Šios skalės autorius – R. C. Pianta (2001). Leidimas gautas išversti į lenkų kalbą, modifikuoti ir naudoti tik šio tyrimo tikslais. STRS yra mokytojo ir mokinio santykį matuojantis įrankis, skirtas vaikų, nuo 3 iki 12 metų amžiaus, mokytojams. Jis matuoja mokytojo suvokimą apie konflikto ir artumo santykį su konkrečiu mokiniu. Šį instrumentą sudaro 15 klausimų, kuriais mokytojai 5 balų sistema (1 – tikrai ne, 2 – daugiau ne, 3 - nesu tikras/tikra, 4 – daugiau taip, 5 – tikrai taip) įvertina mokinių elgesį ir jausmus mokytojo atžvilgiu. STRS sudaro 2 skalės: konflikto (8 teiginiai, matuojantys mokinių negatyvumą ir konfliktą mokytojo atžvilgiu) ir artumo (7 teiginiai, matuojantys mokinių pozityvų nusiteikimą ir atvirą bendravimą su mokytoju). Šio instrumento autoriaus apskaičiuotas patikimumas Cronbacho α gautas koeficientas yra 0,89. Šios imties patikimumas – 0,6. Šios imties faktorių analizė parodė, kad duomenys jai tinka (KMO = 0,6, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,005$). Faktorių analizės rezultatai rodo, kad skalės teiginiai sudaro tris faktorius (kitais nepaaiškina 55 proc. duomenų išsibarstymo. Teiginių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,45 iki 0,86 (žr. 5 priedą).

Vaikams buvo pateikiama:

6) Tyrimo autorės sukurta nominali skalė „Mokykla ir aš“ (žr. 4 priedą)

Skalę sudarė 14 teiginių apie vaiko emocinę savijautą mokykloje (4 teiginiai), saugumo jausmą (1 teiginys), mokymosi nerimą (1 teiginys), mokyklinį aktyvumą (2 teiginiai), mokymosi sėkmingumą (2 teiginiai), santykį su bendraklasiais (2 teiginiai), santykį su mokytoja (2 teiginiai). Į kiekvieną teiginį vaikai turėjo pažymėti „Taip“, jei sutinka su šiuo teiginiu arba „Ne“, jeigu nesutinka. Apskaičiuojant anketos rezultatus, kiekvienas iš 14 tiriamojo atsakymų buvo vertinamas 0 arba 1 balu, o vėliau balai sumuojami. Galutinis įvertis rodo vaikų adaptacijos lygį. Patikimumas tirtai imčiai

apskaičiavus Cronbacho α lygus 0,66. Tikrinant validumą, faktorių analizė parodė, kad duomenys analizei tinka (KMO = 0,62, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,005$). Faktorių analizės rezultatai rodo, kad šios skalės teiginiai sudaro tris faktorius ir paaiškina 41 proc. duomenų išsibarstymo. Teiginių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,28 iki 0,76 (žr. 5 priedą).

2.3. Tyrimo eiga

Šio tyrimo strategija – longitudinalinis tyrimas. Tyrimas buvo padalintas į 2 etapus (tiek buvo matavimų). Pirmasis etapas prasidėjo vyko 2017 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais. Antrasis – 2018 m. balandžio – gegužės mėnesiais. Pirmojo ir antrojo etapo metu tyrimo eiga buvo panaši, visi instrumentai išdalinti popierine forma. Iš pradžių buvo gautas mokyklų administracijos sutikimas vykdyti tyrimą. Vėliau buvo išdalinti klausimynas ir skalė tėvams (anketa išdalinta tik antrojo matavimo metu) kartu su informuotu sutikimu (žr. 1 priedą) dėl jų vaikų dalyvavimo tyrime. Surinkus sutikimus, buvo išdalintos a) skalė ir kortelė mokytojoms ir b) skalė vaikams. Vaikai pildė skalę klasėje kartu su tyrėja, kuri iš pradžių pateikė instrukcijas, vėliau garsiai skaitė teiginius (papildomai aiškinant jų reikšmę) ir surinko lapus tiriamiesiems pabaigus rašyti. Galiausiai tyrėja po 1-2 savaičių (priklausomai nuo susitarimo su mokytojais) surinkdavo užpildytus instrumentus iš mokytojų ir tėvų (juos pildė namuose ar kitur). Antrojo etapo metu viskas vyko taip pat, išskyrus sutikimų rinkimą, nes šie galiojo nuo pirmojo matavimo. Viso tyrimo trukmė – 7 mėnesiai.

2.4. Duomenų apdorojimas

Tyrimo metu gauti duomenys buvo apdoroti su SPSS-21.0. Su SPSS programa skaičiuota aprašomoji statistika, skalės patikimumas vidinio suderintumo būdu (Cronbach α). Skalės konstrukto validumas tikrintas atlikus principinių komponentų faktorių analizę su *Varimax* sukiniu. Pasirenkant statistinį kriterijų buvo atsižvelgta į duomenų sklaidos pobūdį. Kadangi pirmojo ir antrojo matavimo atvejais skalės pasižymėjo atitinkamai tokiu pačiu duomenų pasiskirstymu, nurodomas apibendrintas rezultatas. Vaikų vertinta adaptacijos skalė rodė nenormalų duomenų pasiskirstymą, tėvų vertinta funkcionavimo skalė – normalų, tėvų vertinta adaptacijos skalė – nenormalų, tėvų vertinta pažangumo skalė – normalų, tėvų vertinta bendra prisitaikymo skalė – normalų, mokytojų vertinta adaptacijos skalė – nenormalų, mokytojų vertinta artumo skalė – normalų ir mokytojų vertinta konflikto skalė – nenormalų. Atitinkamai buvo taikomi: porinių imčių Stjudent t test, nepriklausomų imčių Stjudent t test, Stjudent t test vienai imčiai, vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA, kovariančių analizė ANCOVA, Mann – Whitney U test, Wilcoxon test, Kruskal - Wallis testas, Spearman koreliacija, Tiesinė regresija.

3. REZULTATAI

3.1. Pirmos klasės mokinių adaptacijos lygis mokslo metų pradžioje ir pabaigoje

Pirmiausia įvertinome kaip pasikeitė pirmos klasės mokinių adaptacijos lygis bendroje imtyje per pirmuosius mokslo metus. Adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, t , Z , df ir p reikšmės pateiktos 1 lentelėje.

1 lentelė. Skalių vidurkių skirtumai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje.

	Mokslo metų pradžioje (n= 129)	Mokslo metų pabaigoje (n= 129)	t	Z	df	p
	M (SD)	M (SD)				
Vaikai: adaptacija	11,17 (2,3)	10,69 (2,27)	-	-6,77	-	0,062
Tėvai: funkcionavimas	43,97 (4,44)	44,28 (4,37)	11,97	-	123	0,001
Tėvai: adaptacija	30,4 (4,49)	29,25 (4,46)	4,71	-	126	< 0,001
Tėvai: pažangumas	26,50 (4,13)	27,6 (4,03)	-	-6,73	-	0,01
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	114,28 (10,68)	112,88 (10,62)	14,83	-	122	< 0,001
Mokytojai: adaptacija	24,52 (3,79)	24,18 (3,74)	-	-6,27	-	0,071

Pritaikius porinių imčių T testo ir Wilcoxon testo kriterijus pastebime, kad tėvų įvertinta funkcionavimo, adaptacijos ir pažangumo skalės bei bendrai įvertintas vaiko prisitaikymas mokykloje statistiškai reikšmingai skiriasi mokslo metų pirmoje ir antroje pusėse. Matome, kad visų vaikų funkcionavimas ir pažangumas yra didesni mokslo metų pabaigoje. Tuo tarpu adaptacija ir bendras prisitaikymas yra geresni mokslo metų pradžioje. Vaikų ir mokytojų įvertinta adaptacija statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tai reiškia, kad tiek vaikai, tiek mokytojai adaptaciją vertina panašiai mokslo metų pradžioje ir jų pabaigoje.

Be to, norėjome sužinoti ar pakito adaptacijos lygio vidurkiai metų eigoje šešiamečių ir septynmečių tarpe. Pristatant rezultatus šešiamečiais vadinami visi vaikai, kuriems iki 2017 m. sausio 31d. nebuvo suėję 7 metai. Tuo tarpu septynmečiais – visi vaikai, kuriems iki 2017 m. sausio 31d. suėjo 7 metai. Adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, t , Z , df ir p reikšmės pateiktos 2 lentelėje.

2 lentelė. Skalių vidurkių skirtumai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje šešiamečių ir septynmečių tarpe.

<i>Šešiamečiai</i>	Mokslo metų pradžioje (n= 30)	Mokslo metų pabaigoje (n= 30)	<i>t</i>	<i>Z</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	M (SD)	M (SD)				
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	-	-3,44	-	0,01
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	4,17	-	25	0,69
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	2,42	-	28	0,061
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	-	-3,56	-	0,073
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	6,91	-	25	0,001
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	-	-3	-	0,03
<i>Septynmečiai</i>	Mokslo metų pradžioje (n= 99)	Mokslo metų pabaigoje (n= 99)	<i>t</i>	<i>Z</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Vaikai: adaptacija	11,37 (2,1)	10,71 (2,13)				
Tėvai: funkcionavimas	43,28 (3,99)	44,09 (4,07)	11,26	-	96	0,06
Tėvai: adaptacija	29,36 (4,23)	29,21 (4,45)	4,02	-	96	0,931
Tėvai: pažangumas	40,63 (4,24)	41,11 (4,09)	-	-5,72	-	0,112
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	113,05 (9,98)	114,48 (10,01)	12,99	-	95	0,05
Mokytojai: adaptacija	24,01 (3,8)	24,36 (3,87)	-	-5,5	-	0,75

Pritaikius porinių imčių T testo ir Wilcoxon testo kriterijus pastebime, kad šešiamečių tarpe tam tikros skalės keitėsi metų eigoje: vaikų bei mokytojų įvertinta adaptacijos skalė, tėvų įvertintas bendras vaiko prisitaikymo mokykloje įvertis statistiškai reikšmingai skiriasi mokslo metų pirmoje ir antroje pusėse. Matome, kad vaikų, mokytojų įvertinti adaptacijos vidurkiai ir tėvų įvertintas bendras prisitaikymo lygis buvo geresni mokslo metų pabaigoje. Tėvų įvertinti funkcionavimo, adaptacijos ir pažangumo skalės vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Žvelgiant į vidurkių skirtumus septynmečių tarpe, matome, kad mokslo metų pradžioje ir pabaigoje statistiškai reikšmingai skiriasi vaikų vertinta adaptacija ir tėvų vertintas bendras prisitaikymo rodiklis. Vaikų vertintos adaptacijos rodikliai buvo aukštesni mokslo metų pradžioje. Kitaip nei vaikai, tėvai bendrą septynmečių prisitaikymo lygį vertino aukščiau metų pabaigoje. Kitų

skalių vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria. Tai reiškia, kad mokytojai ir tėvai (funkcionavimo, adaptacijos ir pažangumo skales) septynmečius vertina panašiai mokslo metų pradžioje ir jų pabaigoje.

Be to, papildomai norėjome iširti ar vaikų, tėvų ir mokytojų adaptacijos vertinimai yra tarpusavyje susiję. Tam tikslui pasiekti atlikome adaptacijos rodiklių koreliaciją tiek mokslo metų pradžioje, tiek pabaigoje. Sąsajos buvo apskaičiuotos taikant Spearman koreliaciją. Koreliacijos koeficientai r ir p reikšmė pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. Adaptacijos skalių koreliacija

<i>Mokslo metų pradžioje</i>						
	Vaikai: adaptacija	Tėvai: funkcio- navimas	Tėvai: adaptacija	Tėvai: pažangu- mas	Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	Mokytojai: adaptacija
Vaikai: adaptacija	-					
Tėvai: funkcionavimas	0,06	-				
Tėvai: adaptacija	-0,02	0,42**	-			
Tėvai: pažangumas	-0,02	0,43**	0,54**	-		
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	0,02	-	-	-	-	
Mokytojai: adaptacija	0,05	0,19*	0,3**	0,1	0,249***	-
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>						
	Vaikai: adaptacija	Tėvai: funkcio- navimas	Tėvai: adaptacija	Tėvai: pažangu- mas	Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	Mokytojai: adaptacija
Vaikai: adaptacija	-					
Tėvai: funkcionavimas	0,87	-				
Tėvai: adaptacija	0,03	0,43**	-			
Tėvai: pažangumas	-0,01	0,44**	0,55**	-		
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	0,02	-	-	-	-	

<i>Mokslo metų pabaigoje</i>						
	Vaikai: adaptacija	Tėvai: funkcio- navimas	Tėvai: adaptacija	Tėvai: pažangu- mas	Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	Mokytojai: adaptacija
Mokytojai: adaptacija	0,05	0,18**	0,32**	0,09	0,25**	-

Pastaba: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Iš gautų rezultatų pastebime, kad tėvų vertinamas funkcionavimas, adaptacija ir pažangumas statistiškai reikšmingai koreliuoja tarpusavyje tiek mokslo metų pradžioje, tiek jų pabaigoje. Tačiau nepastebėta jokių statistiškai reikšmingų sąsajų tarp vaikų ir mokytojų, tėvų vertinamų adaptacijos rodiklių. Tuo tarpu mokytojų vertinama adaptacija statistiškai reikšmingai koreliuoja su tėvų vertinama adaptacija, pažangumu ir bendru prisitaikymo įverčiu tiek mokslo metų pradžioje, tiek jų pabaigoje.

3.2. Šešiamečių ir septynmečių mokinių adaptacijos palyginimas

Norėdami sužinoti kaip skiriasi adaptacijos rodikliai tarp skirtingo amžiaus vaikų, palyginsime šešiamečių ir septynmečių adaptacijos rodiklių vidurkius tiek mokslo metų pradžioje, tiek jų pabaigoje. Adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, t , U , Z , df ir p reikšmės pateiktos 3 lentelėje.

3 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas tarp šešiamečių ir septynmečių.

<i>Mokslo metų pabaigoje</i>	Šešiamečiai (n= 30)	Septynmečiai (n= 99)	t	U	Z	df	p
	M (SD)	M (SD)					
Vaikai: adaptacija	12,16 (1,5)	11,37 (2,3)	-	889,5	-1,12	-	0,26
Tėvai: funkcionavimas	43,12 (5,35)	44,09 (4,07)	-0,87	-	-	33,16	0,14
Tėvai: adaptacija	29,52 (4,78)	29,36 (4,45)	0,16	-	-	43,55	0,47
Tėvai: pažangumas	37,22 (4,19)	43,72 (4,01)	-	1191	-1,5	-	0,05
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	113 (12,92)	114,49 (10,02)	-0,63	-	-	33,56	0,04
Mokytojai: adaptacija	24,36 (3,7)	24,52 (3,7)	-	1288	-0,95	-	0,34

Pritaikius Stjudento t kriterijų nepriklausomoms imtims ir Mann – Whitney U testą pastebime tam tikrus skirtumus tarp skalių ir subskalių vidurkių. Skirtumai tarp skalių ir subskalių buvo pastebėti tik mokslo metų pabaigoje, todėl mokslo metų pradžios rodikliai pateikiami priede (žr. 6 priedą). Taigi, matome, kad skirtingo amžiaus vaikų statistiškai reikšmingai skiriasi tėvų įvertintos pažangumo subskalės vidurkiai ir tėvų įvertinto bendro prisitaikymo vidurkiai. Tai reiškia, kad šešiamečių pažangumo subskalės vidurkis statistiškai reikšmingai mažesnis negu septynmečių. Panašiai rodo ir bendro prisitaikymo vidurkių skirtumai (šešiamečių statistiškai reikšmingai mažesnis negu septynmečio). Kitos skalės neparodė reikšmingų skirtumų tarp vidurkių. Tai reiškia, kad vaikų vertinta adaptacija, tėvų vertintas funkcionavimas ir adaptacija bei mokytojų vertinta šešiamečių ir septynmečių adaptacija buvo panaši.

Be to, norėjome sužinoti kaip skiriasi šešiamečių ir septynmečių santykio su mokytoju rodikliai. Palyginome mokytojų įvertinto santykio su mokinio dvi subskales: artumo ir konflikto. Subskalių vidurkiai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, standartiniai nuokrypiai, t , U , Z , df ir p reikšmės pateiktos 4 lentelėje.

4 lentelė. Šešiamečių ir septynmečių mokinių mokytojo-mokinio santykio subskalių vidurkių palyginimas.

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	Šešiamečiai (n= 30)	Septynmečiai (n= 99)	t	U	Z	df	p
	M (SD)	M (SD)					
Mokytojo-mokinio santykio skalė: artumas	4,11 (0,37)	3,71 (0,29)	1,03	-	-	29	0,09
Mokytojo-mokinio santykio skalė: konfliktas	1,57 (0,44)	1,53 (0,44)	-	4,5	-1,18	-	0,231
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>							
Mokytojo-mokinio santykio skalė: artumas	4,34 (0,37)	3,54 (0,51)	1,05	-	-	29	0,05
Mokytojo-mokinio santykio skalė: konfliktas	1,54 (0,46)	1,56 (0,46)	-	4,5	-1,18	-	0,435

Pritaikius Stjudento t kriterijų nepriklausomoms imtims ir Mann – Whitney U testą, matome, kad mokslo metų pradžioje subskalių vidurkių skirtumai neišryškėjo – tiek šešiamečių, tiek septynmečių santykis su mokytoja atrodė panašiai. Mokslo metų pabaigoje pastebime statistiškai

reikšmingą skirtumą. Šešiamečių artumo subskalės vidurkis buvo didesnis negu septynmečių. Tuo tarpu konfliktų subskalėje skirtumas neišryškėjo.

Be to, norėjome įvertinti ar skiriasi adaptacijos rodikliai tarp skirtingo amžiaus vaikų atsižvelgiant į jų aplinkos faktorius. Todėl palyginome adaptacijos skalių ir subskalių vidurkius atsižvelgiant į įvairius aplinkos veiksnius. Tam, kad sužinotume kokie faktoriai galėjo paveikti įvairių skalių ir subskalių vidurkių skirtumus, buvo taikyta kovariančių analizė (ANCOVA) ir Bonferoni kriterijus. Aplinkos veiksniai, adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F, df ir p reikšmės pateikiamos 5 lentelėje.

5 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal amžių atsižvelgiant į įvairius faktorius.

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	Šešiamečiai (n=30)	Septynmečiai (n=99)			
	M (SD)	M (SD)	F	df	p
<i>Adaptacijos darželyje sėkmingumas</i>					
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	113 (12,92)	114,49 (10,02)	1,59	12	0,043
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>					
<i>Neformaliojo ugdymo lankymo trukmė</i>					
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	114,97 (12,92)	114,01 (10,02)	1,43	11	0,04

Rezultatai rodo, kad kai kurie veiksniai neturėjo jokio svorio lyginant adaptacijos įverčių vidurkius, todėl šie rezultatai pateikiami priede (žr. 6 priedą). Tai buvo: darželio lankymo trukmė, priešmokyklinės grupės lankymo vieta, adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas, neformaliojo ugdymo užsiėmimų kiekis, mokyklinis aktyvumas, tėvų santykio su mokytoja kokybė, tėvų dalinimasis informacija su mokytoja, gimtoji kalba. Tačiau kai kurie aplinkos veiksniai buvo reikšmingi lyginant adaptacijos įverčių vidurkius. Pastebime, kad tėvų vertinto bendro prisitaikymo vidurkiai mokslo metų pradžioje statistiškai reikšmingai skiriasi tarp jaunesnių ir vyresnių pirmokų atsižvelgiant į jų adaptacijos darželyje sėkmingumą. Kuo sėkmingiau darželyje adaptavosi septynmečiai, tuo sėkmingesnis yra jų prisitaikymas mokykloje. Be to, šios skalės vidurkiai taip pat

skiriasi atsižvelgiant į vaiko neformaliojo ugdymo lankymo trukmę. Kuo ilgesnė šešiamečių lankomų būrelių trukmė, tuo sėkmingiau jie adaptuojasi. Šis skirtumas pastebimas tik mokslo metų pabaigoje.

3.3. Šešiamečių ir septynmečių per mokslo metus patiriamų sunkumų vidurkių palyginimas

Norėjome taip pat sužinoti kokius tiksliai adaptacijos sunkumus patiria vaikai pirmoje klasėje ir kaip jie skiriasi tarp šešiamečių ir septynmečių. Turėdami šį tikslą, įvertinome atskirų skalių teiginių ir subskalių vidurkius tarp skirtingo amžiaus vaikų. Atskirų skalių teiginių vidurkiai buvo lyginami pasitelkiant Stjudento t testą nepriklausomoms imtims ir Mann – Whitney U testą. Teiginių ir subskalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, t, U, Z, df ir p reikšmės pateikiamos 6 lentelėje.

6 lentelė. Atskirų skalių teiginių/subskalių vidurkių palyginimas pagal amžių.

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	Šešiamečiai (n= 30)	Septynmečiai (n= 99)					
	M (SD)	M (SD)	t	U	Z	df	p
Vaikai: 3 teiginys	0,79 (0,44)	0,94 (0,23)	-	1004,5	-2,94	-	0,003
Vaikai: 13 teiginys	0,68 (0,47)	0,81 (0,39)	-	1146,5	-1,37	-	0,05
Mokytojai: 2 subskalė	3,6 (1,07)	3,99 (0,69)	2,06	-	-	74,88	0,046
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>							
	M (SD)	M (SD)	t	U	Z	df	p
Vaikai: 14 teiginys	0,69 (0,47)	0,93 (0,25)	-	957	-3,34	-	0,001
Mokytojai: 3 subskalė	4,43 (0,88)	4,01 (0,91)	1,73	-	-	49,91	0,05

Pastaba:

Vaikai: 3 teiginys – „Jeigu pasistengsiu, pats/pati sugebu atlikti užduotį klasėje“

Vaikai: 13 teiginys – „Pertraukos metu mėgstu būti vienas“

Vaikai: 14 teiginys – „Kai mokykloje turiu sunkumų, kreipiuosi į savo auklėtoją“

Mokytojai: 2 subskalė - vaikų žinių įsisavinimas/pažangumas

Mokytojai: 3 subskalė – mokyklinių taisyklių laikymasis

Rezultatai parodė, kad nėra jokių skirtumų tarp: tėvų įvertinto funkcionavimo skalės teiginių, tėvų įvertintos adaptacijos subskalės teiginių, tėvų įvertinto pažangumo subskalės teiginių. Tačiau išryškėjo tam tikri skirtumai tarp vaikų įvertintos skalės klausimų. Analizuojant skirtumus mokslo metų pradžioje, matome, kad šešiamečių vaikų įvertinto 3 teiginio („Jeigu pasistengsiu,

pats/pati sugebu atlikti užduotį klasėje“) įverčio vidurkis statistiškai reikšmingai yra žemesnis negu septynmečių. Panašiai ir su kitur - vaikų 13 teiginio („Pertraukos metu mėgstu būti vienas“) šešiamečių įverčio vidurkis buvo statistiškai reikšmingai mažesnis. Tuo tarpu mokytojos įvertintas vaikų žinių įsisavinimo/pažangumo įverčio vidurkis šešiamečiams buvo statistiškai reikšmingai mažesnis negu septynmečiams. Stebint skirtumus, kurie pasirodė mokslo metų pabaigoje, matome, kad vaikų įvertinto 14 teiginio („Kai mokykloje turiu sunkumų, kreipiuosi į savo auklėtoją“) įverčio vidurkis yra statistiškai reikšmingai didesnis šešiamečių tarpe. Galiausiai, mokytojų įvertintas mokyklinių taisyklių laikymasis buvo statistiškai reikšmingai didesnis šešiamečių tarpe.

3.4. Tėvų ir mokytojų tarpusavio sąveika pirmoko adaptacijos kontekste

Šiame darbe norėjome sužinoti kokia yra tėvų ir mokytojo santykio reikšmė pirmoko adaptacijai pirmoje klasėje. Šiuo tikslu vadovaujantis, atlikome adaptacijos skalių ir subskalių vidurkių palyginimą pagal: tėvų nuomonę apie santykį su mokytoja, tėvų dalinimąsi informacija su mokytoja ir mokytojų įvertintą tėvų bendradarbiavimą. Iš pradžių buvo atliktas adaptacijos rodiklių palyginimas pagal tėvų įvertintas santykių su mokytoja kategorijas. Santykių kategorijos, adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F, df ir p reikšmės pateikiamos 7 lentelėje.

7 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal tėvų-mokytojo santykio kategoriją

<i>Mokslo metų pabaigoje</i>	Labai geri santykiai (n = 38)	Gerai santykiai (n = 49)	Vidutiniški santykiai (n = 17)	Blogi santykiai (n = 3)			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	F	df	p
Tėvai: adaptacija	11,04 (2,29)	12,13 (1,36)	11,05 (2,49)	9,5 (3,54)	2,57	3	0,047
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	115 (10,36)	115,63 (9,67)	113,49 (11,20)	103 (15,87)	1,51	3	0,02

Pritaikius vienfaktorinę dispersinę analizę ANOVA, matome kokie yra adaptacijos skalių ir subskalių skirtumai tarp skirtingų tėvų-mokytojo santykių kategorijų. Į analizę buvo įtrauktos visos skalės ir subskalės, tačiau vaizduojami tik statistiškai reikšmingi skirtumai. Kiti rezultatai pateikti 6 priede. Rezultatai rodo, kad tėvų įvertinta adaptacija mokslo metų pabaigoje statistiškai reikšmingai skiriasi tarp įvairaus santykio grupių. Tai reiškia, kad šios skalės įvertis priklauso nuo tėvų ir mokytojo santykio kokybės. Mažiausias vidurkis priskiriamas blogų santykių kategorijai, o didžiausias gerų santykių kategorijai. Pastebėti ir kiti statistiškai reikšmingi vidurkių

skirtumai. Tai - tėvų vertinti bendro prisitaikymo skalės vidurkiai, kurie rodo, jog šie taip pat priklauso nuo mokytojo ir tėvų santykio kokybės. Žemiausias prisitaikymo vidurkis priklauso blogų santykių kategorijai, o aukščiausias – gerų ir labai gerų santykių kategorijai.

Be to, adaptacijos skalių ir subskalių vidurkių palyginimai buvo atlikti ir pagal tėvų dalinimąsi informacija su mokytoja, tačiau jokių statistiškai reikšmingų skirtumų neužfiksuota (6 priedas). Galiausiai norėjome įvertinti adaptaciją pagal taip, kaip patys mokytojai vertina vaiko tėvų bendradarbiavimą. Tam buvo atliktas adaptacijos rodiklių vidurkių palyginimas pagal tris santykio tėvai-mokytoja kategorijas. Skalių ir subskalių vidurkių palyginimui pagal mokytojo vertintą bendradarbiavimą su tėvais, buvo pritaikyta vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA ir Kruskall Wallis kriterijus. Santykių kategorijos, adaptacijos rodiklių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F , χ^2 , df ir p reikšmės pateikiamos 8 lentelėje.

8 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal mokytojo-tėvų santykio kategoriją

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	Bendradarbiauja (n=47)	Bendrauja (n=70)	Mažai bendrauja (n=10)				
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	F	χ^2	df	p
Tėvai: adaptacija	30,21 (5,11)	29,31 (3,65)	26,2 (5,59)	3,45	-	2	0,035
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>							
Tėvai: pažangumas	42,19 (4,19)	40,32 (3,75)	37,7 (5,16)	6,05	9,9	2	0,007
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	117,42 (12,19)	113,2 (8,43)	107,4 (13,39)	4,62	-	2	0,012

Į analizę buvo įtrauktos visos skalės ir subskalės, tačiau lentelėje pateikiami tik statistiškai reikšmingi skirtumai. Kiti duomenys pateikti 6 priede. Rezultatai rodo, kad mokslo metų pradžioje tėvų vertinta adaptacija statistiškai reikšmingai skiriasi tarp grupių: didžiausias vidurkis yra bendradarbiaujančio santykio kategorijoje ir mažiausias vidurkis yra mažai bendraujančio santykio kategorijoje. Tuo tarpu mokslo metų pabaigoje tėvų įvertintas pažangumas ir bendras prisitaikymo lygis taip pat statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp grupių. Žemiausi vidurkiai buvo toje grupėje, kur mokytojai ir tėvai bendrauja mažai. Aukščiausias vidurkis buvo toje grupėje, kur mokytojai ir tėvai bendradarbiauja.

3.5. Adaptacijos skalių prognozavimas pagal vaiko aplinkos veiksnius

Šiuo tyrimu taip pat norėjome sužinoti kokie vaiko aplinkos veiksniai geriausiai prognozuoja vaikų adaptacijos sėkmingumą. Todėl buvo bandoma sukurti modelį, kuris parodytų aplinkos faktorių svorį pirmoko adaptacijoje. Adaptacijos prognostiniai veiksniai buvo tiriami taikant tiesinę regresiją. 10 lentelėje pateikiamas priklausomas kintamasis, regresoriai (prognostiniai veiksniai), F, R², β, p reikšmės.

10 lentelė. Prognoziniai adaptacijos veiksniai

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	adaptacijos darželyje sėkmingumas	darželio lankymo trukmė	tėvų išsilavinimas	priešmokyklinės grupės lankymo vieta	adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas			
	Beta koeficientas (β)					F	p	R ²
Mokytojai: adaptacija	0,2*	0,45**	0,15	0,02	0,22*	4,1	0,003	0,28

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Rezultatai rodo, kad vaikų ir tėvų vertinamai vaiko adaptacijai nepavyko sukurti statistiškai reikšmingo modelio, todėl šie rezultatai nepateikiami. Tačiau mokytojo vertinamą vaiko adaptaciją (mokslo metų pradžioje) galima prognozuoti pagal tam tikrus veiksnius. Tai: darželio lankymo trukmė, adaptacijos darželyje sėkmingumas ir adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas. Modelyje mažiausiai svarbus yra adaptacijos darželyje sėkmingumas, o didžiausią svorį turi darželio lankymo trukmė.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame darbe siekėme atsakyti į klausimą, kaip vyksta prisitaikymo pokyčiai pirmoje klasėje. Kadangi ne visi vaikai mokyklą pradeda lankyti septynerių metų, o šiame amžiuje net ir nedideli amžiaus skirtumai gali turėti reikšmę vaiko pažintiniams, socialiniams ir emociniams gebėjimams, analizavome, ar skiriasi skirtingo amžiaus vaikų adaptacija mokykloje.

Šio tyrimo metu gauti rezultatai atskleidžia, kad tėvai prisitaikymą pirmoje klasėje vertina skirtingai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, o vaikai ir mokytojai – panašiai. Šešiamečių tarpe įvyko daugiau prisitaikymo rodiklių pokyčių mokslo metų eigoje negu tarp septynmečių. Įdomu tai, kad tėvų ir mokytojų prisitaikymo vertinimai yra susiję tarpusavy, o vaikų vertinimai neturi sąsajų nei su mokytoju, nei su tėvų prisitaikymo vertinimais. Be to, sužinojome, kad šešiamečių ir septynmečių adaptacija mokykloje mažai kuo skiriasi. Tam tikras skirtumas išryškėjo tik tėvų prisitaikymo vertinime, o vaikai ir mokytojai skirtingo amžiaus pirmokus įvertino panašiai. Rezultatai taip pat parodo, kad šešiamečių mokinių santykis su mokytoju buvo artimesnis nei septynmečių. Tačiau toks skirtumas išryškėjo tik mokslo metų pabaigoje. Be to, tyrimo rezultatai atskleidžia, kad šešiamečiai ir septynmečiai patiria skirtingus prisitaikymo sunkumus. Pastebime, kad vaiko tėvų ir mokytojo bendradarbiaujantys santykiai gerina tėvų vertinamą prisitaikymą. Tyrimo rezultatai taip pat parodė kokie veiksniai gali būti reikšmingi pirmokų prisitaikyme. Tai – adaptacijos darželyje sėkmingumas, neformaliojo ugdymo lankymo trukmė. Be to, sužinojome, kad vaiko darželio lankymo trukmė, adaptacijos darželyje ir priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas gali prognozuoti mokytojų vertinimą apie vaiko prisitaikymą pirmoje klasėje.

Kaip atrodo pirmokų adaptacija mokslo metų pradžioje ir jo pabaigoje? Pastebime, kad tėvai pirmokų prisitaikymą mokykloje vertina skirtingai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, o vaikai ir mokytojai – panašiai. Tėvai įvertino, kad visų vaikų adaptacija ir bendras prisitaikymas yra geresni mokslo metų pradžioje, o funkcionavimas ir pažangumas yra didesni mokslo metų pabaigoje. Tai reiškia, kad vaikų emocinė savijauta, santykiai su bendraamžiais ir mokytojais yra geresni mokslo metų pradžioje. Vėliau, metų pabaigoje, pagerėja vaikų gebėjimas sutelkti dėmesį, savarankiškumas, elgesio kontrolė. Panašias išvadas pateikia McIntyre ir kiti (2006), kurie pastebi pradinių klasių mokinių savireguliacijos, dėmesio sutelktumo pagerėjimą su kiekvienais mokslo metais. Be to, matome, kad tėvų ir mokytojų prisitaikymo vertinimai skiriasi. Apie mokytojų ir tėvų skirtingą vaikų vertinimą kalbėjo Hauser-Cram, Sirin ir Stipek (2003). Jie teigia, kad taip atsitinka dėl skirtingų šeimos ir mokyklos kultūrų. Kita vertus, galimos ir kitos priežastys: 1) tėvai geriau pastebi vaikų pokyčius (tėvai namuose gali skirti daugiau savo dėmesio vaikui nei mokytoja mokykloje); 2) pokyčiai ryškėja namų aplinkoje, o mokyklos aplinkoje – ne. Be to, matome, kad vertinimai skiriasi ne tik tarp tėvų ir mokytojų, bet ir vaikų. Tą patvirtina ir gauti rezultatai patikrinus ryšius tarp

skirtingų vertinimų. Rezultatai rodo, jog tėvų ir mokytojų prisitaikymo vertinimai yra susiję tarpusavy (priešingai nei mano Hauser-Cram, Sirin, & Stipek, 2003), o vaikų vertinimai neturi sąsajų nei su mokytojo, nei su tėvų prisitaikymo vertinimais. Tai reiškia, kad vaikai savo prisitaikymą mokykloje vertina visiškai skirtingai nei jų tėvai ir mokytojai. Kodėl išryškėjo tokie skirtumai? Galimai dėl, kad vaikų pateikiami faktai: 1) labai paveikiami aplinkos 2) vaikams trūksta savirefleksijos įgūdžių 3) vaikams trūksta gebėjimų suprasti ir įvertinti teiginį be klaidų (Rozell, 1985). Todėl vaikų atsakymus reikėtų vertinti labai atsargiai.

Apžvelgėme kaip skyrėsi prisitaikymas mokslo metų pradžioje ir pabaigoje. Svarbu taip pat aptarti kokius pokyčius metų eigoje pastebimi atskirose vaikų grupėse: šešiamečių ir septynmečių tarpe. Rezultatai rodo, kad šešiamečių prisitaikymas labiau keitėsi mokslo metų eigoje negu tarp septynmečių. Šešiamečių grupėje vaikai, tėvai ir mokytojai įvertino prisitaikymo pagerėjimą mokslo metų pabaigoje. Tai gali reikšti, kad vaikų adaptacinis laikotarpis yra sėkmingai praėjęs ir metų pabaigoje vaikai geriau funkcionuoja mokykloje (aktyviai dalyvauja veikloje, sutelkia dėmesį, socialiai aktyvūs, pasitiki savimi). Anot Grinienės (1984), tokie vaikai pasiekia reliatyvaus stabilumo fazę ir tuomet gali dirbti greitai ir tiksliai, jų emocinė būseną stabilesnė. Septynmečių situacija yra kiek kitokia. Pastebime, kad tik tėvai įvertino septynmečių vaikų prisitaikymo pagerėjimą. Tuo tarpu mokytojai vyresnius pirmokus įvertino panašiai. Tai vėlgi galėtų būti susiję su skirtingu mokytojų ir tėvų prisitaikymo vertinimu. Keista tai, kad vaikų įvertinta adaptacija tarp septynmečių suprastėjo metų eigoje. Kodėl rodikliai sumažėjo – lieka neaišku. Tačiau, kaip jau buvo minėta anksčiau, vaikų atsakymai verčia abejoti savo patikimumu.

Šiuo tyrimu taip pat norėjome sužinoti kaip skiriasi prisitaikymas mokykloje lyginant skirtingo amžiaus vaikus. Ar jaunesni vaikai patiria daugiau sunkumų? Gauti rezultatai atskleidžia, kad skirtumai tarp jaunesnių ir vyresnių pirmokų pastebimi tik tėvų prisitaikymo įvertinime ir tik mokslo metų pabaigoje. Tėvai geriau įvertino septynmečių socialinį – emocinį funkcionavimą mokykloje, jų pažangumą. Tai patvirtina Sharp ir kitų tyrėjų (2009) tyrimo rezultatus, kurie atskleidžia, kad geresnių mokymosi rezultatų pasiekia vyresni vaikai, t.y. septynmečiai, kas gali būti sietina su jų geresniu brandumu. Tačiau tai prieštarauja Gutman ir Feinstein (2008) tyrimo rezultatams. Jie teigia, kad nėra jokių reikšmingų skirtumų tarp vyresnių ir jaunesnių moksleivių akademinį pasiekimų ir funkcionavimo mokykloje. Įdomu tai, kad pastarasis prisitaikymo skirtumas tarp šešiamečių ir septynmečių išryškėjo tik mokslo metų pabaigoje. Kodėl taip atsitiko? Galimai dėl to, jog visi vaikai į mokyklą ateina su panašia mokykline patirtimi ir tik vėliau, mokslo metų eigoje, skirtumai tarp vaikų ryškėja. Tačiau tokius rezultatus taip pat galėjo lemti faktas, kad metų pabaigoje tėvams atsiranda didesnė galimybė lyginti savo vaiką su visos klasės vaikais (ko, pavyzdžiui, nėra mokslo metų pradžioje, kuomet kiti klasės vaikai dar nepažįstami tėvams). Tą patvirtina ir Hauser-

Cram, Sirin, Stipek (2003), kurie teigia, kad tėvai, kurie turi galimybę lyginti savo vaiką su kitais vaikais, labiau kritiškai vertina jo gebėjimus.

Atsakant į tą patį tyrimo klausimą, palyginome šešiamėčių ir septynmečių apdatacijos veiksnius santykio su mokytoja kontekste. Pastebėtas tam tikras prisitaikymo įverčių skirtumas. Mokytojų ir šešiamėčių mokinių santykis buvo artimesnis nei septynmečių. Tačiau toks skirtumas išryškėjo tik mokslo metų pabaigoje. Panašiai pastebi ir Ebbeck su kitais bendraautoriais (2013). Jie teigia, kad santykio, kurį sukuria mokinys su mokytoju, kokybė ir trukmė padeda prisitaikyti prie įvairių pokyčių ir perėjimų visos vaikystės laikotarpiu. Tai reiškia, kad kuo ilgiau trunka santykis, tuo jis yra tvirtesnis ir geriau padeda vaikui pritapti jo aplinkoje. Tačiau keista, kad šio tyrimo rezultatuose santykis su mokytoju nepakito septynmečių tarpe. Galimai dėl to, kad kai kurie užmegzti mokinių ir mokytojų santykiai tiesiog išlieka pastovūs. Tą teigia Palermo su kitais (2007) ir paaiškina, kad santykis su mokytoju paprastai išlieka pastovus per visus mokslo metus. Be to, šio tyrimo metu palyginome adaptaciją pagal amžių atsižvelgiant į įvairius aplinkos veiksnius. Gavome rezultatus, kurie parodo, jog tėvų vertinamas prisitaikymas skyrėsi tarp šešiamėčių ir septynmečių atsižvelgiant į adaptacijos darželyje sėkmingumą. Kuo sėkmingiau darželyje adaptavosi septynmečiai, tuo sėkmingesnis yra jų prisitaikymas mokykloje. Panašiai teigia ir Li-Grining su kitais bendraautoriais (2010), kurie vaiko darželio lankymo patirtį (nuo prisitaikymo periodo iki pat jo užbaigimo) įvertina kaip svarbų veiksnį tinkamam vaiko pasirengimui mokyklai ir prisitaikymui joje. Tėvų vertinimai taip pat atskleidžia, kad kuo ilgesnė vaikų lankomų būrelių trukmė, tuo sėkmingiau adaptuojasi šešiamėčiai. Apie tai rašė Vassiliou (2011), kuris neformaliojo ugdymo reikšmę ištyrė adaptacijos kontekste. Jis teigia, kad neformalusis ugdymas suteikia vaikams papildomų žinių, formuoja įgūdžius ir kompetencijas, kurie padeda lengviau adaptuotis naujoje aplinkoje, šiuo atveju - mokykloje.

Kokie veiksniai pirmokų adaptacijoje sukelia visiems vaikams daugiausiai sunkumų? Patiriamus pirmokų prisitaikymo sunkumus nusprendėme palyginti tarp skirtingo amžiaus vaikų: kas sunkiau sekasi jaunesniems, o kas vyresniems pirmokams? Rezultatai rodo, kad šešiamėčiams sunkiau sekasi savarankiškai atlikti užduotį klasėje ir jų mokyklinis pažangumas yra kiek žemesnis negu septynmečių. Tokius rezultatus patvirtina Koźniewska ir kitų (2014) atliktas tyrimas, kuris atskleidžia, kad jaunesni vaikai (šešiamėčiai) dažnai stokoja savarankiškumo, o tai savo ruožtu atsiliepija jų mokymosi rezultatams. Rezultatai taip pat parodo, kad septynmečiams sunkiau sekasi laikytis mokyklinių taisyklių; jei patiria problemas, jie rečiau kreipiasi į savo auklėtoją ir, galiausiai, jie dažniau mėgsta būti vieni pertraukos metu. Tokie rezultatai prieštarauja Koźniewska, Matuszewski, Zwierzynska (2014) tyrimo išvadoms, kuriuose kalbama apie septynmečių brandą mokyklai ir jų gebėjimą laikytis nustatytų taisyklių, santykių su mokytoja ir bendraklasiais kūrimą. Matome, kad vyresni vaikai turi kiek daugiau sunkumų negu šešiamėčiai. Taip galėjo atsitikti ir dėl

dviejų imčių dydžio skirtumų. Septynmečių tarpe atsirado daugiau vaikų su galimai platesniu sunkumų diapozonu.

Kokia yra tėvų ir mokytojų tarpusavio sąveika pirmoko adaptacijos kontekste? Į šį klausimą buvo bandoma atsakyti pasitelkiant tėvų subjektyvius vertinimus apie santykį su mokytoja ir, atvirkščiai, mokytojo vertinimą apie santykį su vaiko tėvais. Rezultatai rodo, kad tėvų įvertintas prisitaikymas priklauso nuo tėvų ir mokytojo santykio kokybės. Žemiausiai įvertintas pirmokų prisitaikymas priklauso blogų santykių kategorijai, o aukščiausias įvertinimas - gerų ar labai gerų santykių kategorijai. Toks rezultatas patvirtina ir kitų tyrėjų (Noel, 2010; Ebbeck et. al., 2013; Brizuela & Garcia – Sellers, 1999) pateikiamas išvadas, kuriose teigiama, kad mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas gerina vaiko mokyklos prisitaikymą. Tačiau tokie tyrimo rezultatai atsiskleidė tik mokslo metų pabaigoje. Tai galėtų būti siejama su santykio su tėvais kūrimo laikotarpiu, kuris vyksta kaip tik mokslo metų pradžioje. Pirchio, Passiatore, Tritrini, Taeschner (2013) pastebi, kad mokytojų ir tėvų santykis gali būti kuriamas daugiau nei vienerius mokslo metus, todėl nereikia subėti tokius rezultatus interpretuoti vienareikšmiškai. Be to, buvo išanalizuoti prisitaikymo įverčių skirtumai atsižvelgiant į mokytojų santykio su tėvais vertinimą. Rezultatai rodo, kad ir vėl skyrėsi tik tėvų įvertintas prisitaikymas. Kuo palankiau mokytojai vertino santykį su tėvais, tuo geresnė buvo pirmokų adaptacija mokslo metų pradžioje ir pabaigoje. Šiuos atradimus patvirtina Ebbeck ir kiti (2013), kurie pastebi, kad mokytojų vaidmuo ir jų santykių su tėvais palaikymas teigiamai paveikia moksleivio prisitaikymo gebėjimus.

Kokie vaiko aplinkos veiksniai yra reikšmingi jo prisitaikymui mokykloje? Šio tyrimo metu buvo bandoma pažvelgti kokia vaiko aplinka (buvusi, esama) gali prognozuoti jo sėkmę prisitaikant pirmoje klasėje. Rezultatai atskleidė, kad vaiko prisitaikymas gali būti prognozuojamas pagal: darželio lankymo trukmę, adaptacijos darželyje sėkmingumą ir adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumą. Panašias išvadas pateikia ir kiti mokslininkai. Pavyzdžiui, Rudzinskienė (2015) teigia, kad tai, kaip vaikui sekėsi funkcionuoti darželyje numato tai, kaip vaikui seksis tolesniame ugdymosi kelyje. Tačiau prieštarinę mūsų tyrimo rezultatams nuomonę išreiškia Schneider ir kiti (2014), kurie tvirtina, kad nėra esminių skirtumų tarp tų vaikų, kurie ilgai lankė darželį ir tų, kurie jį lankė trumpai. Darželio lankymo trukmė nepadeda vaikui įveikti visuomenės keliamų iššūkių (pvz. tokių kaip mokyklos lankymas). Keista tai, kad neišryškėjo jokie aplinkos veiksniai, kurie prognozuotų tėvų vertinamą prisitaikymą pirmoje klasėje.

Pereinant nuo rezultatų interpretavimo prie paties tyrimo įvertinimo, svarbu paminėti, kad keletą tyrimo ribotumų. Tyrimo patikimumą rodo tai, jog tyrime buvo naudojami patikimi ir validūs instrumentai. Kiek abejoti verčia vaikų vertinama adaptacijos skalė, kuri nekoreliavo nei su tėvų, nei su mokytojų adaptacijos vertinimu, todėl šia skale gauti rezultatai turėtų būti interpretuojami atsargiai. Šio tyrimo vienas iš ribotumų - nereprezentatyvi imtis. Didžiąja dalimi dėl to, kad imtis

buvo renkama taikant netikimybinę (patogiją) atranką, o tai savaime sumažina išorinį validumą, t.y. galimybę tyrimo rezultatus pritaikyti platesnei populiacijai. Be to, imties specifiškumas (tiriamųjų gimtoji kalba – lenkų) trukdo rezultatus apibendrinti lietuviakalbei auditorijai. Dar kitas šio tyrimo ribotumas – nedidelis amžiaus skirtumas (vid. 0,63 metų) tarp šešiamečių ir septynmečių. Jei į tyrimą būtų atrinkti dar jaunesni šešiamečiai, galbūt išryškėtų daugiau skirtumų tarp jaunesnių ir vyresnių pirmokų. Ribotumu taip pat laikome pateikiamų instrumentų įvairovę, kuri galėjo paveikti rezultatų apdorojimą, jų interpretavimą. Nors šiame darbe buvo stengiamasi parinkti instrumentus, kurie matuoja tuos pačius kintamuosius vaikų, tėvų ir mokytojų imtyse, visgi jų suvienodinimas galėtų padėti dar labiau sustrukturuoti duomenis ir leistų lyginti didesnę kintamųjų skaičių tarp grupių.

Tolesni tyrimai galėtų atsakyti į kitus svarbius klausimus susijusius su pirmoko prisitaikymu mokykloje. Kaip atrodo mokinių pažintiniai, socialiniai ir emociniai gebėjimai tolesnėse klasėse? Ar mokiniai, kurie turėjo prisitaikymo sunkumų, skiriasi nuo mokinių, kurie jų neturėjo? Ar jaunesni klasės mokiniai patiria daugiau sunkumų mokykloje? Ar skiriasi jaunesnių ir vyresnių mokinių prisitaikymas 5 klasėje/gimnazijoje?

Šio tyrimo rezultatų pritaikymas praktinėse srityse galėtų aprėpti tiek mokyklos administracijas, tiek mokyklos psichologus, pirmokų arba busimų pirmokų mokytojus ir tėvus. Mokyklos administracijai šis darbas būtų naudingas įtraukiant mokytojus ir tėvus į bendradarbiavimą, kuris padėtų koreguoti pirmokų prisitaikymo sunkumus. Darbas taip pat galėtų būti naudingas kuriant mokinių adaptacijos darbo grupę mokykloje (pavyzdžiui, vaiko gerovės komisijoje), kuri vertintų mokinių prisitaikymą ir teiktų rekomendacijas tėvams ir mokytojams. Mokytojams šis darbas galėtų padėti išanalizuoti kiekvieno vaiko emocinę būseną, socialinį aktyvumą, savireguliaciją, pažangumą. Be to, darbas leidžia suprasti koks svarbus yra bendradarbiavimas su tėvais, klasės bendruomenės stiprinimas. Tuo tarpu tėvams jis galėtų padėti suvokiant kaip svarbu yra tenkinti vaikų saugumo poreikį šeimoje, išlaikyti gerą santykį su jais, formuoti vaikų pozityvų požiūrį į mokyklą. Mokyklos psichologui šis darbas galėtų būti naudingas organizuojant tėvystės įgūdžių grupes (didelį dėmesį skiriaint vaiko sėkmingo prisitaikymo svarbai), konsultuojant mokytojus.

5. IŠVADOS

1. Visų vaikų bendras prisitaikymas mokykloje yra geresnis mokslo metų pradžioje, o socialinis – emocinis funkcionavimas ir mokyklinis pažangumas yra geresni mokslo metų pabaigoje. Tėvai visų vaikų prisitaikymą pirmoje klasėje vertina skirtingai mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, o vaikai ir mokytojai – panašiai.
2. Šešiamėčių tarpe įvyko daugiau prisitaikymo rodiklių pokyčių mokslo metų eigoje nei tarp septynmečių. Mokslo metų pabaigoje mokytojų ir šešiamėčių mokinių santykis buvo artimesnis lyginant su septynmečiais. Šešiamėčiams sunkiau sekasi: savarankiškai atlikti užduotį klasėje, jų mokyklinis pažangumas yra žemesnis.
3. Lyginant su šešiamėčiais, tėvai geriau įvertino septynmečių socialinį – emocinį funkcionavimą, jų mokyklinį pažangumą. Septynmečiams sunkiau sekasi: laikytis mokyklinių taisyklių; esant problemoms, jie rečiau pasitiki mokytoja; dažniau būna vieni pertraukos metu.
4. Tėvų ir mokytojo bendradarbiaujantys santykiai gerina pirmoko prisitaikymą.
5. Ilgesnė vaiko darželio lankymo trukmė, sėkminga adaptacija darželyje ir priešmokyklinėje grupėje prognozuoja geresnį mokytojų vertinimą apie vaiko prisitaikymą pirmoje klasėje.

LITERATŪRA

1. Barber, B. K., & Olsen, J. A. (2004). Assessing the Transitions to Middle and High School. *Journal of Adolescent Research: 19* (1), 3-30. doi: 10.1177/0743558403258113
2. Barkauskaitė, M. ir Mišeikytė, K. (2006). Mokinių adaptacijos ypatumai kritinių ugdymo(si) etapų metu. *Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas*.
3. Breidokienė, R. ir Jusienė, R. (2012). Savireguliacija ankstyvoje vaikystėje: sampratos problematika. *Psichologija*. ISSN 1392-0359.
4. Brizuela, B. M., & Garcia – Sellers, M. J. (1999). School adaptation: a triangular process. *American Educational Research Journal, 36* (2), 345-370.
5. Brzezińska, A. I., Kaliszewska-Czeremska K., Matejczuk, J., Urbańska, J. (2010). Zadowolenie rodziców z przedszkola. Analiza wyników badań w Przedszkolu w Grodzisku Wielkopolskim. *Poznanė: Adomo Mickevičiaus Universitetas, Psichologijos Institutas*.
6. Burvytė, S. ir Ralys, K. (2011). Pirmaklasių ankytoji gyvenimo patirtis kaip adaptacijos mokykloje veiksnys. *Vilnius: Socialinis ugdymas, 16* (27), 32 – 44.
7. Cappella, E., Kim, H. Y., Neal, J. W., & Jackson, D. R. (2013). Classroom peer relationships and behavioral engagement in elementary school: the role of social network equity. *American Journal of Community Psychology, 52*(0), 367–379. doi: 10.1007/s10464-013-9603-5
8. Cascio, E., & Schanzenbach, D. (2007). First in the class? Age and the education production function. *Cambridge: National Bureau of Economic Research*.
9. Correia, K., & Marques-Pinto, A. (2016). Adaptation in the transition to school: perspectives of parents, preschool and primary school teachers. *Educational Research, 58* (3), 247–264. doi: 10.1080/00131881.2016.1200255
10. Czajkowska, D. (2007). Raport z badan na temat adaptacji szkolnej. *Varšuva: Socrates Grundtvig 2*.
11. Czub, M., Kaczan, R., Malinowska, K., Piotrowski, K., Rycielski, P., & Sijko, K. (2014). *Badanie 6- i 7-latków na starcie szkolnym*. Varšuva: Instytut Badań Edukacyjnych.
12. Daignault, I.V., & Hébert M. (2009). Profiles of school adaptation: Social, behavioral and academic functioning in sexually abused girls. *Child Abuse & Neglect, (33)*, 102–115. doi:10.1016/j.chiabu.2008.06.001
13. Ebbeck, M., Saidon, S. B., Rajalachime, G., & Teo, L. Y. (2013). Children’s voices: providing continuity in transition experiences in Singapore. *Early Childhood Education Journal, 41*, 291–298. doi 10.1007/s10643-012-0556-3
14. Erikson, E.H. (1950). Childhood and society. *W. W. Norton & Co, 7*, 290-325.
15. Gage, N.L., & Berliner, D.C. (1992). *Pedagoginė psichologija*. Švietimas Lietuvos Ateičiai.

16. Gailienė, K. (2013). *Student social and learning adaptation in the first year of high-school (Daktaro disertacija)*. Vilnius: Lietuvos Edukologijos Universitetas.
17. Graziano, P. A., Slavec, J., Hart, K., Garcia, A., & Pelham, J. W. E. (2014). Improving school readiness in preschoolers with behavior problems: results from a summer treatment program. *Journal of Psychopathology & Behavioral Assessment*, 36, 555–569. doi: 10.1007/s10862-014-9418-1
18. Grinienė, E. (1984). *Vaiko adaptacija mokykloje*. Kaunas.: Šviesa.
19. Hauser – Cram P., Sirin S.R., & Stipek D. (2003). When teachers' and parents' values differ: teachers' ratings of academic competence in children from low-income families. *Journal of Educational Psychology*, 95 (4), 813–820. doi: 10.1037/0022-0663.95.4.813.
20. Jankowska, A.M., Takagi, A., Bogdanowicz, M., & Jonak J. (2014). Parenting style and locus of control, motivation, and school adaptation among students with borderline intellectual functioning. *Current issues in personality psychology*, 2 (4). doi: 10.5114/cipp.2014.47448
21. Jasoria, A., Gupta, R. K., & Singhvi, M. (2014). Parent – child relationship predict emotional maturity among school going students. *Indian Journal of Health and Wellbeing*, 5(11), 1362 – 1364. ISSN-2229-5356
22. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
23. Kasinskaitė, E. (2009). *Pirmokų adaptacijos pradinėje mokykloje veiksniai (magistro darbas)*. Vilnius: Vilniaus Pedagoginis Universitetas.
24. Koźniewska, E., Matuszewski, A., & Zwierzynska, E. (2014). *Skala Funkcjonowania Pierwszoklasisty (SFP). Adaptacja SGS dla nauczycieli I klasy SP*. Varšuva: Osrodek Rozwoju Edukacji, 00-478.
25. Leonavičius J. (1993). *Sociologijos žodynas: apie 4000 žodžių*. Vilnius: Academia, p. 208.
26. Lietuvos Respublikos Seimas (2017). Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo nr. I-1489 8, 9 ir 47 straipsnių pakeitimo įstatymas.
27. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras (2018). Įsakymas dėl švietimo ir mokslo ministro 2013 m. lapkričio 21 d. Įsakymo nr. V-1106 „Dėl priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo.
28. Li-Grining, C. P., Votruba – Drzal, E., Maldonado-Carren, C., & Haas, K. (2010). Children's early approaches to learning and academic trajectories through fifth grade. *Developmental Psychology*, 46 (5), 1062–1077. doi: 10.1037/a0020066
29. Lopes, P. N., Mestre, J. M., Guil, R., Kremenitzer, J. P., & Salovey, P. (2012). The role of knowledge and skills for managing emotions in adaptation to school: social behavior and misconduct in the classroom. *American Educational Research Journal*, 49 (4), 710–742. doi:10.3102/0002831212443077

30. Manly, J. T., Lynch, M., Oshri, A., Herzog, M., & Wortel, S. N. (2013). The impact of neglect on initial adaptation to school. *Child Maltreatment, 18* (3), 155-170. doi: 10.1177/1077559513496144
31. Markelytė, E. (2007). *Pradinių klasių mokinių adaptacija mokykloje (magistro darbas)*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
32. McFarlane, E., Dodge, A. B., Burrell, L., Crowne, S., Cheng, T. L., & Duggan, A. K. (2010). The importance of early parenting in at-risk families and children's social-emotional adaptation to school. *Academic Pediatrics, 10* (5). doi: 2010;10:330–337
33. McIntyre, L. L., Blacher, J., & Baker, B. L. (2006). The transition to school: adaptation in young children with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research: 50* (5), 349-361. doi: 10.1111/j.1365-2788.2006.00783.x
34. Milašauskienė, J., Zambacevičienė, E. ir Dapkevičienė, V. (2008). Priešmokyklinio amžiaus vaikų intelektualinio brandumo, mokyklinio nerimo ir auklėjimo šeimoje stilių sąsajos. *Jaunųjų mokslininkų darbai, 4* (20). ISSN 1648-8776.
35. Monkevicienė, O. (2003). Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas. *Kaunas: Šviesa*.
36. Morrison Gutman, L., & Feinstein, L. (2008). Children's well-being in primary school: pupil and school effects. *Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education*. ISBN 978-0-9552810-5-1
37. Noel, A. M. (2010). Perceptions of school readiness in one Queensland primary school. *Australasian Journal of Early Childhood, 35* (2), 28-35. ISSN: 1836-9391
38. Norkuvienė Ž. ir Slušnienė G. (2016). Tėvų nerimas išleidžiant vaikus į pirmą klasę. *Socialinis ugdymas, 42* (1), 83–95. ISSN 1392-9569
39. Ozer, S. (2016). Behavioral regulation, visual spatial maturity in kindergarten, and the relationship of school adaptation in the first grade for a sample of turkish children. *Psychological Reports, 118* (2), 353–371. doi: 10.1177/0033294116633356.
40. Palermo, F., Hanish, L. D., Martin, C. L., Fabes, R. A., & Reiser M. (2007). Preschoolers' academic readiness: what role does the teacher–child relationship play? *Early Childhood Research Quarterly, 22* (4). doi: 10.1016/j.ecresq.2007.04.002.
41. Pandis, M. (2001). “School Readiness or School's Readiness?” Thinking Classroom. *International Reading Association and Open Society Institute, 3*, 23–28.
42. Pianta, R. C. (2001). Student–Teacher Relationship Scale (STRS): Professional Manual. *Psychological Assessment Resources*.
43. Pileckaitė-Markovienė, M. (2001). Pradinių klasių moksleivių mokymosi motyvacija, psichologinė savijauta ir mokyklinis nerimastingumas. *Psichologija, 23*. ISSN 1392-0359

44. Pirchio S., Passiatore Y., Tritrini Ch., & Taeschner T. (2013). The role of the relationship between parents and educators for child behaviour and wellbeing. *International Journal about Parents in Education*, 7 (2), 145-155. ISSN: 1973 – 3518.
45. Rimm-Kaufman, S. (2004). School transition and school readiness: An outcome of early childhood development. Encyclopedia on Early Childhood Development. *Centre of Excellence for Early Childhood Development*, 1–7.
Prieiga per internetą: <http://www.child-encyclopedia.com/documents/Rimm-KaufmanANGxp.pdf>
46. Rodriguez-Gutierrez, E., Martin – Quintana, J.C., & Cruz-Sosa, M. (2016). “Living AdoLescence in Family” parenting program: Adaptation and implementation in social and school contexts. *Psychosocial Intervention* 25, 103–110. doi: 10.1016/j.psi.2016.03.004
47. Rozell Sh. (1985). Are childrens competent witnesses?: a psychological perspective. *Washington University Law Quarterly*, 4 (63), 815-820.
Paimta iš: http://openscholarship.wustl.edu/law_lawreview/vol63/iss4/9
48. Rudzinskienė, J. (2015). *Pedagogų pagalba mokinių, turinčių specialiujų ugdymosi poreikių, adaptacijai bendrojo ugdymo mokykloje (magistro darbas)*. Šiauliai: Šiaulių Universitetas.
49. Rupšienė, L. ir Kučinskienė, R. (2006). Influence of teachers’ behaviour on students’ adaptation after school transition. *Klaipėdos Universitetas, Pedagogikos fakultetas*
50. Selimhocaoglu, A. (2009). The adaptation problems of students enrolled at primary schools at different socio – economic levels according to the evaluation of their parents. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4 (32), 32-42. Paimta iš <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4151566/>
51. Sharp, C., George, N., Sargent, C., O’Donnell, S., & Heron, M. (2009). International thematic probe: the influence of relative age on learner attainment and development. *National Foundation for Educational Research*.
52. Schneider B.H., Manetti M., Frattini L., Rania N., Santo J. B. (2014). Successful transition to elementary school and the implementation of facilitative practices specified in the Reggio-Emilia philosophy. *Psychology Faculty Publications*, 126.
Paimta iš: <http://digitalcommons.unomaha.edu/psychfacpub/126>
53. Valiukienė, L. ir Zambacevičienė E. (2005). Pirmos klasės mokinių adaptacija, sėkmės motyvacija bei jų auklėjimo šeimoje stilius. *Šiauliai: Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3 (7). ISSN 1648-8776
54. Vassiliou, A. (2011). Study on the impact of Non-Formal Education in youth organisations on young people’s employability. *European Youth Forum*.
55. Vygotsky, L.S. (1984). *The crisis of seven years. Collected works: Child psychology* (4), 187-205. Moscow: Pedagogika.

56. Zambacevičienė, E. ir Stanaitienė, L. (2001). Mokyklinės adaptacijos veiksniai. *Pedagogika*, 54. ISSN 1392-0340
57. Żylicz, P. O., Czajkowska, D., & Poleszak, L. (2007). *Ewaluacja programu „Gdy nie ma przedszkola“*, Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego. Unpublished manuscript.
58. Косенкова, Ю. В. (2008). Адаптационный период ребенка первоклассника. *Психологическая наука и образование*, 5, 57-65. Paimta iš EBSCO.
59. Гуткина, Н. И. (2010). Психологическая готовность к школе в контексте проблемы преемственности между дошкольным и школьным образованием. *Психологическая наука и образование*, 3, 106-115. Paimta iš EBSCO.

PRIEDAI

Priedas 1. Informuoto sutikimo forma

Tėvų informuotas sutikimas dėl psichologinio tyrimo

Aš _____ sutinku, kad mano sūnus/duktė _____ dalyvautų VU magistrantės Evos Giliauskienės baigiamojo darbo tyrime apie pirmokų adaptaciją.

Tyrimo metu Jūsų vaikui bus užduoti trumpi klausimai raštu apie savijautą mokykloje. Per tyrimą surinkti duomenys bus naudojami apibendrinti ir tik moksliniais tikslais. Konfidencialumas garantuojamas (Jūsų vaiko vardas, pavardė niekur nebus minimi).

Man yra priimtina, kad neturėsiu galimybės išsamiai susipažinti su atlikto tyrimo rezultatais.

Parašas _____ Data _____

Priedas 2. Tēvams pateikiamos skalēs ir anketa

Witam,

Jestem Ewą Giliauskienė, studentką II roku magisterki „Psychologia dziecięca i edukacyjna” na Uniwersytecie Wileńskim. W swojej pracy magisterskiej prowadzę badanie, którego celem jest wyjaśnienie czynników psychologicznych adaptacji szkolnej u pierwszaków. Zachęcam do wzięcia udziału w tym badaniu. Mogę zapewnić konfidencjalność odpowiedzi (do przedstawienia wyników wykorzystane zostaną jedynie ogólne dane). Wypełnianie ankiety potrwa około 15 minut. Błędnych czy poprawnych odpowiedzi nie ma, więc proszę o szczerą ocenę wszystkich podanych niżej stwierdzeń.

Zgadzam się wziąć udział / nie zgadzam brać udziału (*niepotrzebne skreślić*) w tym badaniu

..... (podpis)

Instrukcja: Proszę przeczytać wszystkie stwierdzenia i wskazać w jakim stopniu odzwierciedlają one Wasze dziecko. Wypowiedź powinna być o całym zdaniu, a nie o poszczególnych jego częściach. Proszę wybrać i zaznaczyć jedną z tych odpowiedzi: „Tak, zawsze”, „Często”, „Rzadko”, „Nie, nigdy”. Odpowiedź proszę zaznaczyć X w odpowiednim oknie.

Proszę opisać własne dziecko za pomocą zdań ujmujących różne zachowania dzieci:

		Tak, zawsze	Często	Rzadko	Nie, nigdy
1.	Dopytuje się o sprawy świata dorosłych				
2.	Ma twórcze pomysły				
3.	Zadaje dużo pytań dorosłym				
4.	Zachwyca się, gdy uda mu się zrobić coś nowego				
5.	Ma swoje zdanie na różne tematy				
6.	Jest śmiały, nie wstydzi się				
7.	Swobodnie pyta się, gdy czegoś nie rozumie				

8.	Jest zainteresowane efektami swojej pracy				
9.	Dobrze rozumie potrzeby innych dzieci				
10.	Zachowuje się stosownie w różnych sytuacjach				
11.	Chętnie dzieli się swoimi rzeczami				
12.	Chętnie pomaga innym dzieciom				
13.	Nic nie jest w stanie oderwać go od wykonywanego zadania				
14.	Jest wytrwałe w rozwiązywaniu łamigłówek lub zagadek				

W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi funkcjonowania dziecka w szkole?

		Tak, zawsze	Często	Rzadko	Nie, nigdy
1.	Moje dziecko chętnie idzie codziennie rano do szkoły				
2.	Zdarza się, że nie chce od razu iść do domu, gdy po nie przychodzimy				
3.	Chętnie opowiada o tym, co się wydarzyło w szkole, co robiło				
4.	Chętnie opowiada o swoich nauczycielach, widać, że ich lubi				
5.	Chętnie opowiada o swoich koleżankach i kolegach				
6.	Chętnie pokazuje, czego się w szkole nauczyło				
7.	Lubi popisywać się swoimi nowymi osiągnięciami				
8.	Chętnie spotyka ze swoimi kolegami ze szkoły w czasie wolnym (w innym miejscu niż szkoła)				
9.	Chętnie zaprasza do domu swoich kolegów ze szkoły albo chodzi do nich do domu				
10.	Dziecko tęskni za szkołą gdy jest chore albo z innego powodu musi zostać w domu				

W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z następującymi stwierdzeniami dotyczącymi Pana(i) dziecka?

		Tak, na pewno	Raczej tak	Raczej nie	Nie
1.	Dziecko dowiaduje się wielu nowych rzeczy				
2.	Dziecko zmienia swój sposób mówienia, używa bogatszego słownictwa				
3.	Dziecko umie opowiadać o tym, co robiło i co się wydarzyło				
4.	Dziecko zadaje różne pytania i domaga się odpowiedzi				
5.	Dziecko interesuje się wieloma sprawami, którymi dotąd się nie interesowało				
6.	Dziecko jest coraz bardziej samodzielne				
7.	Dziecko staje się coraz bardziej pomysłowe				
8.	Dziecko coraz lepiej rozumie reguły życia społecznego				
9.	Dziecko coraz lepiej radzi sobie ze swoimi emocjami				
10.	Dziecko coraz dłużej potrafi samo się czymś zająć				
11.	Dziecko chętniej pomaga w domu przy różnych czynnościach				
12.	Dziecko coraz lepiej umie zachować się w różnych sytuacjach poza domem				

Inne dane o rodzicach i o dziecku:

<p>1. Kto wypełniał ankietę?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Mama ☐ Tata ☐ Inny: 	<p>2. Pani/pana wykształcenie</p> <p>.....</p>
<p>3. Czy dziecko uczęszczało do przedszkola?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak (od ..... do ..... lat) ☐ Nie 	<p>4. Jak pan/pani ocenia adaptację (okres przyzwyczajania się) dziecka w przedszkolu?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bardzo dobra (nie wynikło żadnych problemów) ☐ W miarę dobra (były problemy, ale udało się je rozwiązać w ciągu pół roku) ☐ Trudna (były problemy, które ciążyły dłużej niż pół roku) ☐ Bardzo trudna (były poważne problemy, których zupełnie nie dało się rozwiązać)
<p>5. Czy dziecko chodziło do zerówki?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak ☐ Nie 	<p>6. Gdzie chodziło do zerówki?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ W budynku przedszkola (<i>przejdź do 8 pytania</i>) ☐ W budynku obecnej szkoły ☐ W budzunku w innej szkole
<p>7. Jeśli dziecko do zerówki chodziło w budynku obecnej szkoły, jak pan/pani ocenia adaptację (okres przyzwyczajania się) dziecka w zerówce?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bardzo dobra (nie wynikło żadnych problemów) ☐ W miarę dobra (były problemy, ale udało się je rozwiązać w ciągu pół roku) ☐ Trudna (były problemy, które ciążyły dłużej niż pół roku) ☐ Bardzo trudna (były poważne problemy, których zupełnie nie dało się rozwiązać) 	
<p>8. Czy dziecko chodzi na jakieś kółko/a?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak (Jakie?..... .....) ☐ Nie (<i>Przejdź do 10 pytania</i>) 	<p>9. Ile czasu dziecko chodzi na kółko/a? (<i>niepotrzebne skreślić</i>)</p> <p>..... - ..... lat/miesiące</p> <p>..... - ..... lat/miesiące</p> <p>..... - ..... lat/miesiące</p> <p>..... - ..... lat/miesiące</p> <p>..... - ..... lat/miesiące</p>
<p>10. Jak pan/pani ocenia adaptację (okres przyzwyczajania się) dziecka w pierwszej klasie?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bardzo dobra (nie wynikło żadnych problemów) ☐ W miarę dobra (były problemy, ale udało się je rozwiązać w ciągu pół roku) ☐ Trudna (były problemy, które ciążyły dłużej niż pół roku) ☐ Bardzo trudna (były poważne problemy, których zupełnie nie dało się rozwiązać) 	

<p>11. Ile czasu, pana/pani zdaniem, u dziecka trwał okres adaptacyjny w szkole?</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>12. Czy dziecko bierze udział w zajęciach pozaszkolnych (wycieczki, spektakle, imprezy szkolne)?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak, zawsze ☐ Często ☐ Rzadko ☐ Nie, nigdy
<p>13. Czy dziecko ma rodzeństwo</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak (ile_ ..... ☐ Nie (<i>Przejdź do 15 pytania</i>) 	<p>14. Czy siostra/y lub brat/cia s1 starci czy mlodsi?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Mlodsza/y/e/si ☐ Starsza/y/e/si ☐ I mlodsza/y/sze/si, i starsza/y/e/si ☐ Sa tego samego wieku
<p>15. Jak pan/pani ocenia stosunki z dziecka wychowawczynia?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Bardzo dobre (wspolpracujemy i dobrze sie rozumiemy) ☐ Dobre (obcujemy, ale tylko w kwestiach nauki dziecka) ☐ Srednie (obcujemy, ale nie zawsze udaje sie porozumiec) ☐ Zle (trudno jest podtrzymywac z nia kontakt, nie rozumiemy sie) 	<p>16. Jak duzo pan/pani opowiada dla wychowawczyni o zyciu dziecka poza szkola?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Opowiadam o wszystkim, co dzieje sie u nas w rodzinie ☐ Opowiadam o roznych wydarzeniach z zycia rodziny, ale niektore watki pomijam ☐ Mowie tylko o najwazniejszych zmianach w zyciu dziecka, unikam dzielenia sie zyciem prywatnym ☐ Raczej nic nie opowiadam
<p>17. Jaki jest jezyk ojczysty dziecka?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Polski ☐ Rosyjski ☐ Litewski ☐ Angielski ☐ Inny 	<p>18. Jaki byl jezyk w przedszkolu, do ktorego chodzilo dziecko? (<i>Prosze zaznaczyć wszystkie mozliwe warianty</i>)</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Polski ☐ Rosyjski ☐ Litewski ☐ Angielski ☐ Inny
<p>19. Data urodzenia dziecka:</p> <p>.....</p> <p>Imię i nazwisko dziecka:</p> <p>.....</p> <p><i>(informacja pozostanie konfidencjalna)</i></p>	<p>20. Czy pana/pani dziecku, przed pójściem do szkoły, byla robiona ocena gotowości szkolnej (<i>nazwa po litewsku to „Vaiko brandumo mokyklai įvertinimas“, zazwyczaj robiony przez psychologa</i>)?</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Tak (kiedy? .....r. ....m. ☐ Nie

Dziękuję za wypełnienie ankiety!

Priedas 3. Mokytojams pateikiama skalė ir stebėjimo kortelė

Witam,

Jestem Ewą Giliauskienė, studentką II roku magisterki „Psychologia dziecięca i edukacyjna” na Uniwersytecie Wileńskim. W swojej pracy magisterskiej prowadzę badanie, którego celem jest wyjaśnienie czynników psychologicznych adaptacji szkolnej u pierwszaków. Zachęcam do wzięcia udziału w tym badaniu. Mogę zapewnić konfidencjalność odpowiedzi – do przedstawienia wyników wykorzystane zostaną jedynie ogólne dane. Wypełnianie jednej ankiety potrwa około 4 minut. Błędnych czy poprawnych odpowiedzi nie ma, więc proszę o szczerą ocenę wszystkich podanych niżej stwierdzeń.

Instrukcja: Proszę przeczytać wszystkie stwierdzenia i wskazać w jakim stopniu odzwierciedlają one danego ucznia. Wypowiedź powinna być o całym zdaniu, a nie o poszczególnych jego częściach. Proszę wybrać i zaznaczyć jedną z tych odpowiedzi: „Zdecydowanie nie”, „Raczej nie”, „Neutralnie, nie jestem pewien/pewna”, „Raczej tak”, „Zdecydowanie tak”. Odpowiedź proszę oprowadzić kółkiem.

Skala Relacji Uczeń - Nauczyciel

Uczeń: _____ Klasa: _____

Zdecydowanie nie 1	Raczej nie 2	Neutralnie, nie jestem pewien/pewna 3	Raczej tak 4	Zdecydowanie tak 5
--------------------------	-----------------	--	-----------------	--------------------------

1. Łączy mnie serdeczna, ciepła relacja z tym dzieckiem.	1	2	3	4	5
2. To dziecko i ja ciągle walczymy ze sobą.	1	2	3	4	5
3. Jeśli się zdenerwuje, to dziecko będzie szukać pocieszenia u mnie.	1	2	3	4	5
4. To dziecko czuje się niekomfortowo przy kontakcie fizycznym, gdy go dotykam.	1	2	3	4	5
5. To dziecko ceni sobie relacje ze mną.	1	2	3	4	5
6. Kiedy chwalebę to dziecko, on/ona promienieje z dumy.	1	2	3	4	5
7. To dziecko spontanicznie dzieli się informacją o sobie.	1	2	3	4	5
8. To dziecko szybko gniewa się na mnie.	1	2	3	4	5
9. Łatwo zaakceptować/pogodzić się z tym, co to dziecko czuje.	1	2	3	4	5
10. To dziecko pozostaje zagniewane lub jest odporne na wszelkie zdyscyplinowanie.	1	2	3	4	5
11. Radzenie sobie z tym dzieckiem zabiera mi dużo siły.	1	2	3	4	5
12. Kiedy to dziecko ma zły humor, wiem, że czeka nas długi i trudny dzień.	1	2	3	4	5
13. Uczucia tego dziecka wobec mnie mogą być nieprzewidywalne lub mogą się nagle zmienić.	1	2	3	4	5
14. To dziecko jest podstępne lub manipuluje mną.	1	2	3	4	5
15. To dziecko otwarcie dzieli się ze mną swoimi uczuciami i wrażeniami.	1	2	3	4	5

1 klasių mokinių adaptacijos stebėjimo kortelė

Mokytojas: _____

Klasė: _____

Pildymo data: _____

Adaptacijos mokykloje rodikliai Vaiko vardas																			
I. MOKYKLINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMAS																			
<i>Apibraukite vaiko elgesį atitinkanti skaičių</i>																			
0. Mokyklinio aktyvumo nėra (neįsijungia į mokymosi procesą) 1. Pasyvus, neteisingai atsako į klausimus arba visai neatsako 2. Mokyklinis aktyvumas nepastovus ir(ar) trumpalaikis, dažnai atitraukia dėmesį, negirdi klausimo 3. Retai kelia ranka, bet atsako teisingai 4. Dirba, teisingi ir neteisingi atsakymai kaitaliojasi 5. Aktyviai dirba, dažnai kelia ranką ir teisingai atsako	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
II. ŽINIŲ ĮSISAVINIMAS. PAŽANGUMAS																			
<i>Apibraukite vaiko elgesį atitinkanti skaičių</i>																			
0. Prastai įsisavina visų dalykų medžiagą, Daug klaidų 1. Dažnai daro klaidas, taiso, išbraukia, pažanga nepastovi, 2. Prastai įsisavina vieną iš pagrindinių dalykų medžiagą, daug klaidų 3. Klaidas daro retai, praleidžia ar pakeičia raides 4. Nedaug taisyimų, pavienės klaidos 5. Užduotis atlieka be klaidų	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5

Adaptacijos mokykloje rodikliai	Vaiko vardas														
III. MOKYKLINIŲ ELGESIO NORMŲ LAIKYMASIS															
<i>Apibraukite vaiko elgesį atitinkanti skaičių</i>															
0. Nėvykdo mokytojo nurodymu, didžią pamokos dalį užsiima pašaliniais dalykais (dominuoja žaidybinis interesas)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Mokytojo nurodymus vykdo dalinai, atitraukia dėmesį į pašalinius dalykus, muistosi, sukinėjasi arba nuolatos kalbasi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Mokytojo nurodymus vykdo dalinai, pernelyg nenukreipia dėmesio į kitus dalykus	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3. Kartais muistosi, sukinėjasi, kalbasi su bendraklasiais	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4. Vykdo nurodymus, tik kartais trumpam atitraukia dėmesį	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5. Sėdi ramiai, vykdo visus nurodymus	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
IV. ELGESYS PERTRAUKŲ															
<i>Apibraukite vaiko elgesį atitinkanti skaičių</i>															
0. Dažnai nesilaiko elgesio taisykliu, trukdo bendraklasiams žaisti, užpuola kitus, šaukia, į pastabas nereaguoja (nesivaldo)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Pasyvus, sukaustytas, vengia bendraklasių	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Neranda sau užsiėmimo, dažnai eina tai prie vienos vaikų grupės, tai prie kitos	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3. Aktyvumas ribotas, dažnai susijęs su pasiruošimu kitai pamokai	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4. Aktyvumas vidutinis, pasirenka veiklą klasėje su kitais vaikais, ramesnius žaidimus, knygų skaitymą	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5. Aukštas žaidybinis aktyvumas, noriai dalyvauja judriuose kolektyviniuose žaidimuose	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5

Adaptacijos mokykloje rodikliai	Vaiko vardas																				
V. SANTYKIAI SU																					
BENDRAAMŽIAIS																					
<i>Apibraukite vaiko elgesį atitinkantį skaičių</i>																					
0. Bendraujant su kitais pasireiškia negatyvumas. Nuolat pyksta ir skriaudžia vaikus, kiti vaikai jo nemėgsta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Uždaras, nusišalinęs nuo kitų vaikų. Kiti vaikai jam (-jai) abejingi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Linkęs būti su kitais vaikais, bet nemezga, nepalaiko kontakto	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3. Bendravimas ribotas, bendrauja pasirinktinai su kai kuriais vaikais	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4. Iniciatyvos nerodo, bet lengvai užmezga ir palaiko kontaktą, kai kiti vaikai kreipiasi į jį (-ją)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
5. Bendraujantis, lengvai užmezga ir palaiko kontaktą su kitais vaikais	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
VI. NUOTAIKA																					
<i>Apibraukite vaiko nuotaiką atitinkantį skaičių</i>																					
0. Pykčio protrūkiai, gali trenkti, kažką sulaužyti (bendraujant tiek su vaikais, tiek su mokytoju)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.A. Depresyvi nuotaika, verkimas be jokių akivaizdžių priežasčių	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1.B. Agresyvos reakcijos, dažnai kelia balsą, pykstasi su vaikais	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2.A. Nerimastingumas, liūdesys, baimės	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.B. Įžeidumas, irzlumas, greit supyksta	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
3. Kartas nuo karto pasireiškia prislėgta nuotaika	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
4. Rami emocinė būsena, nuotaika pastovi																					
5. Gera nuotaika, juokiasi																					
VISO:																					

V. SANTYKIAI SU BENDRAAMŽIAIS		Apibraukite vaiko elgesi atitinkanti skaičių																	
1. Ryšys silpnas, mažai bendrauja.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Bendrauja, bet tik reikalui esant.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3. Bendradarbiauja, aktyviai palaiko ryši	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Priedas 4. Vaikams pateikiama skalē

Ja i moja klasa

Imię i nazwisko:			
Nr.		TAK (+)	NIE (-)
1.	Dobrze czuję się w klasie		
2.	Podczas lekcji nudzę się		
3.	Jeśli się postaram, sam/a potrafię zrobić zadania w klasie		
4.	Czasami praca w klasie mnie denerwuje		
5.	W swojej klasie mam przyjaciół		
6.	Martwię się tym, jak mi się powodzi uczyć		
7.	W szkole czuję się bezpiecznie		
8.	Lubię opowiadać o szkole dorosłym osobom		
9.	W klasie czuję się nieszczęśliwy/a		
10.	Wydarzenia szkolne bardzo mnie interesują		
11.	Nie zdążam zrobić zadań w klasie z całą resztą		
12.	Chętnie idę codziennie rano do szkoły		
13.	Podczas przerwy lubię bawic się z innymi dziećmi		
14.	Gdy wystąpi problem w klasie, zwracam się do swojej wychowawczynie		

Priedas 5. Instrumentų patikimumo ir validumo patikrinimas

Vaiko elgesio klausimynas - sutrumpinta versija tėvams

a) Faktorinės analizės rezultatai:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.699
Approx. Chi-Square		325.908
Bartlett's Test of Sphericity	df	91
	Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.381	24.153	24.153	3.381	24.153	24.153	1.934	13.812	13.812
2	1.713	12.239	36.392	1.713	12.239	36.392	1.876	13.397	27.210
3	1.264	9.030	45.422	1.264	9.030	45.422	1.725	12.321	39.531
4	1.191	8.505	53.927	1.191	8.505	53.927	1.713	12.234	51.765
5	1.011	7.219	61.146						
6	.906	6.475	67.620						
7	.874	6.243	73.863						
8	.732	5.226	79.089						
9	.580	4.140	83.229						
10	.559	3.990	87.219						
11	.532	3.798	91.018						
12	.507	3.619	94.636						
13	.405	2.893	97.529						
14	.346	2.471	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
C1	.200	.071	.757	.010
C2	.522	.366	.391	-.012
C3	-.076	.170	.795	.066
C4	-.173	-.147	.333	.567
C5	.285	.522	.342	-.027
C6	-.051	.797	.143	.167
C7	.055	.788	-.007	.016

C8	.431	.076	.359	.233
C9	.533	-.060	.021	.432
C10	.314	.054	-.234	.507
C11	.069	.106	.075	.784
C12	.307	.292	.016	.544
C13	.721	.099	.067	-.048
C14	.701	.006	-.023	.179

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

b) Vidinio suderintumo rezultatai:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.748	14

Vaiko funkcionavimo mokykloje įvertinimo skalė – sutrumpinta versija

a) Faktorinės analizės rezultatai:

Adaptacijos subskalė:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.700
Approx. Chi-Square	339.603
Bartlett's Test of Sphericity	df
	45
	Sig.
	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.172	31.722	31.722	3.172	31.722	31.722	2.685	26.848	26.848
2	1.664	16.641	48.363	1.664	16.641	48.363	1.726	17.257	44.105
3	1.235	12.353	60.716	1.235	12.353	60.716	1.661	16.610	60.716
4	.941	9.413	70.129						
5	.883	8.828	78.957						
6	.542	5.421	84.378						
7	.491	4.912	89.290						
8	.452	4.523	93.813						
9	.346	3.460	97.273						

10	.273	2.727	100.000					
----	------	-------	---------	--	--	--	--	--

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
A1	.246	.018	.744
A2	-.131	.095	.613
A3	.750	.012	.141
A4	.723	-.040	.332
A5	.746	.192	.069
A6	.782	-.095	-.033
A7	.464	.163	.059
A8	.069	.920	-.012
A9	.082	.892	.122
A10	.357	-.005	.760

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

Pažangumo subskalė:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.750
Approx. Chi-Square	418.433
Bartlett's Test of Sphericity	df
	66
	Sig.
	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4.049	33.745	33.745	4.049	33.745	33.745	2.467	20.555	20.555
2	1.350	11.252	44.997	1.350	11.252	44.997	2.290	19.084	39.639
3	1.175	9.788	54.785	1.175	9.788	54.785	1.818	15.146	54.785
4	.976	8.135	62.920						
5	.933	7.773	70.693						
6	.712	5.935	76.628						
7	.677	5.638	82.266						
8	.586	4.886	87.152						
9	.493	4.112	91.265						
10	.436	3.637	94.902						

11	.352	2.931	97.833					
12	.260	2.167	100.000					

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
P1	.139	.041	.833
P2	.314	.039	.693
P3	.682	.115	.035
P4	.649	.079	.085
P5	.732	.087	.272
P6	.173	.680	.252
P7	.162	.508	.461
P8	.628	.223	.219
P9	.612	.376	.138
P10	.015	.588	.430
P11	.286	.666	-.176
P12	.139	.747	-.046

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 6 iterations.

b) Vidinio suderintumo rezultatai:

Adaptacijos subskalės

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.716	10

Pažangumo subskalės

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.817	12

Mokinių adaptacijos mokykloje stebėjimo kortelė mokytojams

a) Faktorinės analizės rezultatai:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.739
Approx. Chi-Square		203.857
Bartlett's Test of Sphericity	df	15
	Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared			Rotation Sums of Squared		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.711	45.181	45.181	2.711	45.181	45.181	2.070	34.500	34.500
2	1.293	21.548	66.729	1.293	21.548	66.729	1.563	26.043	60.543
3	.685	11.415	78.144						
4	.534	8.899	87.043						
5	.393	6.547	93.590						
6	.385	6.410	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
M1	.108	.906
M2	.203	.786
M3	.091	.437
M4	.826	.050
M5	.821	.212
M6	.808	.141

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

b) Vidinio suderintumo rezultatai:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.751	6

Mokinio – Mokytojo Santykio Skalė – Trumpoji Versija

a) Faktorinės analizės rezultatai:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.602
Approx. Chi-Square		217.898
Bartlett's Test of Sphericity	df	105
	Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4.651	31.009	31.009	4.651	31.009	31.009	3.868	25.785	25.785
2	2.066	13.774	44.783	2.066	13.774	44.783	2.265	15.101	40.885
3	1.593	10.617	55.401	1.593	10.617	55.401	2.177	14.515	55.401
4	1.273	8.484	63.884						
5	1.173	7.818	71.702						
6	1.049	6.994	78.696						
7	.904	6.025	84.721						
8	.693	4.617	89.338						
9	.399	2.660	91.999						
10	.390	2.599	94.597						
11	.271	1.805	96.403						
12	.195	1.298	97.701						
13	.140	.931	98.632						
14	.123	.820	99.452						
15	.082	.548	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
S1	-.777	-.018	-.089
S2	.797	.248	.360
S3	-.175	.039	-.677
S4	.607	.001	.047
S5	-.019	.614	-.193
S6	-.242	-.776	.079
S7	-.455	.039	.621

S8	.188	-.334	.862
S9	-.103	-.711	-.124
S10	.450	.079	.282
S11	.683	.332	.215
S12	.447	.062	.686
S13	.358	.455	.452
S14	.716	.267	.119
S15	-.640	.452	.068

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

b) Vidinio suderintumo rezultatai:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.602	15

Nominali skalė vaikams „Mokykla ir aš“

a) Faktorinės analizės rezultatai:

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.616
Approx. Chi-Square	208.148
Bartlett's Test of Sphericity	df
	91
Sig.	.000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.757	19.696	19.696	2.757	19.696	19.696	1.887	13.479	13.479
2	1.584	11.313	31.009	1.584	11.313	31.009	1.843	13.164	26.643
3	1.425	10.178	41.187	1.425	10.178	41.187	1.810	12.931	39.573
4	1.257	8.978	50.166						
5	1.091	7.790	57.956						
6	.939	6.708	64.663						
7	.914	6.527	71.190						
8	.809	5.781	76.971						
9	.709	5.067	82.038						
10	.577	4.122	86.160						

11	.571	4.076	90.236					
12	.527	3.765	94.001					
13	.480	3.426	97.427					
14	.360	2.573	100.000					

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
V1	.179	.501	.258
V2	.219	.730	-.051
V3	.278	.204	.136
V4	.484	.431	-.080
V5	.004	.001	.337
V6	.692	.054	-.208
V7	-.035	.757	.191
V8	.442	-.280	.567
V9	.625	.187	.182
V10	.293	.234	.196
V11	.584	.040	.202
V12	-.012	.289	.661
V13	-.049	.044	.617
V14	-.018	-.023	.606

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

b) Vidinio suderintumo rezultatai:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.663	14

Priedas 6. Kiti tyrimo rezultatai

11 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal amžių atsižvelgiant į įvairius faktorius (tėsinys).

<i>Mokslo metų pradžioje</i>	Šešiamėčiai (n=30)	Septynmečiai (n=99)			
	M (SD)	M (SD)	F	df	p
<i>darželio lankymo trukmė</i>					
Vaikai: adaptacija	11,17 (2,3)	10,69 (2,27)	2,57	3	0,411
Tėvai: funkcionavimas	43,97 (4,44)	44,28 (4,37)	1,51	4	0,259
Tėvai: adaptacija	30,4 (4,49)	29,25 (4,46)	1,49	3	0,423
Tėvai: pažangumas	26,50 (4,13)	27,6 (4,03)	1,17	2	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	114,28 (10,68)	112,88 (10,62)	2,2	3	0,123
Mokytojai: adaptacija	24,52 (3,79)	24,18 (3,74)	1,98	1	0,521
<i>priešmokyklinės grupės lankymo vieta</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	1,14	2	0,09
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,84	4	0,81
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,36	1	0,213
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,78	2	0,321
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	2,4	2	0,125
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	2,1	1	0,291
<i>adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas</i>					
Vaikai: adaptacija	11,37 (2,1)	10,71 (2,13)	1,75	3	0,411
Tėvai: funkcionavimas	43,28 (3,99)	44,09 (4,07)	1,42	2	0,259

Tėvai: adaptacija	29,36 (4,23)	29,21 (4,45)	1,56	3	0,423
Tėvai: pažangumas	40,63 (4,24)	41,11 (4,09)	1,26	4	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	113,05 (9,98)	114,48 (10,01)	1,31	2	0,123
<i>neformaliojo ugdymo užsiėmimų kiekis</i>					
Vaikai: adaptacija	12,16 (1,5)	11,37 (2,3)	2,57	1	0,09
Tėvai: funkcionavimas	43,12 (5,35)	44,09 (4,07)	1,51	2	0,81
Tėvai: adaptacija	29,52 (4,78)	29,36 (4,45)	1,49	1	0,213
Tėvai: pažangumas	37,22 (4,19)	43,72 (4,01)	1,17	3	0,321
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	113 (12,92)	114,49 (10,02)	2,2	2	0,125
Mokytojai: adaptacija	24,36 (3,7)	24,52 (3,7)	1,98	4	0,291
<i>tėvų santykio su mokytoja kokybė</i>					
Vaikai: adaptacija	11,17 (2,3)	10,69 (2,27)	1,14	3	0,411
Tėvai: funkcionavimas	43,97 (4,44)	44,28 (4,37)	1,84	4	0,259
Tėvai: adaptacija	30,4 (4,49)	29,25 (4,46)	1,36	3	0,423
Tėvai: pažangumas	26,50 (4,13)	27,6 (4,03)	1,78	2	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	114,28 (10,68)	112,88 (10,62)	2,4	3	0,123
Mokytojai: adaptacija	24,52 (3,79)	24,18 (3,74)	2,1	1	0,521
<i>Mokslo metų pabaigoje</i>	Šešiamečiai (n=30)	Septynmečiai (n=99)			
	M (SD)	M (SD)	F	df	p
<i>darželio lankymo trukmė</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	1,75	2	0,09
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,42	4	0,81

Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,56	1	0,213
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,26	2	0,321
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	1,31	2	0,125
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	1,75	1	0,291
<i>adaptacijos darželyje sėkmingumas</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	1,67	2	0,411
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,78	4	0,259
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,31	1	0,423
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,17	2	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	2,01	2	0,123
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	1,59	1	0,521
<i>priešmokyklinės grupės lankymo vieta</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	2,57	3	0,09
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,51	2	0,81
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,49	3	0,213
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,17	4	0,321
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	2,2	2	0,125
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	1,98	3	0,291
<i>adaptacijos priešmokyklinėje grupėje sėkmingumas</i>					
Vaikai: adaptacija	11,17 (2,3)	10,69 (2,27)	1,14	3	0,411
Tėvai: funkcionavimas	43,97 (4,44)	44,28 (4,37)	1,84	2	0,259
Tėvai: adaptacija	30,4 (4,49)	29,25 (4,46)	1,36	3	0,423

Tėvai: pažangumas	26,50 (4,13)	27,6 (4,03)	1,78	4	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	114,28 (10,68)	112,88 (10,62)	2,4	2	0,123
Mokytojai: adaptacija	24,52 (3,79)	24,18 (3,74)	2,1	3	0,521
<i>neformaliojo ugdymo užsiėmimų kiekis</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	2,57	3	0,09
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,51	4	0,81
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,49	3	0,213
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,17	2	0,321
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	2,2	3	0,125
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	1,98	1	0,291
<i>tėvų santykio su mokytoja kokybė</i>					
Vaikai: adaptacija	9,85 (2,63)	10,57 (2,81)	1,67	2	0,411
Tėvai: funkcionavimas	42,12 (5,35)	42,5 (5,37)	1,78	4	0,259
Tėvai: adaptacija	29,34 (4,75)	29,52 (4,78)	1,31	1	0,423
Tėvai: pažangumas	39,13 (4,5)	39,66 (4,44)	1,17	2	0,097
Tėvai: prisitaikymo bendras įvertis	111,77 (12,82)	113 (12,92)	2,01	2	0,123
Mokytojai: adaptacija	24,8 (3,27)	25,3 (3,24)	1,59	1	0,521

12 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal tėvų-mokytojo santykio kategoriją (tėsinys).

		Descriptives							
		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Vaikai:	1,00	2	9,5000	3,53553	2,50000	-22,2655	41,2655	7,00	12,00
Adaptacija	2,00	15	12,1333	1,35576	,35006	11,3825	12,8841	9,00	14,00
	3,00	42	11,0476	2,49832	,38550	10,2691	11,8261	5,00	14,00
	4,00	48	11,0417	2,28742	,33016	10,3775	11,7059	6,00	14,00
	Total	107	11,1682	2,30048	,22240	10,7273	11,6091	5,00	14,00
Tėvai:	1,00	3	40,3333	2,30940	1,33333	34,5965	46,0702	39,00	43,00
Funkcionavimas	2,00	17	44,2941	4,52444	1,09734	41,9679	46,6204	36,00	54,00
	3,00	49	44,4286	4,34933	,62133	43,1793	45,6778	35,00	54,00
	4,00	55	43,6545	4,55915	,61476	42,4220	44,8871	31,00	55,00
	Total	124	43,9677	4,44101	,39881	43,1783	44,7572	31,00	55,00
Tėvai:	1,00	3	23,3333	8,02081	4,63081	3,4085	43,2581	15,00	31,00
Adaptacija	2,00	17	29,4118	4,78355	1,16018	26,9523	31,8712	22,00	37,00
	3,00	49	30,2041	3,84046	,54864	29,1010	31,3072	21,00	39,00
	4,00	58	29,0345	4,56518	,59944	27,8341	30,2348	19,00	40,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai:	1,00	3	39,3333	7,63763	4,40959	20,3604	58,3062	31,00	46,00
pazangumas	2,00	17	41,2941	4,32673	1,04939	39,0695	43,5187	33,00	48,00
	3,00	49	40,7755	4,05311	,57902	39,6113	41,9397	31,00	48,00
	4,00	59	40,7288	4,19700	,54640	39,6351	41,8226	32,00	48,00
	Total	128	40,7891	4,19721	,37098	40,0550	41,5232	31,00	48,00
Tėvai: bendras prisitaikymas	1,00	3	103,0000	15,87451	9,16515	63,5655	142,4345	85,00	115,00
	2,00	17	115,0000	10,36822	2,51466	109,6692	120,3308	95,00	139,00
	3,00	48	115,6250	9,67696	1,39675	112,8151	118,4349	96,00	136,00
	4,00	55	113,4909	11,20329	1,51065	110,4622	116,5196	93,00	138,00
	Total	123	114,2764	10,67961	,96295	112,3702	116,1827	85,00	139,00
Mokytojai:	1,00	3	22,0000	4,58258	2,64575	10,6163	33,3837	17,00	26,00
Adaptacija	2,00	17	23,5882	4,51468	1,09497	21,2670	25,9095	12,00	29,00
	3,00	50	25,1400	3,09054	,43707	24,2617	26,0183	18,00	30,00
	4,00	58	24,3966	4,04336	,53092	23,3334	25,4597	10,00	30,00
	Total	128	24,5234	3,78760	,33478	23,8610	25,1859	10,00	30,00

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Tėvai: Funkcionavimas	Between Groups	57,239	3	19,080	,967	,411
	Within Groups	2368,632	120	19,739		
	Total	2425,871	123			
Tėvai: Adaptacija	Between Groups	149,845	3	49,948	2,570	,047
	Within Groups	2390,675	123	19,436		
	Total	2540,520	126			
Tėvai: pazangumas	Between Groups	10,917	3	3,639	,203	,894
	Within Groups	2226,388	124	17,955		
	Total	2237,305	127			
Tėvai: bendras prisitaikymas	Between Groups	511,606	3	170,535	1,514	,021
	Within Groups	13402,995	119	112,630		
	Total	13914,602	122			
Mokytojai: Adaptacija	Between Groups	53,913	3	17,971	1,260	,291
	Within Groups	1768,017	124	14,258		
	Total	1821,930	127			

13 lentelė. Adaptacijos skalių vidurkių palyginimas pagal mokytojo-tėvų santykio kategoriją (tėsinys).

Descriptives

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
Vaikai: Adaptacija1	1,00	38	11,4211	2,03525	,33016	10,7521	12,0900	8,00	14,00
	2,00	62	11,0645	2,46863	,31352	10,4376	11,6914	5,00	14,00
	3,00	7	10,7143	2,28869	,86504	8,5976	12,8310	7,00	13,00
	Total	107	11,1682	2,30048	,22240	10,7273	11,6091	5,00	14,00
Vaikai: Adaptacija2	1,00	38	11,4211	2,03525	,33016	10,7521	12,0900	8,00	14,00
	2,00	62	11,0645	2,46863	,31352	10,4376	11,6914	5,00	14,00
	3,00	7	10,7143	2,28869	,86504	8,5976	12,8310	7,00	13,00
	Total	107	11,1682	2,30048	,22240	10,7273	11,6091	5,00	14,00
	Total	124	43,9677	4,44101	,39881	43,1783	44,7572	31,00	55,00
Tėvai: Adaptacija1	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00
	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai: Adaptacija2	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00

	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
	Total	128	40,7891	4,19721	,37098	40,0550	41,5232	31,00	48,00
Tėvai:	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
Funkcionavimas 1	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00
	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai:	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
Funkcionavimas 2	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00
	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai:	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
Pažangumas 1	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00
	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai:	1,00	47	30,2128	5,11577	,74621	28,7107	31,7148	19,00	40,00
Pažangumas 2	2,00	70	29,3143	3,65364	,43669	28,4431	30,1855	23,00	39,00
	3,00	10	26,2000	5,59365	1,76887	22,1985	30,2015	15,00	33,00
	Total	127	29,4016	4,49031	,39845	28,6131	30,1901	15,00	40,00
Tėvai: bendras prisitaikymas 1	1,00	45	117,4222	12,19256	1,81756	113,7592	121,0853	94,00	139,00
	2,00	68	113,2059	8,43157	1,02248	111,1650	115,2468	93,00	132,00
	3,00	10	107,4000	13,39320	4,23530	97,8191	116,9809	85,00	128,00
	Total	123	114,2764	10,67961	,96295	112,3702	116,1827	85,00	139,00
Tėvai: bendras prisitaikymas 2	1,00	45	117,4222	12,19256	1,81756	113,7592	121,0853	94,00	139,00
	2,00	68	113,2059	8,43157	1,02248	111,1650	115,2468	93,00	132,00
	3,00	10	107,4000	13,39320	4,23530	97,8191	116,9809	85,00	128,00
	Total	123	114,2764	10,67961	,96295	112,3702	116,1827	85,00	139,00
Mokytojai: Adaptacija 1	1,00	46	24,4130	4,15037	,61194	23,1805	25,6456	12,00	30,00
	2,00	72	24,7778	3,45687	,40740	23,9655	25,5901	10,00	30,00
	3,00	10	23,2000	4,41714	1,39682	20,0402	26,3598	17,00	29,00
	Total	128	24,5234	3,78760	,33478	23,8610	25,1859	10,00	30,00
Mokytojai: Adaptacija 2	1,00	46	24,4130	4,15037	,61194	23,1805	25,6456	12,00	30,00
	2,00	72	24,7778	3,45687	,40740	23,9655	25,5901	10,00	30,00
	3,00	10	23,2000	4,41714	1,39682	20,0402	26,3598	17,00	29,00
	Total	128	24,5234	3,78760	,33478	23,8610	25,1859	10,00	30,00

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Vaikai: Adaptacija 1	Between Groups	4,538	2	2,269	,424	,655
	Within Groups	556,434	104	5,350		
	Total	560,972	106			

Tėvai:	Between Groups	92,724	2	46,362	2,404	,095
Funkcionavimas1	Within Groups	2333,147	121	19,282		
	Total	2425,871	123			
Tėvai:	Between Groups	92,724	2	46,362	2,678	,113
Funkcionavimas2	Within Groups	2333,147	121	19,282		
	Total	2425,871	123			
Tėvai: Adaptacija1	Between Groups	133,962	2	66,981	3,451	,035
	Within Groups	2406,558	124	19,408		
	Total	2540,520	126			
Tėvai: Adaptacija2	Between Groups	133,962	2	66,981	3,241	,035
	Within Groups	2406,558	124	19,408		
	Total	2540,520	126			
	Total	2237,305	127			
Tėvai: Pazangumas2	Between Groups	197,698	2	98,849	6,058	,003
	Within Groups	2039,607	125	16,317		
	Total	2237,305	127			
Tėvai: bendras prisitaikymas1	Between Groups	996,106	2	498,053	4,06	,320
	Within Groups	12918,495	120	107,654		
	Total	13914,602	122			
Tėvai: bendras prisitaikymas2	Between Groups	996,106	2	498,053	4,626	,012
	Within Groups	12918,495	120	107,654		
	Total	13914,602	122			
Mokytojai: Adaptacija1	Between Groups	22,733	2	11,367	,790	,456
	Within Groups	1799,197	125	14,394		
	Total	1821,930	127			
Mokytojai: Adaptacija2	Between Groups	1821,930	127		,820	,324
	Within Groups	1799,197	125	14,394		
	Total	1821,930	127			